

ISSN 2449-7320

CONSILIUM SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ

Nº 6(13) 2016

European Cooperation

**Scientific Approaches and
Applied Technologies**

WSPÓŁPRACA EUROPEJSKA

**Podejście Naukowe &
Zastosowane Technologie**

Warszawa 2016

RADA NAUKOWA

Przewodniczący Rady Naukowej:
Dr.-Econ. **OLEKSANDR
MELNYCHENKO**, Warszawa, Polska

Członkowie Rady Naukowej:

Dr.-Ing. **BESTOUN S. AHMED**, Erbil,
Kurdistan, Irak

Dr.-Ing. **SALAWU ABDULRAHMAN
ASIPITA**, Minna, Niger State, Nigeria

Dr. hab.-Ing., Prof. **ARTUR BARTOSIK**,
Kielce, Polska

Dr. hab.-Econ., Prof. **LINO BRIGUGLIO**,
Msida, Malta

Dr.-Law **OLEKSANDR DOWGAN**, Kijów,
Ukraina

Dr. hab.-Pol.Sci., Prof. **FERNANDO
FILGUEIRAS**, Belo Horizonte, Brazylia

Dr.-Econ., Prof. **TSVETELINA
ALEXANDROVA GANKOVA-IVANOVA**,
Sofia, Bułgaria

Dr.-Econ., Prof. **SHALVA
GOGIASHVILI**, Tbilisi, Gruzja

Dr. hab.-Econ., Prof. **TETYANA KALNA-
DUBINYUK**, Kijów, Ukraina

Dr.-Ing. **ROMAN KUBRIN**, Dübendorf,
Szwajcaria

Prof. Dr. habil. Dr. h.c. mult. **FRANZ
PETER LANG**, Braunschweig, Niemcy

Prof.dr hab.inż. **KAZIMIERZ LEJDA**,
Rzeszów, Polska

Dr. hab.-Econ., Prof. **IRENA
MAČERINSKIENĖ**, Wilno, Litwa

Dr.-Econ., prof. **ALEXANDER
MASHARSKY**, Ryga, Łotwa

Dr. hab.-Econ., Prof. **BORYS
SAMORODOV**, Charków, Ukraina

Dr. hab.-Ing, Prof. **VADYM
SAMORODOV**, Charków, Ukraina

Dr.-Law **TOMASZ SCHEFFLER**, Wrocław,
Polska

Dr.-Law **OLEKSANDR SHAMARA**, Kijów,
Ukraina

Dr. **FRANKLIN SIMTOWE**, Nairobi,
Kenia

Dr. hab.-Econ., Prof. **LAKHWINDER
SINGH**, Patiala, Indie

Dr.-Ing. **ANDREY VOVK**, Magdeburg,
Niemcy

Dr. hab.-Econ., uhonorowany Economist
Ukrainy **NADIYA YURKIV**, Kijów,
Ukraina

Dr. hab.-Ing., Prof. **DMYTRO ZUBOV**,
Ohrid, Republika Macedonii

Wydawca:

CONSILIUM SPÓŁKA Z
OGRANICZONĄ
ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ

WSPÓŁPRACA EUROPEJSKA

NR 6(13) 2016

Czasopismo jest zarejestrowane w Sądzie
Okręgowym w Warszawie za numerem
19258

ISSN (PRINT) 2449-7320

Czasopismo naukowe WSPÓŁPRACA
EUROPEJSKA jest umieszczone i
indeksowane w bazach danych
naukometrycznych:

- Biblioteka Narodowa w Polsce
- Polska Bibliografia Naukowa (PBN)
- Index Copernicus
- Citefactor
- International Institute of Organized
Research (I2OR)
- Google Scholar (GS)

Adres strony internetowej:

www.we.clmconsulting.pl

www.clmconsulting.pl

www.facebook.com/clmctstg

Adres do korespondencji:

Redakcja Czasopisma naukowego

WSPÓŁPRACA EUROPEJSKA

Consilium Sp. z o.o.

ul. Marszałkowska 58

00-545 Warszawa, Polska

Redaktor naczelny –

Zbigniew Wąsik

redactor@clmconsulting.pl

Reklama w czasopiśmie:

office@clmconsulting.pl

SCIENTIFIC COUNCIL

Head of Scientific Council:

Dr.-Econ. **OLEKSANDR MELNYCHENKO**, Warsaw, Poland

Members of the Scientific Council:

Dr.-Ing. **BESTOUN S. AHMED**, Erbil, Kurdistan, Iraq

Dr.-Ing. **SALAWU ABDULRAHMAN ASIPITA**, Minna, Niger State, Nigeria

Dr. hab.-Ing., Prof. **ARTUR BARTOSIK**, Kielce, Poland

Dr. hab.-Econ., Prof. **LINO BRIGUGLIO**, Msida, Malta

Dr.-Law **OLEKSANDR DOWGAN**, Kyiv, Ukraine

Dr. hab.-Pol.Sci., Prof. **FERNANDO FILGUEIRAS**, Belo Horizonte, Brazil

Dr.-Econ., Prof. **TSVETELINA ALEXANDROVA GANKOVA-IVANOVA**, Sofia, Bulgaria

Dr.-Econ., Prof. **SHALVA GOGIASHVILI**, Tbilisi, Georgia

Dr. hab.-Econ., Prof. **TETYANA KALNA-DUBINYUK**, Kyiv, Ukraine

Dr.-Ing. **ROMAN KUBRIN**, Dübendorf, Switzerland

Prof. Dr. habil. Dr. h.c. mult. **FRANZ PETER LANG**, Braunschweig, Germany

Prof.dr hab.inż. **KAZIMIERZ LEJDA**, Rzeszow, Poland

Dr. hab.-Econ., Prof. **IRENA MAČERINSKIENĖ**, Vilnius, Lithuania

Dr.-Econ., prof. **ALEXANDER MASHARSKY**, Riga, Latvia

Dr. hab.-Econ., Prof. **BORYS SAMORODOV**, Kharkiv, Ukraine

Dr. hab.-Ing, Prof. **VADYM SAMORODOV**, Kharkiv, Ukraine

Dr.-Law **TOMASZ SCHEFFLER**, Wrocław, Poland

Dr.-Law **OLEKSANDR SHAMARA**, Kyiv, Ukraine

Dr. **FRANKLIN SIMTOWE**, Nairobi, Kenya

Dr. hab.-Econ., Prof. **LAKHWINDER SINGH**, Patiala, India

Dr.-Ing. **ANDREY VOVK**, Magdeburg, Germany

Dr. hab.-Econ., Honored Economist of Ukraine **NADIYA YURKIV**, Kyiv, Ukraine

Dr. hab.-Ing., Prof. **DMYTRO ZUBOV**, Ohrid, Republic of Macedonia

Publisher:

CONSILIUM LIMITED
LIABILITY COMPANY

EUROPEAN COOPERATION Vol. 6(13) 2016
Collection of scientific proceedings is registered in District Court in Warsaw for the number 19258

ISSN (PRINT) 2449-7320

Collection of scientific proceedings EUROPEAN COOPERATION is included and indexed in the international informational and scientometric data bases:

- National Library of Poland
- Polish Scholarly Bibliography (PBN)
- Index Copernicus
- Citefactor
- International Institute of Organized Research (I2OR)
- Google Scholar (GS)

Web on:

www.we.clmconsulting.pl

www.clmconsulting.pl

www.facebook.com/clmctg

Address for correspondence:

Editorial team of Collection

EUROPEAN COOPERATION

Consilium LLC

Marszałkowska str. 58

00-545 Warsaw, Poland

Chief editor of the Collection –

Zbigniew Wąsik

redactor@clmconsulting.pl

Advertising in the collection:

office@clmconsulting.pl

SPIS TREŚCI

Ekonomia, finanse, księgowość, audyt i analiza

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ "БРЕКСИТУ" ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
Franz Peter Lang, Oleksandr Melnychenko 9
(UKR)

APPROACHES TO ASSESSING REGION'S INVESTMENT ATTRACTIVENESS
Olga Maslak, Lubov Kvuiatkovska, Volodymyr Talover 17
(ENG)

APPROACHES TO ASSESSING REGION'S INVESTMENT ATTRACTIVENESS
(REVIEW) 26
Oleksii Kvilinskyi
(ENG)

МІЖНАРОДНІ ФІНАНСОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 27
Nadiya Yurkiv, Oleksandr Dybrovin
(UKR)

ІНТЕГРОВАНИЙ ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ – ОСНОВА СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ
ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО
ІНЖИНІРИНГУ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА 36
Inna Herasymovych
(UKR)

Nauki techniczne

АНАЛІЗ ОБ'ЄКТИВНИХ УМОВ ДЛЯ ПІДЙОМУ ТРАКТОРОБУДУВАННЯ В
УКРАЇНІ 49
Vadym Samorodov, Eugene Pelipenko
(UKR)

К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ТЕМПЕРАТУРНЫХ РЕЖИМОВ РАБОТЫ
ГИДРООБЪЕМНОЙ ПЕРЕДАЧИ В СОСТАВЕ БЕССТУПЕНЧАТОЙ
ГИДРООБЪЕМНО – МЕХАНИЧЕСКОЙ ТРАНСМИССИИ КОЛЕСНОГО
ТРАКТОРА 58
Vadym Samorodov, Vadym Shevtsov
(RUS)

Nauki rolnicze ta doradztwo

- КОНСУЛЬТУВАННЯ З ПИТАНЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
СУКУПНОГО РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ 67
Tetyana Kalna-Dubinyuk, Volodymyr Kharchenko, Anna Kharchenko
(UKR)

Jurysprudencja

- СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МИРУ, ЛЮДЯНОСТІ,
ДЕРЖАВНОСТІ ТА ОБОРОНОЗДАТНОСТІ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЧАСТИНОЮ
ОСОБЛИВОЮ КАРНОГО КОДЕКСУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА 76
Ruslan Volynets
(UKR)
- КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ:
ДОСВІД УКРАЇНИ 83
Oleksandr Shamara, Oksana Knyzhenko
(UKR)
- ОСОБЛИВІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ
ОБ'ЄДНАНЬ В УКРАЇНІ ТА ЇХ РОЛЬ У СУСПІЛЬСТВІ 93
Katerina Dobkina, Yevgeniya Klyuyeva
(UKR)
-

TABLE OF CONTENTS

Economics, Finances, Accounting, Analysis and Audit

"BREXIT` S" ECONOMIC EFFECTS ON THE EUROPEAN UNION Franz Peter Lang, Oleksandr Melnychenko (UKR)	9
APPROACHES TO ASSESSING REGION'S INVESTMENT ATTRACTIVENESS Olga Maslak, Lubov Kvuiatkovska, Volodymyr Talover (ENG)	17
APPROACHES TO ASSESSING REGION'S INVESTMENT ATTRACTIVENESS (REVIEW) Oleksii Kvilinskyi (ENG)	26
INTERNATIONAL FINANCIAL ORGANIZATIONS AS A SOURCE OF FINANCIAL DEVELOPMENT SECURING OF REAL ECONOMY SECTOR OF UKRAINE Nadiya Yurkiv, Oleksandr Dybrovin (UKR)	27
AN INTEGRATED ACCOUNTING ENTITY IS THE BASIS OF CONTEMPORARY FRAMEWORK FOR ACCOUNTING AND ANALYTICAL MAINTENANCE OF FINANCIAL ENGINEERING OF AN ENTERPRISE'S OPERATIONS Inna Herasymovych (UKR)	36

Engineering

ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT MODERN TRANSMISSION WHEELED TRACTORS Vadym Samorodov, Eugene Pelipenko (UKR)	49
TEMPERATURE OPERATION OF HYDROSTATIC TRANSMISSION AS PART HYDROSTATIC - MECHANICAL TRANSMISSIONS OF WHEELED TRACTORS OF GENERAL PURPOSE Vadym Samorodov, Vadym Shevtsov (RUS)	58

Agricultural sciences and Advisory Service

- ADVICE ON EFFICIENCY USING THE TOTAL RESOURCE POTENTIAL AT
AGRICULTURAL ENTERPRISES 67
Tetyana Kalna-Dubinyuk, Volodymyr Kharchenko, Anna Kharchenko
(UKR)

Jurisprudence

- SYSTEMATIZATION OF CRIMES AGAINST PEACE, HUMANITY, STATE AND
DEFENSE PROVIDED BY SPECIAL PART OF THE CRIMINAL CODE OF
REPUBLIC OF POLAND 76
Ruslan Volynets
(UKR)
- PENAL RESPONSIBILITY FOR THE FINANCING OF TERRORISM:
EXPERIENCE OF UKRAINE 83
Oleksandr Shamara, Oksana Knyzhenko
(UKR)
- FEATURE OF LEGAL REGULATION OF ACTIVITIES OF PUBLIC
ASSOCIATIONS IN UKRAINE AND THEIR ROLE IN SOCIETY 93
Katerina Dobkina, Yevgeniya Klyuyeva
(UKR)
-

Ланг Ф.П.

д.е.н., професор, почесний доктор (мульти),
Технічний університет Брауншвайга,
професор кафедри економіки факультету Карла-Фрідріха-Гауса
Брауншвайг, Німеччина
lang@essen-nord.de

Мельниченко О.В.

к.е.н.,
Consilium Sp. z o.o.,
Голова Правління
Варшава, Польща
o.melnychenko@clmconsulting.pl

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ "БРЕКСІТУ" ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. Останнім часом з усіх джерел лунають оцінки та проводиться аналіз можливого виходу Великої Британії з Європейського Союзу. Із наближенням дати проведення референдуму, оголошеного урядом Об'єднаного Королівства, інформації з'являється все більше й даються різні прогнози з приводу майбутнього об'єднаної Європи з та без Великобританії, а також щодо перспектив останньої у складі ЄС та поза ним. У цій статті авторами представлено власний погляд на наслідки «брексіту» для Європейського Союзу та британців. У роботі проаналізовано та досліджено історичні аспекти об'єднання, приєднання Британії до ЄС, надано авторську оцінку макроекономічним наслідкам та представлено бачення майбутніх перспектив.

Доведено, що, якщо британці все ж проголосують за вихід з ЄС, це призведе в цілому до неминучих економічних втрат для економіки цієї країни. Об'єднана Європа і її господарство постраждають значно менше, оскільки переміщення економічної діяльності з острова в континентальну Європу буде мати пом'якшуючий ефект.

Ключові слова: «бексіт», Європейський Союз, Великобританія, економіка, наслідки

Формул: 0, рис.: 2, табл.: 1, бібл.: 16

Franz Peter Lang

Prof. Dr. habil. Dr. h.c. mult.,
Technical University Braunschweig,
Carl-Friedrich-Gaus-Faculty, Department Economics,
Universityprofessor
Braunschweig, Germany
lang@essen-nord.de

Oleksandr Melnychenko

PhD (Economics),
CONSILIUM LLC,
Chairman of the Board
Warsaw, Poland
o.melnychenko@clmconsulting.pl

"BREXIT`S" ECONOMIC EFFECTS ON THE EUROPEAN UNION

Abstract. For the recent while there have been many opinions and analysis of the Brexit. As the voting date set by the UK's government nears, information emerges as to what the European Union's future could look like with

and without the United Kingdom as well as what UK will be like with and without the EU. This article presents yet another authors opinion and analysis on the consequences of a Brexit for European Union and the British public. It analysis historical aspects of UK joining the EU in the first place, macroeconomic consequences and possible future perspectives.

It has been proven that a vote for Brexit will have dire consequences for the UK's economy. The EU in this case will be less impacted since the migration of businesses from the British isles continental Europe will soften the blow.

Keywords: «brexit», European Union, United Kingdom, economy, effects

Formulas: 0, fig.: 2, tabl.: 1, bibl.: 16

JEL Classification: E20, F01, F02, F15

Вступ. За даними центральної виборчої комісії Великобританії в опитуванні щодо подальшого членства цієї країни в ЄС можуть взяти участь 46,5 млн виборців [Juncker warnt Briten vor "Selbstbeschädigung" durch Brexit]. На референдумі, як очікується, буде витрачено за різними оцінками від 20 до 75 мільйонів фунтів стерлінгів. Це абсолютний рекорд за витратами на волевиявлення британського народу. Так, наприклад, на останній референдум щодо участі Шотландії у складі Об'єднаного Королівства було витрачено приблизно 3 мільйони фунтів [Brexit-Wetten sprengen Rekorde]. Також не всі наслідки можливого виходу можна оцінити та спрогнозувати правові, політичні й економічні наслідки, оскільки випадків виходу країн-учасниць ЄС зі складу об'єднання в історії ще не було. Тим більшого значення набувають загрози і наслідки виходу, враховуючи економічний розмір Великобританії: лише новини про «брексіт» та поки що гіпотетичні перспективи вже зараз суттєво впливають на світові фінансові ринки, ділові очікування тощо. Зважаючи на викладене, дослідження питання економічних наслідків "брексіту" для Європейського Союзу та з'ясування причин порушення цього питання є актуальним питанням для якомога більш точної їх оцінки.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Початок офіційних взаємовідносин між Європейським Союзом та Великою Британією щодо інтеграції датуються 1961 р., коли останньою було подано заявку на вступ до Європейського Економічного Союзу (ЄЕС). Тоді за ініціативи президента Франції де Голля прохання Британії було відхилено. 1967 р. керівництвом цієї держави вдруге подано заявку, яка отримала такий самий результат. Після відставки де Голля Великобританія зробила у 1969 році ще одну спробу, яка мала позитивне вирішення у 1972 році – і з початку 1973 року країна увійшла до ЄЕС [Рябінін 2013]. Проте вже в 1975 році було ініційовано референдум щодо членства Об'єднаного Королівства у Європейському Економічному Союзі, на якому більшість виборців висловились щодо подальшої участі в унії (таблиця 1).

Таблиця 1 – Результати референдуму у Великобританії щодо подальшої участі в ЄЕС від 05.06.1975 р.

Країна	Явка виборців, %	Так, %	Ні, %
Великобританія	64,0	67,2	32,7
у т.ч. Англія	64,6	68,6	31,3
Шотландія	61,7	58,4	41,5
Уельс	66,7	64,8	35,2
Північна Ірландія	47,4	52,4	47,5

Джерело: Musiał-Karg, Lesiewicz 2015

І вже в новітній історії у лютому 2016 року Кабінетом Міністрів Великобританії було призначено дату проведення референдуму щодо членства країни в ЄС, на результати якого суспільство нині очікує з особливим інтересом.

При цьому така ініціатива безпосередньо відповідає принципам, закладеним в основоположному документі ЄС - Договору Про Європейський Союз (2010/C 83/01) [CONSOLIDATED VERSIONS OF THE TREATY ON EUROPEAN UNION AND THE TREATY ON THE FUNCTIONING OF THE EUROPEAN UNION (2010/C 83/01)].

Говорячи про нинішню економічну ситуацію та передумови, з якими британська економіка підходить до волевиявлення народу, варто привести статистику взаємовідносин Великобританії з іншими країнами, зокрема, у торговельній сфері (рис. 1, 2).

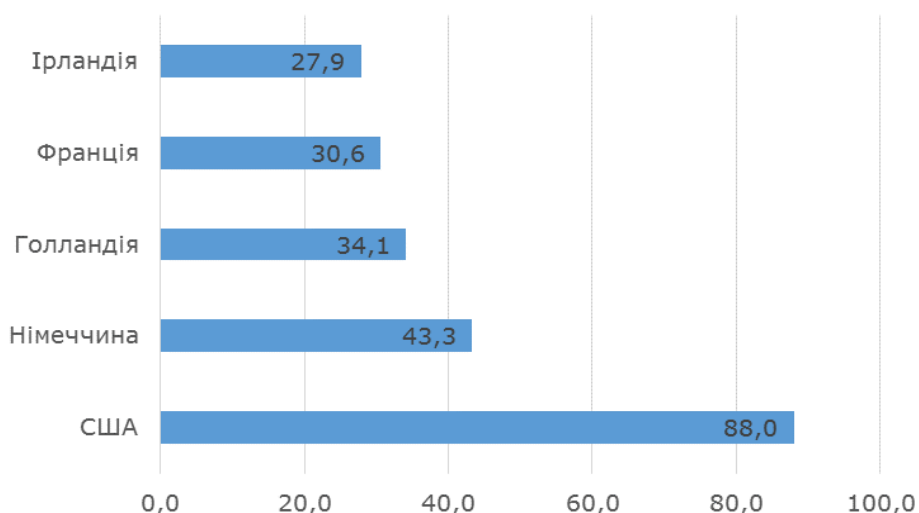

Рисунок 1 – Найважливіші торговельні партнери Великобританії за експортом, млрд фунтів стерлінгів

Джерело: Brexit: Genaues weiß man nicht

Нижче ми викладемо власний погляд на можливу динаміку зазначених на графіках показників, які можуть зазнати суттєвих змін, зокрема у взаємостосунках з країнами-учасницями Європейського Союзу.

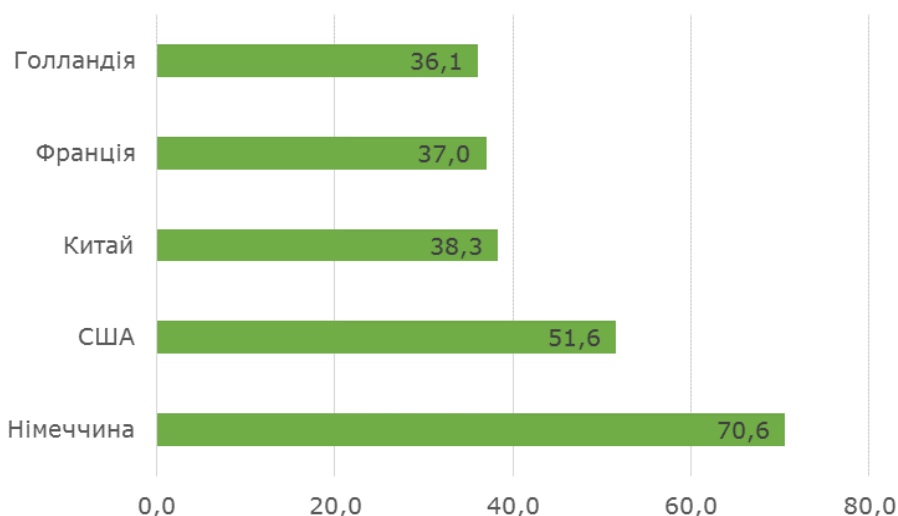

Рисунок 2 – Найважливіші торговельні партнери Великобританії за імпортом, млрд фунтів стерлінгів

Джерело: Brexit: Genaues weiß man nicht

Більш детально про поточне економічне становище Великобританії можна побачити у «Файненшл Таймс» (Financial Times) [Brexit in seven charts — the economic impact], де економічні редактори газети описують ситуацію країни.

З наведених на рисунках даних зрозуміло, що три з п'яти найважливіших торговельних партнерів Великої Британії є членами ЄС, тому можливий «брексіт» може завдати значних економічних втрат. Але про все по-порядку.

Результати дослідження. Критики згоди на вихід Великобританії з Європейського Союзу приховують, що протягом багатьох десятиліть безперервний процес інтеграції завдяки вільній торгівлі, безкоштовному руху послуг і капіталу, а також вільному пересуванню людей в Європі та у Великобританії призвів до істотного підвищення добробуту населення. Таку картину можна спостерігати всюди в Європі, навіть на периферії ЄС, у вигляді відмінної транспортної та освітньої інфраструктури. На цій основі, завдяки отриманим свободам, зокрема, міграційним, багато людей можуть брати участь у розвитку суспільства [Lang 2013].

Європейський Союз у порівнянні з найбільшими національними економіками в довгостроковій перспективі також залежний від глобальних політичних зрушень [Dźwigoł 2010; Dźwigoł 2013; Dźwigoł 2014; Dźwigoł 2015; Kvilinskyi 2012; Payonk, Lyashenko, Kvilinskyi 2015]. Без нього кожна окрема національна економіка може регресувати до рівня індійських чи китайських провінцій як у соціальному, так і в економічному аспектах. За таких умов частка об'єднаної Європи у сукупному світовому виробництві може скоротитись до 2050 року до 10%, яка у 1950 році складала 30%.

Додатковим ефектом міжнаціонального об'єднання є кооперація підприємств, а також транскордонна мобільність робочої сили. Такий істотний перерозподіл економічної діяльності та виникнення прогресивних економічних галузей, що з'явилися завдяки агломераційному ефекту, є основою інтеграційного процвітання. Складні об'єднання ноу-хау й економічні інтереси сьогодні зовсім інакші, ніж перед початком процесу інтеграції, і вони не зможуть досягти початкового стану без істотних втрат [Stange 1994]. Регрес спільного ринку може принести більше проблем, ніж подальше стимулювання інтеграційної політики, яка, між іншим, в стратегічних інтересах Європи має стати транспарентною, динамічною та послідовною. І не лише Великобританії доведеться відчувати всі недоліки її виходу з ЄС, що підтверджують фахівці Міжнародного валютного фонду.

Які ж спеціальні наслідки матиме «брексіт» для решти Європейського Союзу?

Лондонський Сіті виглядає як фінансовий центр номер один у світовій економіці. Успішні десятиліття зробили цей центр для британського господарства ще більш важливим. Він забезпечує для Великобританії близько 1,4 мільйона робочих місць і генерує дванадцять відсотків податку на прибуток Великобританії.

Британський фунт стерлінгів, багаті традиції та піднесена перед референдумом щодо виходу з ЄС велич і економічна стабільність імперії є на сьогодні попередженням майбутніх слабкостей, що проявились одразу після оголошення 23 червня 2016 р. – дати проведення референдуму. Ці показники знизились до рівня 2009 року і нині потрібно чимало часу для їх відновлення хоча б наполовину.

У «Голдман Сакс» (Goldman Sachs) очікують навіть, щоб британський фунт може назавжди втратити до 20% своєї вартості. Це може значно послабити позиції Великобританії на фінансових ринках і вплинути на розвиток обмінного курсу, торговельний оборот та сферу послуг.

Місце Лондона у фінансовій сфері поки штаб-квартири крупних

європейських банків знаходяться на материковій частині континенту залежать від очікувань у банківській сфері. Так, наприклад, банк «Эйч-эс-би-си» (HSBC) у випадку «брексіту» планує тисячу працюючих сьогодні банкірів перевести на роботу до Парижа.

Також Європейський Центральний банк виведе значну кількість угод і співробітників з території Великобританії. Безсумнівно, що й інші європейські та міжнародні банки принаймні частково підуть з Лондона і це просто, щоб не бути в, наприклад, невідомому, проте аналогічно ліберальному Дубліні. І арабські, російські та китайські нафтові шейхи, які традиційно із задоволенням розміщують свої бізнеси в лондонському Сіті, навряд чи зможуть заповнити такі прогалини, швидше навпаки: шукатимуть інші «надійні» й тихі місця, які ще є в Європі. Отже, із британського фінансового сектору через «брексіт» будуть переміщені в ЄС і значні обсяги товарів, й комфортні робочі місця.

На світових біржах також спостерігається нервозність, яка зростає з наближенням дати референдуму. Тривога, пов'язана з очікуваними економічними наслідками виходу Британії з ЄС, не безпідставна, оскільки майже половину свого експорту Британія спрямовує на внутрішній ринок Європейського Союзу. Разом з тим придбає Великобританія на спільному європейському ринку лише близько 20% свого імпорту і, таким чином, є не дуже важливим клієнтом, який із послаблення фунта стерлінгів стане ще меншим.

Інвестори в акції DAX-компаній можуть такий крок також вважати прийнятним, оскільки вони заробляють в середньому менш ніж п'ять відсотків своїх доходів у Великобританії. Однак є й винятки. До них належать в першу чергу виробники енергії такі як E.ON та RWE, які зосереджують близько 20% своїх потужностей саме у Великобританії. Обсяги продажів HeidelbergCement та BMW знизяться на 10%, Linde AG – на 9%, Daimler – на 8%, Volkswagen – на 6% від загального обсягу продажів у Великобританії. За умови виходу Британії з ЄС вони також стануть залежними від постійної девальвації фунта стерлінгів. За інформацією від найбільшого автовиробника Великобританії (Jaguar Land Rover), річний прибуток компанії до кінця десятиріччя може впасти на 1 млрд фунтів, що не зможе не позначитись, у тому числі й на виплатах працівникам. У той же час голова Aston Martin, також крупного автовиробника країни, повідомив співробітникам компанії, що після виходу з ЄС британський експорт може стати більш конкурентоздатним [Cameron: Brexiters stoking intolerance with immigration obsession].

Оскільки британський ринок для більшості підприємців з Європи в порівнянні з американським чи східноазійським вважається все ж невеликим, обсяг продажів та доходи більшості німецьких концернів і, таким чином, вартість їхніх акцій через «брексіт» швидше зазнають незначних втрат. Однак через можливий відтік інвестицій з Великобританії їхні позиції можуть навіть посилитись.

Втрата для ЄС Британії означає також додаткові доходи для об'єднаної Європи у середньостроковій та довгостроковій перспективі через скасування зони вільної торгівлі для товарів (варіативна частина митних зборів) і здорожчання регуляторних бар'єрів. Більшість британських товарів не належать до розряду ексклюзивних, які б не могли бути замінені аналогами, виробленими в ЄС.

Промислова торгівля на внутрішньому ринку може навіть сприяти швидкому переходу від імпорту з Великобританії до імпортозаміщення на внутрішньому ринку. Британські промислові товари, які придбаються в ЄС за будь-яку ціну та які будуть виведені із внутрішнього ринку ЄС, рідко зустрічаються в Британському товарному наборі.

Надія на тривале падіння британської валюти, що може відбутись через

міцні зв'язки валютних ринків (і не лише з євро), та на стабілізацію й навіть зростання спільного ринку виглядає примарливою. Пов'язане з цим подорожчання британського імпорту призведе до підвищення вартості їхнього виробництва через імпорт сировини та пов'язаних із увезенням витрат, урахуваючи тісні виробничі зв'язки з європейською промисловістю. Недоліки, пов'язані із «брексітом» в експорті мають бути компенсовані за рахунок значного зниження виробничих цін, а це також вимагає зниження і витрат при виробництві.

Через девальвацію британської валюти ціни на імпортні предмети споживання та послуги (серед іншого й туристичних), очевидно, будуть підвищені, що навряд буде сприйнято найнятими працівниками, реальна заробітна плата яких зменшиться, з патріотичним ентузіазмом. Швидше є багато причин вважати, що вони будуть впадати в ностальгію й прагнути повернутись до старих звичок – до страйків.

Не варто недооцінювати й можливе зниження кількості британських туристів в улюблених місцях відпочинку на півдні ЄС, як один із супутніх ефектів «брексіту».

В епоху інтеграції ринків товарів відбулась значна кількість наднаціональних злиттів підприємств і налагодження співпраці між британськими та континентальними компаніями. Ці об'єднання потребуватимуть змін та зустрінуться з низкою внутрішніх проблем, які у свою чергу вимагатимуть від острів'ян вжиття реструктуризаційних заходів або переосмислення механізмів співпраці.

До цього часу Великобританія добре збагачувалась за рахунок внутрішньо- та зовнішньоєвропейських прямих інвестицій. Інвестори вбачали у цій країні, яка має більш ліберальні європейські стандарти порівняно з іншими країнами ЄС, переправу до внутрішньоєвропейського ринку й оцінювали її як привабливе місце для розміщення виробничих підприємств (наприклад, американські та східноазійські автоконцерни). «Брексіт» усуне ці переваги. Це ще одна причина, за якої компанії, які обирали місце провадження своєї діяльності у Великобританії, можуть перевести свої об'єкти в зону спільного ринку і прямі інвестиції можуть все більше і більше надходити в ЄС. У Люксембурзі вже є "оперативна група", яка готова брати активну участь в забезпеченні таких варіантів за рахунок придбання.

«Брексіт» може бути вигідним для європейської промисловості, оскільки вона може забезпечити внутрішній ринок за рахунок зайняття місця замість британських конкурентів і прямих інвестицій. Проте у окремих секторах економіки як, наприклад, масовий туризм, можливі також і втрати.

Важливе значення для ЄС має також розвиток Шотландії та Північної Ірландії, сприяти якому бажано в ключі зближення з Європейським Союзом. «Брексіт» може також надати нового імпульсу сепаратистським настроям і принести, якщо не в першій, то у другій спробі вихід Сполученого Королівства з ЄС. Із виходом Великобританії Шотландія має подати нову заявку на вступ до ЄС. Це було б проблемою розкоші, де розглядалося б питання, зокрема, чи хоче Шотландія зі своєю власною валютою приєднатися до зони євро. При цьому потрібно буде вирішити питання фіксації курсу обміну валют. Такі проблеми виникають, однак, на тлі інших концептуальних підходів: чи матиме намір Шотландія приєднатись до ЄС як монархія чи як республіка.

Отже, ризики конфронтації та тривалі перемовини мають власний ефект. Так, «брексіт» може призвести до посилення схильності окремих втомлених від об'єднаної Європи країн-членів як Італія (48% виборців підтримують сьогодні вихід цієї країни з ЄС), Франція (41%) або Швеція (39%). В інших країнах ЄС соціологи відзначають значну меншість населення, які фліртують з виходом, оскільки вони проектуєть політичні невдачі та бюрократичну непрозорість єврократів й

національних урядів на Європейський Союз і його політичні інституції.

У процесі виходу з ЄС присутні також невизначеності, що пов'язані з правовими, економічними та політичними формальностями, оскільки до цього таких прецедентів не було, і тому невідомий механізм здійснення відповідних кроків з боку держав та міжнародних інституцій. За оцінками британських дипломатів, потрібно буде знову підписати близько 30% торговельних договорів з близько 50% державами-партнерами. Слід, однак, враховувати, що від голосування на референдумі до остаточного виходу Британії з ЄС може минути до двох (або більше) років. Без спеціальних двосторонніх угод з ЄС та його країнами-членами Сполучене Королівство буде розглядатися як зовнішньоторговельний партнер на рівні з Китайською Народною Республікою. У зв'язку з цим, у період 2017-2020 років, британське зростання може, таким чином, додатково знижуватись. Через це у країні може відбутись зміна політичної верхівки, наслідком чого, незважаючи на підтримку виходу в суспільстві, може бути перегляд умов співпраці з ЄС та залишення Великобританії у складі Європейського Союзу.

Висновки. Отже, якщо все ж британці проголосують 23 червня 2016 року за вихід з ЄС, це призведе в цілому до неминучих економічних втрат для економіки цієї країни. Об'єднана Європа і її господарство, тим не менш, постраждають значно менше, оскільки переміщення економічної діяльності з острова в континентальну Європу буде мати пом'якшуючи ефект. Відсутність же у складі ЄС свавільних британців навряд чи призведе до послаблення виборчого процесу, оскільки в даний час на сході та півдні Європейського Союзу є багато не менш своєрідних національностей, які, так би мовити, будуть тримати в тонусі більшість країн-учасниць. Таким чином, ЄС економічно зможе спокійно перенести «брексіт».

А проте, якщо все ж «брекстіт» не відбудеться, європейці, котрі використовують економічні свободи та переваги ЄС і його внутрішнього вільного ринку, відчують у довгостроковій перспективі вказані позитивні наслідки та значимість Європейського Союзу в економічному сенсі. При цьому матиме місце розвиток нинішнього розколу Європи, що призведе до глобального маргіналізму.

Література

- Рябінін, Є. (2013). Етапи розширення ЄС: ретроспективний аналіз. *Зовнішні справи*, 7, 12–15.
- Brexit: Genaues weiß man nicht*. Retrieved from <http://www.dw.com/de/brexit-genaues-wei%C3%9F-man-nicht/a-19310220>.
- Brexit in seven charts — the economic impact*. Retrieved from <http://www.ft.com/cms/s/2/0260242c-370b-11e6-9a05-82a9b15a8ee7.html#axzz4CLYwgcoG>.
- Brexit-Wetten sprengen Rekorde*. Retrieved from <http://www.dw.com/de/brexit-wetten-sprengen-rekorde/a-19345914>.
- Cameron: Brexiters stoking intolerance with immigration obsession*. Retrieved from <http://www.theguardian.com/politics/2016/jun/21/cameron-brexit-camp-stoking-intolerance-with-immigration-obsession>.
- CONSOLIDATED VERSIONS OF THE TREATY ON EUROPEAN UNION AND THE TREATY ON THE FUNCTIONING OF THE EUROPEAN UNION (2010/C 83/01)*. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EN>.
- Дзвіго́л, Н. (2015). *Business Management*. Oxford: Alpha Science International Ltd.
- Дзвіго́л, Н. (2014). Мenedжерowie przyszłości a zarządzanie strategiczne. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Organizacja i Zarządzanie*, 70, 93-104.
- Дзвіго́л, Н. (2010). *Podjęcie systemowe w procesie restrukturyzacji przedsiębiorstwa*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej. [in Polish].
- Дзвіго́л, Н. (2013). *Zarządzanie przedsiębiorstwem w warunkach XXI wieku*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej. [in Polish].

- Juncker warnt Briten vor "Selbstbeschädigung" durch Brexit.* Retrieved from <http://www.dw.com/de/juncker-warnt-briten-vor-selbstbesch%C3%A4digung-durch-brexit/a-19346649>.
- Kvilinskyi, O.S. (2012). Formuvannia dodatkovykh perevah funktsionuvannia ta rozvytku malykh pidpriemstv [Formation of Additional Benefits of Operation and Development of Small Enterprises]. *Economy of Industry*, 3-4(59-60), 140-147. [in Ukrainian].
- Lang, F. P. (2013). Integration durch Systemwettbewerb: Ein besserer Weg zu einer lebensfähigen Union? in: Popow, G. u.a. (Hrsg.), *Wirtschaft und Technologie im Dienst der Gesellschaft*. Sofia 2013. – S. 29 – 49.
- Musiak-Karg, M., & Lesiewicz, E. (2015). Brytyjskie i greckie referenda a groźba Brexitu i Grexitu. *Przegląd Europejski Nr 3 (37)*, 110 – 131.
- Payonk, K., Lyashenko, V., & Kvilinskyi, O. (2015). Operation of a Business Entity in the Context of Globalization. *Economic Herald of the Donbas*, 4(42), 18-23.
- Stange, A. (1994). *Zollunion versus Gemeinsamer Markt*. Berlin 1994.

Reference

- Brexit: Genaues weiß man nicht.* Retrieved from <http://www.dw.com/de/brexit-genaues-wei%C3%9F-man-nicht/a-19310220>.
- Brexit-Wetten sprengen Rekorde.* Retrieved from <http://www.dw.com/de/brexit-wetten-sprengen-rekorde/a-19345914>.
- Brexit in seven charts — the economic impact.* Retrieved from <http://www.ft.com/cms/s/2/0260242c-370b-11e6-9a05-82a9b15a8ee7.html#axzz4CLYwgc0G>.
- Cameron: Brexiters stoking intolerance with immigration obsession.* Retrieved from <http://www.theguardian.com/politics/2016/jun/21/cameron-brexit-camp-stoking-intolerance-with-immigration-obsession>.
- CONSOLIDATED VERSIONS OF THE TREATY ON EUROPEAN UNION AND THE TREATY ON THE FUNCTIONING OF THE EUROPEAN UNION (2010/C 83/01).* Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EN>.
- Dźwigoł, H. (2015). *Business Management*. Oxford: Alpha Science International Ltd.
- Dźwigoł, H. (2014). Menedżerowie przyszłości a zarządzanie strategiczne. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Organizacja i Zarządzanie*, 70, 93-104. [in Polish].
- Dźwigoł, H. (2010). *Podejście systemowe w procesie restrukturyzacji przedsiębiorstwa*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej. [in Polish].
- Dźwigoł, H. (2013). *Zarządzanie przedsiębiorstwem w warunkach XXI wieku*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej. [in Polish].
- Juncker warnt Briten vor "Selbstbeschädigung" durch Brexit.* Retrieved from <http://www.dw.com/de/juncker-warnt-briten-vor-selbstbesch%C3%A4digung-durch-brexit/a-19346649>.
- Kvilinskyi, O.S. (2012). Formuvannia dodatkovykh perevah funktsionuvannia ta rozvytku malykh pidpriemstv [Formation of Additional Benefits of Operation and Development of Small Enterprises]. *Economy of Industry*, 3-4(59-60), 140-147. [in Ukrainian].
- Lang, F. P. (2013). Integration durch Systemwettbewerb: Ein besserer Weg zu einer lebensfähigen Union? in: Popow, G. u.a. (Hrsg.), *Wirtschaft und Technologie im Dienst der Gesellschaft*. Sofia 2013. – S. 29 – 49.
- Musiak-Karg, M., & Lesiewicz, E. (2015). Brytyjskie i greckie referenda a groźba Brexitu i Grexitu. *Przegląd Europejski Nr 3 (37)*, 110 – 131.
- Payonk, K., Lyashenko, V., & Kvilinskyi, O. (2015). Operation of a Business Entity in the Context of Globalization. *Economic Herald of the Donbas*, 4(42), 18-23.
- Riabinin, Ye. (2013). Etapy rozshyrennya ES: retrospektyvnyy analiz. *Zovnishni spravy*, 7, 12–15.
- Stange, A. (1994). *Zollunion versus Gemeinsamer Markt*. Berlin 1994.

*Data przesłania artykułu do Redakcji: 15.06.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 22.06.2016*

Olga Maslak

Doctor of Science (Economics), Professor,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University,
Head of Economics Department
Kremenchuk, Ukraine
olga-bezruchko@mail.ru

Liubov Kvuiatkovska

PhD (Economics),
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University,
Associate Professor at Economics Department
Kremenchuk, Ukraine
lubkv@yandex.ru

Volodymyr Talover

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University,
PhD Applicant at Economics Department
Kremenchuk, Ukraine
lubkv@yandex.ru

APPROACHES TO ASSESSING REGION'S INVESTMENT ATTRACTIVENESS

Abstract This article deals with regional investment policy as a component of the national policy that is a system of measures taken at the regional level and include mobilization of investment resources and establishment of directions of their most efficient and rational use in the interests of the population in the region and certain investors. The authors consider the categories of "investment attractiveness", "investment climate" from the point of view of developing the system of indicators when assessing potential of the regions to realize efficient investment policy. It is determined that the results of investment climate assessment in the regions and the level of investment attractiveness of these territories should be taken into account when taking investment decisions. The research aims at systematizing methodical approaches to assessment of investment attractiveness of the regions which is conducted when calculating the rating that allows demonstrating investment expediency from the point of view of the level of meeting requirements or investor's interests.

Keywords: investor, investment policy, investment attractiveness investment climate, investment infrastructure, investment potential

Formulas: 0, fig.: 1, tabl.: 2, bibl.: 10

JEL Classification: E27, G31

Introduction. The role of local authorities in solving the tasks concerning development of investment processes, accumulation, allocation and regulation of available and potentially possible investment resources increases when deepening radical transformations in the regions, widening their economic independence. Regional aspect must become an integral part of the state investment policy aimed at creating favourable investment climate.

The issue of nowadays economic development of the regions is directly connected to increase of their investment attractiveness both for attraction of foreign investments and for allocation of investment resources among regions.

Taking into consideration the fact that investments into economy are one of the main sources of economic development now, activation of the process of foreign investing into Ukrainian economy requires application of scientific-based approaches and, first of all, systematising methods of assessment of regions' investment attractiveness.

Literature review and the problem statement. The processes of formation and development of state regulation of the investment activity are shown in the works of the founders of economic science, namely: J. Keynes, D. Ricardo, A. Smith, I. Campbell, P. Samuelson, S. Fisher, J. Schumpeter and other. A wide range of issues concerning theory and practice of investment management are considered by domestic and foreign researchers, such as O.I. Amosha, V.D. Bazylevych, I.O. Blank, K. D. Hurova, V.I. Kardash, A.A. Peresada, S.A. Petrovska, V.V. Ushakov and other. Emphasizing the importance of theoretic-methodical and practical development formed in Economics concerning formation and realization of the state investment policy, it should be stated that the ways of harmonizing interests of the subjects of investment processes on the regional level aimed at applying the motivational mechanism for market participants able to stimulate taking efficient investment decisions according to strategic aims of the national economy development has not found its proper consideration yet.

Despite a large number of researches of domestic and foreign authors concerning the issue of creating investment climate as a key element of the state investment policy, it should be noted that the factors forming it on different levels are not sufficiently and adequately systematized. Systematization of factors influencing investment climate are grounds for developing methodology of assessment of regions' investment attractiveness. This article aims at researching the essence of investment attractiveness of the region and systematizing different approaches to and methods of assessing investment attractiveness of the region, characteristics of the territorial unit (region). It is they that are taken into account by a new or current investor when accepting decisions concerning investments on this particular territory.

Research results. Regional investment policy is a system of measures conducted by local authorities with attracting and rational using of investment resources of all kinds of property aimed at sustainable and socially-directed development of the region. Approaches to formation of the regional investment policy are included into three blocks [Kononskyi 2013]:

- the first block comprises the main factors the essence of the regional investment policy and mechanisms of its realization depend on. They include:

- 1) investment climate in the region;
- 2) indicators of forming investment potential of the region;
- 3) level of investment risks;
- 4) factors of inside and outside effect on the development of the region.

- the second block directly presents stages of forming investment policy of the region's development:

- 1) establishing aims and main priorities of the investment policy;
- 2) forming the regional investment programme;
- 3) developing principles of the mechanism of realizing regional investment policy.

- the third block of the system of forming and applying regional investment policy consists of the costs aimed at reaching the aim of the policy. The factors of this block are a complex of applied methods of management

(economic, administrative, and socio-psychological) and the system of assuring its actions (legal, organizational, informational).

Although the regions of Ukraine have transformed from the objects of centralized management into the rightful subject of market relations, they do not have sufficient level of economic independence that is a characteristic of administrative-territorial entities of the developed European countries. Despite the region being historically formed entity of the economic complex that is restricted by the limits of territorial division, it is given fulfilment of the manufacturing function according to its corresponding territorial division of labour concerning assurance of the appropriate kinds and volumes of products and meeting interests of the population in the region when interacting with external environment. Investment flow movement is an obligatory condition for carrying out the above mentioned functions and effective development in market conditions. Hereby the investment objects are the point of common interests of both investors and subjects requiring investing. In this meaning economic subjects try to attract investments and investors – not to lose them. They can be helped with ratings of investment attractiveness that allow choosing both an optimal variant for investment and the investment object itself. It should be noted that the results of the assessment of regions' investment climate and the level of their investment attractiveness are reasonable to be considered when accepting investment decision. The investment projects will be successfully realized only in those regions that are attractive for investors [Kuzmenko 2015].

Investment attractiveness of the region is a structural element of the regional investment climate. According to the most widespread approach the investment climate reflects the level of the situation favourableness that exists in the region concerning investments which can be made on this territory. Characteristics of the investment climate in the region are determined by the level of its investment attractiveness and investment activity.

Taking into consideration the current economic-political peculiarities the investment attractiveness of the region is determined by the representatives of different economic schools is determined as:

- a totality of objective and subjective conditions favouring or preventing the process of investing the national economy on the macro-, mezzo- and macrolevels [Ushakov];
- a totality of factors (political, economic, legal, social, etc.) causing behaviour of the active and prospective subjects of investment activity concerning investments into the development of region's economy;
- an ability of the region to generate and attract investments favouring economic growth, factually reflects the quality of the totality of characteristics of the territorial entity (region) taken into account by a new or current investor when accepting decision on the investment into the certain territory [Petkova Proskurin 2006; Petrovska 2012].

Conducting analysis of local conditions is important in the context of the state regional investment policy. It includes not only separate statistic data but also a complex characteristic of the region's business climate (Table 1).

According to 2014 results the volume of industrial manufacture decreased in 16 regions (from 0.5 % in Odessa Region to 42.0 % in Luhansk Region). A significant decrease of industrial manufacture is stated in Kyiv (of 14.3 %), in Sumy Region (of 12.1 %), Dnipropetrovsk Region (of 7.7 %) and Poltava Region (7.2 %). It should be noted that the specific weight of the regions having industrial growth in 2014 (Vinnytsia, Volyn, Zhytomyr, Zakarpattia, Kiyv,

Kirovohrad, Mykolaiv, Rivne, Ternopil Regions) in the total volume of realized industrial products gradually growths.

Table 1 – Regional peculiarities of investment attractiveness of the territories of Ukraine

Territory	Regions	Investment characteristics
West	Volynsk, Zakarpattia, Ivano-Frankivsk, Lviv, Rivne, Ternopil, Chernivtsi, Khmelnytsk	middle level of investment attractiveness, middle level of direct foreign investments per resident; middle level of the regional economy growth
Centre	Vinnytsia, Zhytomyr, Kyiv, Kirovohrad, Poltava, Sumy, Chernihiv, Cherkasy	above middle level of investment attractiveness, middle level of direct foreign investments per resident, above middle level of the regional economy growth
East	Dnipropetrovsk, Donetsk, Zaporizhzhia, Kryvyi Rih, Luhansk, Kharkiv	leaders of the rating of investment attractiveness, high level of direct foreign investments per resident, high level of economy growth
South	Mykolaiv, Odesa, Kherson	high level of investment attractiveness, high level of direct foreign investments per resident, middle level of the regional economy growth

* without Crimean AR and ATO zone

Source: Ushakov 2015

Practice have developed a big number of methodical approaches to the assessment of investment attractiveness of the regions, their systematization allows combining them into three approaches: statistical, expert and rating [Kremen, Kuberka 2009].

Statistical approach is based on the analysis of factual statistic data concerning income of investments into the chosen regions and is based on the assumption that high level of the established indicators proves high investment attractiveness of the region. This approach is widely applied by the bodies of state administration and local authorities. It should also by simultaneously taken into account that this method has a formalized character and is based on certain socio-economic indicators. Besides statistical approach allows taking into consideration not only the fact of investment incoming and does not take into account many indicators that are paid attention to by investors.

Method of expert assessment lies in the expert assessment of different indicators of region's development: on the basis of his/her own opinion and experience the expert chooses the most important indicators, analyses their dynamics of development and forms conclusions concerning investment climate in the region. It should be noted that this method is often applied by foreign investors. The advantage of using expert method is an opportunity of adaptation of indicators an factors being studied to the needs of certain investors and deepened analysis of attractiveness of certain branches. At the same time the most significant disadvantages of applying the method of expert assessment is subjective assessment and dependency of conclusions on the expert position.

Rating approach has two kinds: rating-analytical approach and rating approached based on surveys.

Rating-analytical method lies in the analysis of different aspects of the region's development, formation of analytical indicators on their basis, their further grouping and consolidation and formation of the integral indicator that is the basis for building the region's rating and establishment of the position of certain region in the rating. This approach is used the most widely. The advantages of this approach are simplicity of use and convenience of the results' interpretation, the disadvantages – a certain dependency on macroeconomic indicators, lack of the grouped indicators' transparency, defiance of the regional specifics. In the result the received value of the rating points out the place of the region among other regions only but does not demonstrate the branch specifics of the region and prior directions of investments.

Investment attractiveness is viewed as an integral indicator of:

- expediency of investing assets;
- level of meeting requirements and interests of the investor;
- financial-property state of the region and prospects of its development;
- totality of objective and subjective (external and internal) conditions

[Petrovska 2012].

Investment attractiveness of the region (on the methods of I. O. Blank) is calculated as an integral indicators on the basis of five groups of synthetic indicators:

1) level of common economic development of the region (specific weight of the region in GDP and GNP; volume of manufactured industrial production per capita; level of food supply; average level of wages; volumes and dynamics of capital investment per resident; number of enterprises of all kinds of ownership; specific weight of loss-making enterprises in the total number of the functioning ones);

2) level of the development of investment infrastructure of the region (number of subcontract building companies of all kinds of ownership; volumes of local production of main kinds of building materials; production of energetic resources per capita; density of railways and roads with solid surface with calculation for 100 km of the territory);

3) demographic characteristic of the region (specific weight of population of the territory in the total number of population of the country; ratio of city and village residents; specific weight of population engaged in public production at enterprises of all kinds of ownership; level of qualification of the employees engaged in the public production);

4) level of development of market relationships and commercial infrastructure of the region (specific weight of privatized enterprises in the total number of enterprises of communal ownership; specific weight of enterprises of non-state forms of ownership in the total number of industrial enterprises of the territory); number of joint companies with foreign partners; number of banking establishments (including affiliated branches); number of insurance companies (and their offices); number of commodity exchanges on the territory);

5) level of criminogenic, ecological and other risks (level of economic crime with calculation for 100,000 residents; specific weight of enterprises with harmful emissions exceeding the norm limits; average radiation level in cities; specific weight of uncompleted buildings for the last 3 years) [Blank 2001].

Hurova K. D. suggests competing the procedure of ranging the regions with taking into account the use of their potential depending on the criteria of efficiency and risk. The technique uses only the most general and important analytical indicators giving them the role of the group characteristic instead of

synthetic indicators. The indicator of renewing manufacturing funds are applied to assess the state of property of industrial purpose; coefficient of profitableness of the realized products – for return of manufacture and products being made; the indicator of number of the capital turnovers of all assets – for the capital turnover ability; the volume of market turnover per capita – for assessment of the market activity of the regions; ratio of loan and own means – for financial stability of the regions; the indicator of balance liquidity – for liquidity.

Assessment of the region' attractiveness suggested by CAIB Securities significantly differs from the assessment of the Institute of Reforms and includes such factors: investment potential of the region and risk for investors working in this region of risk.

Investment potential is determined by such group of factors: labour resources, manufacture, institutional potential, level of infrastructure and financial potential development. Indicators characterizing the level of risk of investment into the regions are divided into such groups: financial, political, legislative and economic risks.

According to the technique suggested by the State Committee of Statistics of Ukraine the investment attractiveness of the region is assessed according to such indicators:

1) investments into the main capital with calculation for one person of the average population per year (UAH);

2) investments into residential construction with calculation for one person of the average population per year (UAH);

3) volume of GDP with calculation for 1 person of the average population per year (US dollars);

4) change of GDP volume with calculation for 1 person of the average population per year (USD);

5) density of roads of common use with solid surface (km per 1000 km² of the territory);

6) volume production export with calculation for 1 person of the average population per year (USD) [About confirmation of Methods of calculating integral regional indexes of economic growth 2003].

Investment attractiveness is viewed as a condition of widening investment activity in the region that causes necessity of specifying indicators of its assessment.

The technique of the Institute of Reforms using five groups of indicators is the most famous in Ukraine (Table 2) [Official web-site of the Institute of Reforms 2015].

Table 2 – Groups of indicators used when calculating the rating of Institute of Reforms

Nº	Group	Importance, %
1.	Economic development of the region	25.0
2.	Market infrastructure	22.0
3.	Human resources	13.0
4.	Financial sector	25.0
5.	Development of entrepreneurship and local authorities	13.0

Source: Official web-site of the Institute of Reforms 2015

Each of these blocks is characterized by a huge number of statistical

indicators. More than 40 primary indicators (GDP, state of the main funds, capital investments, etc.) are used for assessing the block "Economic development of the region". Assessment of the block "Market infrastructure" is based on the analysis of 21 indicators (number of leasing, insurance, loan unities, auditing firms and private auditors; one-time hotel capacity; density of roads and railways for 100 sq. km; volumes of passenger and cargo transportations by different means of transport; – level of telefonization, etc.).

30 indicators are used for characterizing the financial sector (number of banks; volumes of short-term and long-term loans; deposits of the population; number of investment, innovation companies; number of registrars and keepers of stocks; issue of shares and volumes of the registered share emissions, etc.).

The block "Human resources" is assessed by 26 indicators (the level of provision of housing, passenger transport; characteristic of the regional population; characteristic of the population employment; average wages and level of debt; level of health care, etc.).

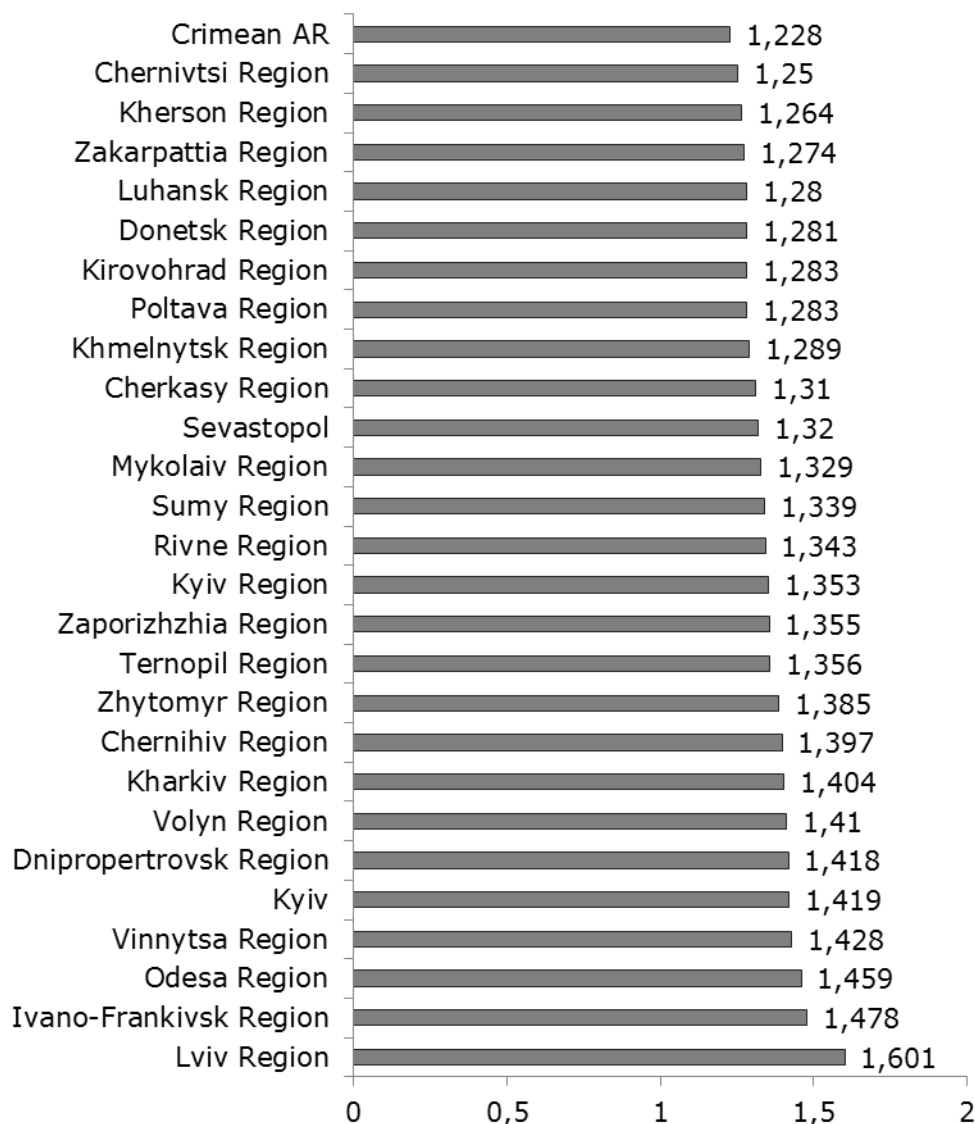

Figure 1 – Rating of regions "Index of investment attractiveness"

Source: Rating of investment attractiveness of the regions of Ukraine 2014

The block "Local authorities and entrepreneurship" includes 19 indicators

(characteristic of the enterprises in the region; number of business-centres and business-incubators; number of regional funds of business support; number of public officials in the bodies of executive, judicial branch and local authorities (for 1000 people), etc. This method lies in review of different directions of the region's development that is the for forming analytical indicators to be grouped and consolidated. Then there is formed an integral indicator according to which the rating of the region and the position of a certain region in this rating are established (Fig. 1).

The reasons causing concentration of investment resources and sources of investment in one regions and weak positions of investment activity and insignificant investment attractiveness in the other ones include:

- high tax and administrative pressure on business trying to compete and not to receive the rent;
- decrease of the level of capital productivity, inflation;
- narrowness of domestic market caused by division of the public product;
- lack of factual majority of institutes – corporate sector, stock market, land market, estate market;
- outflow of the labour resources and capital out of one territories to the other ones (first of all, cities);
- mechanisms of forming investment portrait of the territory is undeveloped by local authorities;
- lack of operative information and undeveloped relations between the market participants as a result of it.

Development of the investment policy of the region for assuring conditions of increasing its investment attractiveness should take into consideration:

- criteria of choosing priorities of the state policy for support of the investment activity according to social significance, economic and technical indicators;
- priority directions of investments according to social significance, economic and technical indicators;
- measures of state support of the investment activity, criteria of assessing efficiency of certain measures of the state support.
- It is possible to achieve the increase of the efficiency of financing the investment activity of the region through conducting effective centralized state and regional forecasting, planning and regulating investment processes in accordance to modern management technologies including assurance of their balancing and mutual agreeing under conditions of the state support.

Conclusions. Increase of the volume of attracted investments plays double role for regions. Firstly, the number of investments demonstrates the efficiency of certain regional or local authorities and assesses its effects. Secondly, investments by themselves are the instrument and motive force for economic development of the certain territory, i.e. they allow receiving the social effect mentioned above. To stimulate economic development of the territories and accelerate investment processes on the regional and local authorities' levels there should be conducted a purposeful strategy of forming image of the region as an attractive place for investing including: forming data bases for the needs of wide range of investors concerning economic and legislative environment, investment potential and competitive advantages of the territories; applying and constant supporting of the actions of efficient canals of spreading information concerning needs and opportunities of the regions including advertising ones; active participation and mediation in establishing business contacts between representatives of business environment and potential investors; administrative

and consultative support of the investment projects.

Nowadays the main emphasis in the realization of the regional investment policy should be made on the development of those industrial areas that will favour economic growth of the region and the country in the whole. New complex approaches for long-term relations meeting modern political realities, as well as priority interests of the state connected with European integration should be applied on the regional level. Formation and development of the capital and investment market is a main condition that allows assuring consequent widening and enlarging potential of the industrial branches.

Investment policy of the region as a part of the state investment policy is realized by regional administration with attraction of subjects of the investment policy and other interested parties.

References

- About confirmation of Methods of calculating integral regional indexes of economic growth. Order of the State Committee of Statistics of Ukraine № 114 from 15.04.2003. Retrieved from http://uazakon.com/documents/date_1a/pg_ibcnog/index.htm.
- Blank, I. A. (2001). *Investment management*. – Kyiv: Elha-N, Nika-Centre, 448 p.
- Kononskyi, S. I. *Formation and realization of the regional investment policy in current conditions*. Retrieved from www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_1_018.pdf.
- Kremen, O. I., & Kuberka, V. I. *Peculiarities of assessing investment attractiveness of the region*. Retrieved from dspace.uabs.edu.ua/jspui/.../622/.../kremen5.pdf.
- Kuzmenko, O. V. (2015). Investment climate and investment attractiveness of the regions of Ukraine // *Economic Noble Herald*, № 1 (8), 46–54. *Official web-site of the Institute of Reforms*. Retrieved from <http://www.ir.org.ua/>.
- Petkova, L., & Proskurin, V. (2006). *Municipal investments and loans: textbook*. – Kyiv, 158 p. Retrieved from <http://www.info-library.com.ua/books-book-90.html>.
- Petrovska, S. A. (2012). Assessment of investment attractiveness of a region: comparative factor analysis // *Mechanisms of Economic Regulation*, № 2, p. 90-97.
- Rating of investment attractiveness of the regions of Ukraine 2014* // investcenter.km.ua/.../reyting_investiciynoyi_privablivosti_regioniv_2014.
- Ushakov, V. V. *Essence of the notions "investment attractiveness of the region" and "investment climate in the region" and factors causing them*. Retrieved from http://lubbook.net/book_431_glava_1_Tema_1._

*Data przesłania artykułu do Redakcji: 26.05.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 06.06.2016*

REVIEW
of the article by
Olga Maslak, Liubov Kvuiatkovska, Volodymyr Talover
«APPROACHES TO ASSESSING REGION'S INVESTMENT
ATTRACTIVENESS»

The importance of the regional development in the national and global economies is hard to overestimate. In its turn, the role of local governments in solving problems related to increasing the investment attractiveness, development of investment processes, accumulation, distribution and management of existing and potential investment resources is increasing with the deepening of radical transformations in the regions, enhancing their economic independence and their integration into the global economic system.

Thus, management of investment processes at times of acceleration of scientific and technological progress and transformation of the global economic system requires new approaches to solving current management problems, including those at the regional level.

Taking into account the fact that investments in the economy are one of the main sources of economic development, activation of the foreign investment process in Ukrainian economy requires the use of science-based approaches and, above all, systematization of the methods for assessing investment attractiveness of the regions.

The article "Approaches to assessing region's investment attractiveness" of Olga Maslak, Liubov Kvuiatkovska, Volodymyr Talover analyses regional investment policy as part of the national policy that in turn is a system of measures taken at the regional level and including the mobilization of investment resources along with the identification of directions of their most efficient and rational use in the interests of the region's population and individual investors.

The authors consider the categories of "investment attractiveness" and "investment climate" in terms of developing a system of indicators by assessing the potential of the regions to ensure the efficiency of the investment policy by means of systematization of assessment methods of region's investment attractiveness.

The main part of the article is dedicated to the analysis of the approaches to assessing the investment attractiveness with a hypothesis, the meaning of which provides for the increase in efficiency of investment financing in the region with the help of the central government and regional forecasting, planning and regulation of investment processes taking into account modern management technologies, including ensuring their balance and mutual consistency subject to support from the government.

The novelty of the research lies in the authors' approach to solving the problem of increasing the investment attractiveness of the region, which is based on the impact of the image factor resting upon the economic opportunities of the region, in the context of its sustainable development.

The above information leads to the conclusion about the relevance of the article and advisability of its publication.

**Adjunct at the Department of Economic and
Local Government Policy,
Poznań University of Economics and Business,
Poznań, Republic of Poland**

Dr. Oleksii Kvilinskyi

Юрків Н.Я.

д.е.н., доцент,
Національний інститут стратегічних досліджень,
Головний науковий співробітник відділу фінансової безпеки
Київ, Україна
yurkiv_n@ukr.net

Дубровін О.В.

ДВНЗ «Університет банківської справи»,
аспірант
Київ, Україна
dubrovin2008@ukr.net

МІЖНАРОДНІ ФІНАНСОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто проблему аналізу сучасних тенденцій та вироблення шляхів поглиблення взаємодії України з міжнародними фінансовими організаціями для забезпечення стійкості національної економіки перед негативним впливом широкого кола загроз в контексті забезпечення економічної безпеки держави. Запропоновано заходи щодо актуалізації сучасного стану нормативно-правового регулювання взаємодії України з МВФ, ЄС, ЄБРР тощо відповідно до основних напрямів взаємодії.

Ключові слова: міжнародні фінансові організації, фінанси, економічна безпека держави, реальний сектор економіки
Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 17

Nadiya Yurkiv

Doctor of Science (Economics),
National Institute for Strategic Studies,
Principal scientific officer of the financial security department
Kyiv, Ukraine
yurkiv_n@ukr.net

Oleksandr Dybrovin

University of Banking (Kyiv),
PhD Student
Kyiv, Ukraine
dubrovin2008@ukr.net

INTERNATIONAL FINANCIAL ORGANIZATIONS AS A SOURCE OF FINANCIAL DEVELOPMENT SECURING OF REAL ECONOMY SECTOR OF UKRAINE

Abstract. The article considers the problem of analysis modern trends and the development of ways of deepening cooperation of Ukraine with international financial organizations for providing of stability of national economy to the adverse impact of a wide range of threats in the context of ensuring economic security of the state. The proposed activities on the updating of the current state

of the normative legal regulation of cooperation of Ukraine from IMF, EU, EBRD and the like in accordance with the main directions of interaction. The relevance of the article due to the current problems of the development of the real sector of Ukraine's economy, the need of expanding its export potential, the implementation of preferential lending, intensify government programs to support strategically important sectors of the economy that are most important for providing stability of the national economy to the adverse impact of a wide range of threats in the context of ensuring economic security of the state. the aim of the article is the analysis of current trends and to develop ways of deepening cooperation of Ukraine with international financial organizations. Definitely, the key directions of deepening of relations of Ukraine with MFIs today are: the rationale for the use of Ukraine's resource potential cooperation of MFIs as a source of financial support to the real sector of economy of Ukraine; determination of the volume of loans, and finding ways to optimize international financial cooperation. On the basis of the forecast figures for 2016 (the state budget deficit 3.7% of GDP, the trade deficit of 2.5 billion dollars. United States, average annual exchange rate of 24,1 USD./\$) in the absence of the necessary internal resources to balancing of public finances (cover the budget and trade deficits)), predictable supply of external financing is around 5.8 billion dollars. USA. At the same time, given the consensus forecast of the Ministry of economic development and trade in April 2016, the volume of external borrowings can be adjusted downward; the orientation of Ukraine's cooperation with IFIs to use their influence on the development of the real sector of the economy and ensuring economic and political sovereignty of Ukraine.

Keywords: international financial institutions, finance, economic security, the real economy

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 17

JEL Classification: E 44, F30, F36, G 15

Вступ. Українська економіка сьогодні проходить випробування в умовах військової агресії, торгівельної війни зі сторони Росії, обвалу цін на світових ринках на основні товари українського експорту, падіння ВВП, зростання інфляції і бюджетного дефіциту, гострої кризи державних фінансів, грошової і банківської системи, відтоку капіталу, значної боргової залежності та загострення соціальної напруги в суспільстві. В умовах сьогодення проблеми розвитку реального сектору економіки України, розширення його експортного потенціалу, пільгового кредитування, активізації державних програм підтримки стратегічно важливих галузей економіки є найбільш важливими для забезпечення стійкості національної економіки перед негативним впливом широкого кола загроз в контексті забезпечення економічної безпеки держави.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Окремі питання в цій сфері досліджуються у працях вітчизняних та іноземних науковців, зокрема: А. Уєгаки [Akira Uegaki 2006], О. Власюка [Власюк 2011], Н. Вудса [Gould-Davis, Woods 1999], Р. Гарднера [Gardner 1980], Х. Джвігола [Dźwigoł 2010; Dźwigoł 2013; Dźwigoł 2015], А. Еккеса [Eckes 1977], М. Елмана [Ellman, Scharrenborg 1998], Л. Лондар [Лондар 2016], В. Мунтіяна [Мунтіян, Прокопенко, Петрушенко та ін. 2014], С. Пирожкова [Пирожков 2003], О. Р. Шаренборга [Ellman, Scharrenborg 1998], В. Шлемко, І. Бінько [Шлемко, Бінько 1997], Л. Шемаєвої [Шемаєва 2016] та інших.

Однак питання щодо формування дієвого механізму фінансового

забезпечення конкурентоспроможності підприємств реального сектора економіки в умовах фінансово-економічних ризиків, підвищення вартості й ускладнення доступу до інвестицій та інновацій, зменшення купівельної спроможності населення, зниження рівня фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності підприємств, що істотно погіршують можливості економічного розвитку нашої держави, обумовлюють важливість використання ресурсів міжнародних фінансових установ для забезпечення розвитку реального сектору економіки України.

Метою статті є аналіз сучасних тенденцій та обґрунтування шляхів поглиблення взаємодії України з міжнародними фінансовими організаціями.

Результати дослідження. Для виходу з поточної кризової ситуації, забезпечення стабілізації та стійкого економічного зростання, інтеграції в міжнародні економічні та політичні інституції, стратегічно важливим є поглиблення взаємовідносин України з Міжнародними фінансовими організаціями (МФО), як джерела фінансового забезпечення реального сектору економіки України.

Для виконання цих завдань найбільше значення має взаємодія України з Міжнародним Валютним Фондом (МВФ), яка дозволила за роки незалежності здійснити найбільший обсяг запозичень – 29,5 млрд. дол. США.

Головною складовою плану Міністерства фінансів України зі стабілізації економіки України та відновлення її зростання, починаючи з 2016 року, стала нова чотирирічна програма «Механізм Розширеного Фінансування» (Extended Fund Facility - EFF) обсягом 17,5 млрд.дол. США. Ця програма (EFF), прийнята рішенням Ради Директорів МВФ від 11 березня 2015 року, замінила собою програму Фонду Stand-by, що була надана Україні 30 квітня 2014 року. Основні завдання нової програми: підвищити рівень резервів Національного банку України, запобігти відтоку капіталу, посилити заходи, прийняті Урядом для стабілізації платіжного балансу країни, та допомогти Україні подолати структурні проблеми в її економіці завдяки проведенню необхідних реформ. Завдяки програмі EFF Україна вже здійснила ряд ключових змін у сфері енергетики, банківського сектору, незалежності Національного банку, оздоровлення державних фінансів, реформування сектору державних підприємств та ін. У 2015 році, за умовами цієї нової програми з 17,5 млрд. дол. Україна отримала 6,7 млрд. дол. США у вигляді двох траншів. Перший транш на суму 5 млрд. дол. США було надано у березні 2015 року і спрямовано на потреби дефіциту бюджету та на відновлення золотовалютних резервів Національного банку, Надання цього траншу дозволило одразу збільшити резерви вдвічі (з близько 5 до майже 10 млрд. дол. США).

Другий транш у сумі 1.7 млрд. дол. США, який був перерахований у серпні 2015 року, повністю пішов на поповнення резервів НБУ, що допомогло посилити стабільність на валютному ринку країни. Перевага і ефективність програми EFF полягає у низькій відсотковій ставці по кредиту EFF, який становить 3.05% річних. Для порівняння, середня ставка за кредитами, які активно залучала Україна впродовж 2010-2013 років, складала в середньому близько 8%. А також, у тому що кредит надається на 10 років, перші п'ять з половиною років складає пільговий період, виплати по кредиту відбуваються щоквартально.

Зниження темпів реформування та загострення суспільно-політичної ситуації в країні (незважаючи на виконання більшості вимог) спричинили

призупинення взаємодії та виділення наступних траншів як в кінці минулого, так і в першому півріччі 2016 р.

Незадовільними факторами у відносинах України з МВФ залишаються: корупція; аналізуючи доповідь МВФ про корупцію у світовій економіці (Вашингтон, 11 травня) [Corruption : Costs and Mitigating Strategies], зазначено, що основною проблемою не виділення третього траншу Україні залишається корупція; проблема недостатньої прозорості з боку державних органів влади в Україні стосовно переговорів з МВФ та напрямів використання залучених коштів та можливості застосування корупційних схем при освоєнні виділених кредитів; залежність рішень Фонду по обсягах та умовах фінансування, від політичних подій на сході України та темпів здійснення реформ.

Основними напрямами вирішення зазначених проблем та активізації подальшої взаємодії України з МВФ, вважаємо наступні:

- вироблення стратегії відновлення економіки на засадах оптимізації управління державним боргом та удосконалення організаційної структури відповідних органів влади;
- взаємодія України з іншими країнами-позичальниками з метою формування консолідованої позиції щодо реформування підходів Фонду до кредитування з урахуванням інтересів країн-позичальників;
- широке залучення представників громадянського суспільства як до оцінки програм кредитування та контролю за їх реалізацією, так і до розробки й підтримки внутрішніх програм реформування.

Взаємодія України з Європейським Союзом (ЄС), що реалізується шляхом надання секторальної бюджетної підтримки, макрофінансової, технічної, фінансової та гуманітарної допомоги, дозволила за роки незалежності залучити коштів на суму більше 12 млрд. євро (з кредитами ЄІБ та Євроатому включно).

Діяльність Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) як фінансово-кредитної установи Європейського Союзу в Україні здійснюється в тісному співробітництві з Європейським банком реконструкції та розвитку і Європейською комісією та передбачає надання довготермінових кредитів під проекти у державному та приватному секторі. Станом на кінець 2015 року в Україні інвестиційний портфель ЄІБ був представлений 10 проектами, що реалізуються за рахунок коштів ЄІБ, залучених державою та під державні гарантії загальним обсягом 1947,5 млн. євро [Інформаційна довідка щодо стану проектного портфелю ЄІБ в Україні].

Одним з проблемних питань взаємодії України з ЄІБ є недостатня увага у проектах до питань стимулювання сталого розвитку, створення робочих місць, екологічної безпеки, в той час як відсутність обов'язкових і діючих захисних заходів у цій сфері може створювати загрозу довколишньому середовищу і населенню.

Вирішення зазначених проблем має передбачати узгодження позицій ЄІБ та України щодо:

- посилення відповідальності за екологічні та соціальні наслідки інвестиційної діяльності, для чого необхідно проведення оцінки проектів на стадії затвердження, оприлюднення їх результатів після завершення, гарантування підвищення рівня захисту й компенсації для місцевого населення;
- підвищення ефективності використання залучених ресурсів шляхом забезпечення інформування приватних структур, у т.ч. фінансово-кредитних,

щодо умов співробітництва з ЄІБ; створення необхідних інституційних умов для сприяння розвитку співробітництва.

Значну підтримку реформам, спрямованим на стабілізацію системи державних фінансів та економічний розвиток України, надає Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) [Інформаційна довідка щодо стану проектного портфелю ЄІБ в Україні]. Європейський банк реконструкції та розвитку має статус міжнародної фінансової організації з найвищим кредитним рейтингом (AAA), який було створено у 1991 році. Україна стала учасником з 13.08.1992р.

На даний час членами Банку є 64 країни, ЄС та ЄІБ. ЄБРР є найбільшим фінансовим інвестором в Україні. За період співпраці з ЄБРР (1993-2015 роки) в державному секторі економіки України, за проектами, кредитні кошти за якими залучені державою або під державні гарантії, укладено угод на загальну суму 674,94 млн. дол. США та 1 637,35 млн. євро (в рамках 25 проектів), з яких станом на 21.08.2015 використано 630,6 млн. євро та 849,53 млн. дол. Основними функціями даного банку є:

- підтримка економічного розвитку і реконструкції країн Центральної та Східної Європи з метою сприяння переходу їх до відкритої ринкової економіки і приватного підприємництва;
- підтримка країн - отримувачів допомоги в проведенні структурних економічних реформ;
- сприяння інвестиціям у виробництво, а також у сферу послуг і фінансовий сектор та пов'язану з ним інфраструктуру;
- стимулювання ключових і економічно обґрунтованих проектів, надання технічної допомоги для підготовки, фінансування і реалізації проектів тощо.

Отже, ЄБРР не фінансує витрати державного бюджету, а здійснює фінансування тільки інвестиційних проектів розвитку у приватному та державному секторі.

В рамках прийнятої стратегії ЄБРР працює у двох напрямках: надання міжнародних кредитів на пільгових умовах під державні гарантії та кредитування приватних підприємств на комерційних умовах. Його увага зосереджена на енергетичній галузі, підвищенні енергоефективності та енергозбереження, ядерній безпеці та впровадженні нових технологій виробництва електроенергії. На кінець 2015 р. в Україні за фінансової підтримки ЄБРР реалізується 8 проектів загальним обсягом близько 1,86 млрд. євро, на стадії підготовки знаходиться 3 інвестиційні проекти на суму 284,2 млн. євро.

Водночас, досвід співпраці з ЄБРР свідчить про те, що головною умовою покращення співробітництва з цією установою є вирішення проблемних питань, пов'язаних з подоланням корупції на всіх рівнях, насамперед у сфері діяльності податкових та митних органів та збільшення ефективності роботи судової системи.

На шляху активізації фінансово-кредитної взаємодії між Україною та ЄБРР стала також проблема надмірної політизації питань тарифів на житлово-комунальні послуги, реформування окремих державних компаній, насамперед ДАК «Нафтогаз України», що значною мірою стримує прихід інвесторів на цей ринок.

Одним із найбільших партнерів по фінансовій взаємодії з МФО є Світовий Банк, інвестиційний портфель якого в Україні за підсумками 2015 р. містить 10 проектів, що реалізуються, загальним обсягом близько 2,46 млрд.

дол. США та 4 проекти, що знаходяться на стадії підготовки¹.

Для покращення подальших кредитних взаємовідносин між Світовим Банком та Україною, вважаємо за необхідне в Україні:

- провести зміни до процедури кредитування з метою скорочення терміну між ініціативою щодо кредитування та прийняттям рішення про видачу коштів;

- змінити процедури подання та значне скорочення термінів погодження законопроектів у міністерствах з метою своєчасного прийняття законодавчих норм, які вимагаються Світовим Банком.

Одночасно, залучення зовнішніх джерел фінансування від міжнародних донорів пов'язане з низкою проблем та викликів, нехтування якими може негативно впливати на рівень фінансової безпеки держави. Зокрема:

- при нарощуванні боргових зобов'язань зростають загрози платоспроможності України. Збільшення кредитування міжнародними валютно - фінансовими організаціями суттєво вплинуло на формування зовнішнього боргу України: частка заборгованості держави перед МФО на кінець 2015 р. зросла до 45,9 % від загального обсягу зовнішнього боргу проти 34,2% у 2014 р., а заборгованість перед урядами іноземних держав у 2015 р. склала 3,2% проти 2,9 % у 2014 р. Така тенденція збільшує ріст видатків на обслуговування державного боргу та свідчить про слабку спроможність держави забезпечувати економічний розвиток за рахунок внутрішніх джерел;

- не має концепції розбудови відносин з більшістю міжнародних фінансових організацій;

- збільшення обсягів зовнішнього кредитування посилює залежність національної економіки від зовнішнього впливу. Якщо обсяги кредитів, залучених до спеціального фонду Державного бюджету України від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних програм (проектів) у 2014 р. склали 6,2 млрд. грн., то у 2015 р. цей показник сягнув 4,2 млрд. грн. [Про державний бюджет України на 2015 рік];

- неефективність використання кредитних фінансових ресурсів. За даними Міністерства фінансів та представництва ЄС в Україні, обсяг отриманої державою допомоги від МФО за роки незалежності склав 44 млрд. дол. США та понад 15,6 млрд. євро. Однак недосконалість законодавства, відсутність належної організації роботи з проектами, послаблення контролю і координації діяльності щодо позик МФО мали наслідком порушення термінів їх реалізації, незавершеність програм співпраці, низьку частку освоєння коштів за чинними проектами (в Україні впродовж 2013 - 2014 рр. освоєння залучених коштів склало 30%, а сьогодні цей показник зменшився до 6,8%). Протягом 2014 - 2015 рр. для третини проектів терміни закриття позик продовжені у середньому на 3 роки, а через незадовільні темпи освоєння коштів сума сплачених кредиторам комісій за зобов'язаннями у 2014 р. за розрахунками склала 5,6 млн. грн., в т.ч. 1,6 млн. грн. з державного бюджету. В рамках трьох з 14-ти бюджетних програм, відкритих для реалізації проектів, кошти позик взагалі не освоєні (невикористаними залишилися 150,3 млн. грн.)⁵. Зокрема, Україна повернула Японії 2,5 млн. євро невикористаних коштів, отриманих у 2009 р. від продажу квот на викид парникових газів в рамках Кіотського протоколу. В цілому ж за роки незалежності Україна не "вибрала" 30 млрд. дол. США кредитів від МВФ, або близько 75% наданих коштів.

Ключовими напрямками поглиблення взаємовідносин України з МФО на сьогодні є:

- обґрунтування доцільності використання Україною ресурсного потенціалу співробітництва з МФО, як джерела фінансового забезпечення реального сектору економіки України;

- визначення обсягів запозичень та пошук шляхів оптимізації міжнародної фінансової співпраці. На основі прогнозних показників на 2016 р. (дефіцит державного бюджету 3,7% ВВП, дефіцит торговельного балансу 2,5 млрд. дол. США, середньорічний обмінний курс 24,1 грн./\$) за умови відсутності необхідних внутрішніх джерел для збалансування державних фінансів (покриття бюджетного та торговельного дефіцитів), передбачуваний обсяг залучення зовнішніх фінансових ресурсів складає близько 5,8 млрд. дол. США. Водночас, враховуючи дані консенсус-прогнозу Міністерства економічного розвитку і торгівлі за квітень 2016 р., обсяги зовнішніх запозичень можуть бути скоректовані у бік зменшення;

- орієнтація співробітництва України з МФО на використання їх впливу для розвитку реального сектору економіки та забезпечення економічного і політичного суверенітету України.

Висновки. Ефективна взаємодія з МФО, є можливою при виробленні стратегії поступового переходу від міжнародного кредитування проектів до отримання виключно політичної та консультативної допомоги (наприклад, через програму «запобіжний Stand-by»), що дозволить знизити проблеми зовнішньої заборгованості; співпраця України з МФО на засадах публічності та прозорості; ефективне використання кредитів МФО, в основному, для фінансового забезпечення розвитку реального сектору економіки України; віднайти альтернативні методи мобілізації ресурсів для стабілізації фінансової системи та забезпечення передумов розвитку реального сектору економіки за рахунок внутрішніх резервів, зокрема, коштів населення і вітчизняного бізнесу (за останні два роки відтік валютних депозитів населення з банків склав 15 млрд. дол. США). Тому державна фінансова політика має бути зорієнтована, перш за все, на стабілізацію банківської системи, відновлення довіри до банківської системи з боку суспільства, до Національного банку України, комерційних банків та до органів державної влади.

З метою ефективного використання потенціалу співробітництва України з Міжнародними фінансовими організаціями, як джерела фінансового забезпечення розвитку реального сектору економіки України необхідно приділяти особливу увагу актуалізації сучасного стану нормативно-правового регулювання цієї взаємодії, виявленню основних напрямів вдосконалення існуючої нормативно-правової бази.

Література

Власюк, О. С. (2011). *Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання: монографія.* / О. С. Власюк – К.: Академія фінансового управління, 474 С.

Лондар, Л. (2016). *Оцінка стану державного боргу та ключові напрями підвищення рівня боргової безпеки України: аналітична записка* – К.: НІСД, 11 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/donbas-80e7f.pdf>.

Економічна безпека держави: стратегія, енергетика, інформаційні технології: монографія / [Мунтіян В. І., Прокопенко О. В., Петрушенко М. М. та

- ін.]; за наук. ред. д.т.н., проф. Лук'яненко С. О., к.е.н., доц. Караєвої Н. В. (2014). – К. : Видавництво ООО «Юрка Любченка», 468 с.
- Інформаційна довідка щодо стану проектного портфелю ЄІБ в Україні.* – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Informatsiino-dovidkoviMaterialiSchodoSpivrobotnitstvaZMf>.
- Пирожков, С. І. (2003). *Оцінка рівня економічної безпеки України / С. І. Пирожков.* – К. : НІПМБ, 42 с.
- Про державний бюджет України на 2015 рік.* Закон України від 28.12.2014 № 80-VIII/ Електронний ресурс – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80-19>
- Шлемко, В. Т. (1997). *Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько [Текст]: монографія.* – К.: НІСД, 144 с.
- Шемаєва, Л. Г., Ляшенко, О. М., Гладких, Д. М., Чернюк, О. С. (2015). Завдання фінансово-економічної політики щодо відновлення економічного потенціалу контрольованих територій Донбасу: аналітична записка – К.: НІСД, – 20 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/donbas-80e7f.pdf>.
- Akira Uegaki. (2000). *Russia in World Capitalist Economy // Abstracts of the VI ICCEES World Congress, Tam-pere, Finland, 29 July - 3 August, 444.*
- Corruption : Costs and Mitigating Strategies // IMF.* May 11, 2016. - <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=43888>.
- Dźwigoł, H. (2015). *Business Management.* Oxford: Alpha Science International Ltd.
- Dźwigoł, H. (2010). *Podjęcie systemowe w procesie restrukturyzacji przedsiębiorstwa.* Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej. [in Polish].
- Dźwigoł, H. (2013). *Zarządzanie przedsiębiorstwem w warunkach XXI wieku.* Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej. [in Polish].
- Gould-Davis, N., & Woods, N. (1999). *Russia and the IMF // International Affairs.* Vol.75. # 1. P.3-4. <http://supernew.ej.ru/102/russia/dollar/index.html>.
- Gardner, R. (1980). *Sterling-Dollar Diplomacy in Current Perspective.* New York. P. 13-14.
- Ellman, M., & Scharrenborg, R.(1998). *The Russian Financial Panic and the IMF / Problems of Post-Communism. Vol. 45, # 5. P.20.*
- Eckes, A. (1977). *A Search for Solvency.*- London, P.44.

References

- Akira Uegaki. (2000). *Russia in World Capitalist Economy // Abstracts of the VI ICCEES World Congress, Tam-pere, Finland, 29 July - 3 August, 444.*
- Corruption : Costs and Mitigating Strategies // IMF.* May 11, 2016. - <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=43888>.
- Dźwigoł, H. (2015). *Business Management.* Oxford: Alpha Science International Ltd.
- Dźwigoł, H. (2010). *Podjęcie systemowe w procesie restrukturyzacji przedsiębiorstwa.* Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej. [in Polish].
- Dźwigoł, H. (2013). *Zarządzanie przedsiębiorstwem w warunkach XXI wieku.* Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej. [in Polish].
- Ellman, M., & Scharrenborg, R.(1998). *The Russian Financial Panic and the IMF / Problems of Post-Communism. Vol. 45, # 5. P.20.*

- Eckes, A. (1977). *A Search for Solvency*.- London, P.44.
- Ekonomichna bezpeka derzhavy: strategija, energetyka, informacijni tehnologii: monografija* / [Muntijan V. I., Prokopenko O. V., Petrushenko M. M. ta in.]; za nauk. red. d.t.n., prof. Lukjanenko S. O., k.e.n., doc. Karaevoi N. V. (2014).- Kyiv : Vidavnictvo OOO «Jurka Ljubchenka», 468 s.
- Gould-Davis, N., & Woods, N. (1999). *Russia and the IMF* // International Affairs. Vol.75. # 1. P.3-4. <http://supernew.ej.ru/102/russia/dollar/index.html>.
- Gardner, R. (1980). *Sterling-Dollar Diplomacy in Current Perspective*. New York. P. 13-14.
- Informacijna dovidka shhodo stanu proektnogo portfelju EIB v Ukrainy*. - Retrieved from <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Informatsiino-dovidkoviMaterialiSchodoSpivrobitnitstvaZMf>.
- Londar, L. (2016). *Ocinka stanu derzhavnogo borgu ta kljuchovi naprjami pidvishhennja rivnja borgovoi bezpeky Ukrainy: analitichna zapyska* - Kyiv: NISD, 11 s. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/donbas-80e7f.pdf>.
- Pirozhkov, S. I. (2003). *Ocinka rivnja ekonomichni bezpeky Ukrainy* / S. I. Pirozhkov. - Kyiv: NIPMB, 42 s.
- Pro derzhavnij bjudzhet Ukrainy na 2015 rik*. Zakon Ukrainy vid 28.12.2014 № 80-VIII. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80-19>
- Shlemko, V. T. (1997). *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennja* / V.T. Shlemko, I.F. Binko [Tekst]: monografija. - Kyiv: NISD, 144 s.
- Shemaieva, L. G., Ljashenko, O. M., Gladkih, D. M., & Chernjuk, O. S. (2015). *Zavdannja finansovo-ekonomichnoi polityky shhodo vidnovlennja ekonomichnogo potencialu kontrolovanih teritorii Donbasu: analitichna zapyska* - Kyiv: NISD, 20 s. - Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/donbas-80e7f.pdf>.
- Vlasjuk, O. S. (2011). *Ekonomichna bezpeka Ukraini v umovah rinkovih transformacij ta antikrizovogo reguljuvannja: monografija*. / O. S. Vlasjuk - Kyiv: Akademiya finansovogo upravlinnja, 474 p.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 31.05.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 10.06.2016

Герасимович І.А.

к.е.н.,

ДВНЗ «Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана»,

доцент кафедри бухгалтерського обліку

Київ, Україна

gerasiminna@yandex.ru

**ІНТЕГРОВАНІЙ ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ – ОСНОВА СУЧАСНОЇ
КОНЦЕПЦІЇ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФІНАНСОВОГО ІНЖИНІРИНГУ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА**

Анотація. Ринкові умови викликали необхідність впровадження на українських підприємствах такого нового економічного механізму як фінансовий інжиніринг операційної діяльності. Він вимагає здійснювати контроль затрат не за видами виготовлюваної продукції, а за бізнес-процесами кожного «центру відповідальності», виходячи із нової концепції, що контролю підлягають причини затрат (носії затрат – процеси), а не затрати як такі (матеріали, оплата праці тощо). В зв'язку з цим, інформаційною базою для фінансового інжинірингу пропонується інтегрований об'єкт управлінського обліку - як синтез бюджетування, «центрів відповідальності» і нормативного методу у варіанті «дірект-костинг».

Ключові слова: операційна діяльність, фінансовий інжиніринг, «центри відповідальності», бізнес-процеси, бюджетування, нормативний метод, управлінський облік

Формул: 0.; рис.: 0, табл.: 1, бібл.: 15

Inna Herasymovych

PhD (Economics), Associate Professor,

Associate Professor Department of Finance,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Kyiv, Ukraine

gerasiminna@yandex.ru

**AN INTEGRATED ACCOUNTING ENTITY IS THE BASIS OF
CONTEMPORARY FRAMEWORK FOR ACCOUNTING AND
ANALYTICAL MAINTENANCE OF FINANCIAL ENGINEERING OF
AN ENTERPRISE'S OPERATIONS**

Abstract. The market environment caused the necessity to implement at Ukrainian enterprises such advanced economic tool as financial engineering, for which the information base offers the integrated accounting and monitoring entity as budgeting synthesis, «responsibility centers» and managerial accounting for business processes under the costing method in version «direct costing».

Financial engineering requires monitoring not by types of products made, but by the business processes of each «responsibility center», proceeding from the advanced framework that grounds for costs subject to monitoring (the

processes are the cost objects), but not the costs as follows (materials, remuneration etc.).

To provide monitoring for the mentioned integrated budget entities, an independent provision «Provision on organizational and accounting system within the financial engineering environment» is proposed that comprises the following: the express definition for «the responsibility centers» and express liability of their managers per each budget item; establishment of the specific alert system for initial accounting documents concerning deviations from the guidelines and changes of the budget regulations; a new journal «Change Progress Report of the Responsibility Center» for everyday accounting of the direct costs; development of schedules for document flow per each «responsibility center», which would provide everyday accounting maintenance for estimation and monitoring, planning and forecasting of the mentioned centers activity, as well as their managers.

The scientific novelty and practical importance mean substantiation for the financial engineering environment of the integrated accounting and monitoring entity, as well as the capacity development for method «direct costing» which in the financial engineering environment: 1) provides on-line determination of the budget performance level and actual cost value of products; 2) allows the on-line determination for «a breakeven point» that allows to regulate it by change options of the direct cost amount or scope and price of realization; 3) this method does not require to allocate fixed costs to administer the product types, therefore they may be directly qualified as the enterprise's activity outcome.

Keywords: operations, financial engineering, «responsibility center», business processes, budgeting, costing method, managerial accounting

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 1, bibl.: 15

Вступ. У сучасних, постійно змінюваних, конкурентних ринкових умовах виникає необхідність у використанні нових економічних інструментів для управління підприємством. Одним із них є фінансовий інжиніринг, інформаційною базою для якого є новий інтегрований об'єкт попроцесного управлінського обліку затрат – як синтез бюджетування, «центрів відповідальності» і нормативного методу.

Науково-теоретичні та методичні засади фінансового інжинірингу, без обліково-аналітичного забезпечення, висвітлені переважно в працях таких зарубіжних вчених, як Абдікеев Н.М. [Абдікеев 2007], Бочаров В.В. [Бочаров 2004], Вернікова Г.В. [Вернікова 2010], Медінський В.Г. [Медынский 1999], Хаммер М. [Хаммер 2005], Харрінгтон Д. [Харрінгтон 2002], Ентоні Р. Дж. Піс [Энтони 1993], а українських – тільки Жука В.М. [Жук 2013], Бланка І.А. [Бланк 1998] та Сохацької О.М. [Сохацька 2011].

Певною мірою, окремі методичні підходи до розв'язання цієї проблеми, в плані побудови попроцесного обліку затрат по операціях-функціях технологічного процесу, розкриті в працях Друрі К. [Друри 1998], Ентоні Р. Дж. Піса [Энтони 1993], Рей Вандер Віла та Палія В.Ф. [Рей Вандер Вил, Палий 1997], Голова С.Ф. та Єфіменка В.І. [Голов, Ефименко 1991]. Але як методичний так і практичний аспект цієї проблеми в Україні не розв'язано.

Тому, враховуючи українські економічні умови, які значно відрізняються від світового досвіду, метою дослідження є обґрунтування концептуальних засад механізмів обліково-аналітичного забезпечення фінансового інжинірингу операційної діяльності, як вирішальної для підприємства. Це обумовило актуальність проблеми, мету та завдання

дослідження.

Результати дослідження. У постійно змінюваних динамічних ринкових і конкурентних умовах підвищення ефективності операційної діяльності підприємства можливе лише завдяки залученню і використанню нових методів і інструментів управління бізнесом. Найновішим з останніх є фінансовий інжиніринг.

І.А. Бланк надає наступне визначення даному поняттю: «Фінансовий інжиніринг – це процес цілеспрямованої розробки нових фінансових інструментів або нових схем здійснення фінансових операцій [Бланк 1998].

Діяльність підприємства включає в себе операційну, інноваційну і фінансову діяльність. Найважливішою є операційна, що поєднує в собі заготівлю ресурсів, технологію виробництва продукції та її реалізацію.

Оскільки об'єктом нашого дослідження є фінансовий інжиніринг операційної діяльності, то, в першу чергу, виникає необхідність окреслити найважливіші підходи до його організаційного та інформаційного забезпечення в системі управління підприємством.

Під системою організаційного забезпечення фінансового інжинірингу в управлінні операційною діяльністю підприємства – це взаємопов'язана єдність його внутрішніх структурних підрозділів, які забезпечують його функціонування. Щоб вона працювала, необхідно забезпечити комплекс процедур, як щодо організації, технології так і методики обліку, аналізу та контролю.

Виходячи із вищенаведених вимог і підходів, до побудови фінансового інжинірингу управління операційною діяльністю підприємства, визначимо основні принципи формування організаційної системи. Їх можна об'єднати в три групи за наступними ознаками :

- 1) ієрархічна побудова - виокремлення різних рівнів управління ;
- 2) функціональна побудова – базується на диференціації центрів управління за функціями або видами діяльності;
- 3) процесно-рольова побудова - передбачає впровадження системи управління бізнес-процесами.

Найважливішою зв'язуючою ланкою серед них є диференціація підприємства за «центрами відповідальності», керівники яких повністю контролюють і самостійно приймають управлінські рішення і несуть повну відповідальність за свої дії. Ця концепція, запропонована у 70-х роках ХХ століття Хаммером М. [Хаммер 2005] та Харрінгтоном Д. [Харрінгтон 2002], є базовою і для вітчизняних підприємств. У відповідності з цією концепцією виділяються типи «центрів відповідальності».

«Центр відповідальності» – структурний підрозділ , діяльність якого може бути оцінена з допомогою методів управлінського обліку.

Концепція організації управління операційною діяльністю в Україні передбачає створення «центрів відповідальності» в якості структурних підрозділів як основних так і допоміжних видів діяльності з їх бізнес - процесами, що здатні безпосередньо впливати на доходи і витрати.

«Центри відповідальності», як сукупність бізнес-процесів, є головною ланкою в системі організаційного забезпечення фінансового інжинірингу в управлінні операційною діяльністю підприємства.

Система управління базується на трьох інформаційних облікових системах – бухгалтерській, управлінській і податковій.

В залежності від того, хто користувач інформації і яку мету він має, формується система інформаційного забезпечення.

Так, бухгалтерський облік призначений для складання фінансової звітності орієнтованої на зовнішнього користувача.

Основне призначення управлінського обліку - забезпечення більш детальною інформацією, яку не може надати фінансовий облік. Він об'єднує в собі фінансовий облік і менеджмент і є конфіденціальним. Так Ентоні Р. Дж. Піс [Ентони 1993] дає таке визначення цього терміну: «Управлінський облік – це процес в рамках організації, який забезпечує управлінський апарат інформацією, що використовується для планування, власне управління і контроль діяльності організацій. Цей процес включає виявлення, вимірювання, збір, аналіз, підготовку, інтерпретацію, передачу і прийом інформації, необхідної управлінському апарату для виконання його функцій».

Управлінський облік має дві мети : калькуляцію собівартості продукції і здійснення планово-контрольної функції.

Виходячи з них, управлінський облік використовує три підходи до побудови обліку витрат:

- 1) метод обліку повної собівартості продукції, робіт-послуг;
- 2) метод обліку «стандарт-кост» або нормативний метод обліку, при якому калькулювання собівартості витрат ведеться за нормами, відхиленнями від норм і змінами норм;
- 3) «метод стандарт – дірект – кост» або нормативний метод обліку, при якому облік і калькулювання собівартості ведеться тільки за нормами прямих витрат, відхиленнями від норм і змінами норм.

Він є головною інформаційною базою бюджетного процесу.

Податковий облік поєднує в собі найважливіші методичні засади фінансового і управлінського обліку в частині обліку витрат і доходів.

Вказані методи обліку витрат пов'язані між собою, часто використовуються разом, створюючи єдину облікову систему підприємств.

На сьогодні, управлінський облік розширив свої облікові та аналітичні функції в системі управління витратами, шляхом синтезу його з процесами планування і бюджетування і на цій основі забезпечує інформацією підприємства для розподілу і регулювання ресурсів. При цьому, бюджетування - це не тільки сама процедура формування бюджетів, але й контроль за їх виконанням на підставі обліку і аналізу бізнес-процесів, що в найбільшій мірі відповідає вимогам інформаційного забезпечення інжинірингу вказаних процесів операційної діяльності підприємства.

Бізнес-процесами можна управляти лише при умові планування очікуваних операцій за цими бізнес-процесами і складання відповідних бюджетів.

Науковцями Н.М. Абдікеєвим [Абдікеєв 2007], І.А.Бланком [Бланк 1998], Г.В. Верниковою [Верникова 2010], М. Хаммером [Хаммер 2005], Ентоні Р. Дж. Пісом [Ентони 1993] процес бюджетування підприємства, як бюджетний процес на макрорівні, трактується по різному, але співпадає в головному – що це процес планування майбутніх операцій.

Система бюджетування на підприємстві базується на концепції обліку за «центрами відповідальності».

В контексті управлінського обліку під бюджетом розуміється план, в якому відображається розподіл ресурсів.

В залежності від того на який період складаються бюджети, їх поділяють на три види:

- 1) оперативні – деталізують тактичні бюджети і складаються на період роботи однієї зміни;

2) тактичні - деталізують стратегічні бюджети і складаються на місячний період;

3) стратегічні - складаються на тривалий період і об'єднують в собі найважливіші види діяльності підприємства.

Бюджети повинні дати керівникам підприємства (фірми, компанії) можливість провести порівняльний аналіз роботи різних структурних підрозділів, визначити з них найбільш ефективно працюючі для подальшого розвитку сфери господарської діяльності підприємства (згортання одних і розвитку інших видів бізнесу).

Виходячи із вищевикладеного, можна зробити висновок, що впровадження бюджетування представляє собою інноваційний інжиніринговий проект в системі управління підприємством.

Звідси, бюджетне управління підприємством виступає як оперативна система управління «центрами відповідальності» через бюджети структурних підрозділів, що забезпечує досягнення поставлених цілей, шляхом найбільш ефективного використання ресурсів.

Бюджетне управління на підприємстві включає в себе наступні інжинірингові процедури :

1) прогнозування взаємопов'язаних показників операційних і фінансових бюджетів;

2) розробку бюджетного «регламенту»;

3) складання бюджетів;

4) методи обліку, що дозволяють порівнювати фактичні результати з плановими (прогнозними або нормативними) показниками;

5) аналіз відхилень між бюджетними і фактичними показниками;

6) складання внутрішньої управлінської звітності по результатах виконання бюджетів;

7) оперативне регулювання по виявлених відхиленнях;

8) організаційні процедури по узгодженню і коригуванню, при необхідності, планів.

Для управління бюджетуванням підприємства створюють бюджетні комітети.

Бюджетний комітет - це постійно діюча група менеджерів, яка займається розробкою внутрішніх стандартів бюджетування, контролю за його впровадженням і функціонуванням, вдосконаленням та координацією робіт всіх служб і підрозділів підприємства щодо організації і методики бюджетування. Керує роботою бюджетного комітету, як правило, фінансовий директор.

В бюджетний регламент входять:

1) визначені «центри відповідальності» і відповідальні особи по всіх структурних підрозділах підприємства;

2) нормативи витрачання сировини і матеріалів;

3) нормативи витрат на оплату праці;

4) нормативи накладних витрат і порядок їх розподілу по видах продукції, робіт, послуг;

5) графік документообігу і порядок обміну інформацією структурних підрозділів;

6) склад бюджетного комітету;

7) визначення інформаційної бази на основі реєстрів фінансового і управлінського обліку;

8) внутрішня звітність з процесів бюджетування.

Таким чином, побудова системи бюджетування на підприємстві включає наступні організаційні етапи:

1. Визначення структури підприємства
2. Визначення технології бюджетування з виходом на «центри відповідальності».
3. Визначення форматів бюджетів – набір статей доходів і витрат за «центрами відповідальності».
4. Розробка реєстрів обліку для забезпечення контролю за виконанням доведених «центрам відповідальності» бюджетних показників.

Отже, «центри відповідальності» - це сфера діяльності в межах якої встановлена персональна відповідальність керівника за показники, що перебувають під його контролем.

Керівник центрального органу повинен контролювати роботу менеджерів «центрів відповідальності», а останні - мають здійснювати самоконтроль і інформувати вище керівництво про свою діяльність.

Отже, для інформаційного забезпечення обох рівнів управління необхідна відповідна організація і побудова обліку. Нею якраз є облік по «центрах відповідальності», який накопичує дані про витрати і доходи, таким чином, щоб по кожному «центру відповідальності» можна було б виявити відхилення від кошторису (бюджету) і віднести на відповідальну особу. Основними вимогами до організації і побудови обліку по «центрах відповідальності» є:

- чітке визначення «центрів відповідальності» і відповідальності їх менеджерів за кожну статтю кошторису (бюджету);
- створення сигнальної системи облікових документів щодо відхилень від норм і зміни норм кошторисів (бюджетів);
- розробка оперативних внутрішніх звітних облікових реєстрів для щоденного обліку витрат в межах норм, відхиленнями від норм і зміни норм;
- розробка графіків документообігу, які б забезпечили оперативне складання внутрішньої звітності за обліковими показниками, що дає можливість оцінювати і контролювати, прогнозувати і планувати діяльність структурних підрозділів («центрів відповідальності») підприємства, а також його окремих менеджерів.

Звідси напрашується висновок, що бюджетування без виділення «центрів відповідальності», не реальне і втрачає будь-який зміст.

Для проведення контролю за показниками доведених бюджетів структурним підрозділам підприємства необхідна облікова інформація про їх фактичне виконання.

Світова практика показала, що найбільш ефективну інформацію для цього забезпечує нормативний метод обліку. Так, узагальнюючи російський досвід, автор багатьох публікацій з проблем бюджетування К.В. Щиборщ зазначає: «Це така система ведення обліку операцій підприємства, при якому на всіх стадіях фінансового циклу і в розрізі основних видів діяльності (структурних підрозділів), виділених в самостійний об'єкт бюджетного планування, фіксуються: планові (бюджетні) показники; фактичні показники; відхилення фактичних показників від планових» [7, с.16].

Хоч нормативний метод обліку є не новим у практиці застосування на українських підприємствах, але його нова роль, потребує визначення для методичних особливостей використання інформаційного забезпечення фінансового інжинірингу операційної діяльності.

В основу побудови нормативного методу обліку покладено метод обліку

за «стандарт-костинг» (за «стандартною вартістю»), яка включає в себе:

- розробку стандартів затрат;
- доведення стандартів структурним підрозділам;
- облік даних про фактичні затрати і складання звітності ;
- аналіз і контроль відхилень від стандартів;
- регулювання відхилень.

Отже, «стандарт-костинг» - це завчасно визначений на певний період кошторис (бюджет) затрат на виробництво певного виду продукції або на бізнес-процеси структурного підрозділу, як «центру відповідальності».

Основні методичні засади системи обліку витрат за методом «стандарт-костинг» були сформульовані американським економістом Д.Ч. Гаррісоном в 1936 році, а починаючи з 50-х років ХХ століття, він поширився по всьому світу. Вони передбачали визначення собівартості як за методом повних затрат (абзорпшен-костинг), так і за методом прямих (дірект-костинг) затрат, в склад останніх включаються також і змінні із непрямих виробничих затрат.

Перевага «дірект-костинг» в можливості щоденного обліку прямих витрат оперативним шляхом, і це забезпечує, по результатах кожної зміни співставляти фактичні затрати з плановими і виручкою від реалізації, контролювати через визначення «точки беззбитковості» рівень маржинального доходу і, таким чином, структуру і асортимент виготовлюваної продукції, обсяги її випуску, доцільності прийняття додаткового замовлення або виконання робіт господарським чи підрядним способом. А з методом повних затрат, вказане можна визначити тільки по результатах місяця, коли обліком будуть узагальнені і відображені всі (повні) затрати.

Нормативний метод обліку затрат виробництва також дозволяє встановлювати відхилення фактичних затрат від діючих норм також і на обслуговування виробництва і управління.

Облік затрат за методом «дірект-костинг» і визначення собівартості готової продукції здійснюється тільки на підставі змінних затрат. На підставі останніх оцінюється також незавершене виробництво і залишки готової продукції.

«Дірект-костинг» має три великі переваги в порівнянні з традиційною системою розподілу всіх непрямих затрат:

1) він дає можливість щоденно, на підставі обліку тільки (прямих) затрат, (які в багатьох галузях сягають понад 70-80 всіх затрат), визначати собівартість продукції оперативно (щоденно) по закінченню зміни;

2) він дозволяє визначати граничну собівартість продукції (рівну прямим затратам), в так званій «точці беззбитковості», що дає можливість регулювати беззбитковість варіантами зміни прямих витрат або обсягу і ціни реалізації;

3) при цьому методі немає необхідності розподіляти постійні витрати по видах виготовленої продукції, адже вони прямо відносяться на фінансові результати діяльності підприємства.

Вищевказане, а саме – щоденне (оперативне) забезпечення обліком інформацією про рівень змінних витрат, достатньою для визначення собівартості в прямих затратах та «точки беззбитковості», дає можливість вибирати «дірект-костинг» як основний метод обліку і контролю за планами (бюджетами) в побудові системи бюджетування на промисловому підприємстві.

Оскільки бюджетування на підприємстві здійснюється в розрізі його

структурних підрозділів, як «центрів відповідальності», то можна зробити висновок, що воно немислиме без виокремлення таких центрів і організації обліку за ними на підставі методу «стандарт-директ-костинг».

Концепція центрів і обліку за ними вперше була сформована в кінці 30-х років в США, а з початку 50-х років почала поширюватися і на інші країни світу.

Метою обліку по «центрах відповідальності» було посилення контролю за затратами з допомогою встановлення персональної відповідальності менеджерів різних рівнів за витрачанням ресурсів. Тому головною вимогою для побудови такого обліку стала децентралізація внутрішньогосподарського управління.

Вимоги до такого контролю впливали із конкурентного і динамічного ринкового середовища де постійно відбуваються зміни джерел постачання сировини і матеріалів, технологій і засобів праці, ринків збуту типів продукції тощо. В результаті різко збільшується кількість управлінських рішень, зростає кількість оперативної інформації, центральний орган управління перегружається, а ефективність його діяльності знижується. І, як наслідок, виникає об'єктивна необхідність децентралізації і перерозподілу повноважень на прийом управлінських рішень: центральний орган управління займається стратегічними проблемами, а підрозділи - оперативним управлінням виробничою діяльністю в межах наданих їм повноважень, як «центру відповідальності».

Отже, система обліку за виконанням бюджетів по «центрах відповідальності» - це новий інтегрований об'єкт обліку, що поєднує в собі показники бюджетування (кошторису) і облікових даних про фактичний рівень здійснених затрат і отриманих доходів.

В післявоєнний період, і особливо з 80-х років ХХ століття, передові промислові технології і методи виробництва «точно в строк», під дією глобальної технологічної революції та конкуренції, докорінно змінили виробничі процеси багатьох підприємств, розширили асортимент і масовість виготовлення продукції. Конкурентними стали продукти не тільки з більш низькими цінами, але й високої якості, принципово нові та ще й з врахуванням своєчасності їх доставки споживачу та широкого спектру гарантій в їх обслуговуванні.

Вищевказані зміни викликали визнання того, що традиційні методи обліку затрат вже не забезпечують інформацією для управління процесами підприємства в умовах високотехнологічного середовища, яке значно змінює поведінку затрат і вимагає більш досконалої методики формування та визначення собівартості виготовлюваної продукції, і особливо в умовах впровадження фінансового інжинірингу операційної діяльності, ефективність дії якого залежить від достовірності облікової інформації за «бюджетними центрами відповідальності».

Практикою також доведено, що інформація про виробничі затрати сформована у зовнішній фінансовій звітності не може використовуватися для прийняття управлінських рішень, щодо собівартості конкретних видів продукції, бо вона визначена на деякій довільній базі, як щодо прямих так і непрямих загальнопромислових затрат.

Світова і вітчизняна практика свідчать, що високої достовірності, а, отже, і об'єктивності інформації про затрати, можна досягнути через облік затрат по функціях на підставі ABC management [Друри 1998; Жук 2013].

За цією системою облік затрат здійснюється через контроль окремих

процесів, які є причиною затрат.

Контролю підлягають причини затрат (носії затрат-процеси), а не затрати як такі (матеріали, оплата праці). Управління процесами (носіями затрат) і забезпечує контроль за їх рівнем. Отже, процеси споживають затрати (ресурси).

Таким чином, собівартість продукта представляє собою сукупність затрат на процеси, що створюють продукт.

В зв'язку з цим, облік затрат по «центрах відповідальності», також і в умовах фінансового інжинірингу, представляє собою сукупність затрат окремих процесів (в розрізі функцій-операцій), які реально інформують про доцільність величини здійснених на цих процесах затрат, на противагу постатейному «котловому» їх віднесенню.

Так, наприклад «центр відповідальності» «Складальний цех», можна деталізувати за такими процесами («центрами затрат»), як:

- 1) процес наладки обладнання;
- 2) процес заготівлі для цеху (матеріалів, деталей, вузлів, напівфабрикатів);
- 3) процес виробництва (безпосередньо виготовлення) продукції.

Носіями затрат на процеси є окремі операції – функції технологічного процесу промислового підприємства. Отже, щоб мати інформацію про рівень затрат на процеси, необхідно здійснювати облік затрат по функціях.

Вказаний попроцесний підхід, на підставі обліку затрат по функціях, створює передумови контролю за величиною їх процесів і забезпечує інформацією для реального і обґрунтованого прямого віднесення їх на кожний окремо виготовлюваний вид продукції, на певному процесі.

Друрі К. [Друри 1998], Хорнгрен Ч., Фостер Дж. [Хорнгрен, Фостер 1995], Ентоні Р., Дж. Піс [Энтони 1993] цей підхід назвали функціональним обліком затрат, або обліком затрат по функціях (activity-based costing – ABC).

Система ABC передбачає, що затрати виникають за процесами, а не продуктами, які тільки вимагають наявності процесів.

Для впровадження на підприємстві системи ABC необхідно:

- 1) визначити види процесів виробництва;
- 2) виділити по кожному процесу «центри затрат»;
- 3) виділити носія затрат для кожного процесу;
- 4) відносити на продукти тільки затрати процесу, що його створюють.

Наприклад, до процесів складального цеху відносяться: наладка обладнання, заготівля деталей та напівфабрикатів, виготовлення продукції (складання, монтаж). Вони можуть бути і «центрами затрат» складального цеху, як «центру відповідальності».

Носіями затрат для кожного процесу може бути і кількість прийнятих замовлень; кількість періодів виробництва, наладка обладнання; число замовлень для відділу постачання.

Наведемо приклад визначення одиниці собівартості виготовлюваних холодильників, на підставі обліку затрат за традиційною системою, що базується на обсягу виробництва в цілому по «центрах відповідальності» і пропорційному розподілу затрат між видами виготовлюваної продукції та за системою ABC (наведені в табл. 1).

Всього затрат по центру відповідальності «Складальний цех» 12 000 000 грн. за місяць.

Всього виготовлено холодильників 400 одиниць, в т.ч.

- модифікації «А» 150 одиниць,

– модифікації «Б» 250 одиниць.

Собівартість 1-го холодильника в середньому за пропорційним методом складає 3000 грн. (1 200 000: 400).

Таблиця 1 - Формування та визначення собівартості одного холодильника за традиційною системою та за ABC, виходячи із обліку затрат на процеси

Показники	Процеси «центру відповідальності» «Складальний цех»			
	наладка обладнання	заготівля та комплектація деталей і напівфабрикатів	складання і монтаж холодильників	разом по центру відповідальності «Складальний цех»
1. Затрати на виготовлення холодильників				
- модифікації «А», грн.	150 000	100 000	50 000	300 000
- модифікації «Б», грн.	550 000	200 000	150 000	900 000
Разом	700 000	300 000	200 000	1 200 000
2. Виготовлено холодильників:				
- модифікації «А», штук	X	X	X	150
- модифікації «Б», штук	X	X	X	250
Разом	X	X	X	400
3. Собівартість одиниці, грн.				
а) за методом ABC:				
- модифікації «А», грн.	X	X	X	2000
- модифікації «Б», грн.	X	X	X	3600
б) за традиційним пропорційним методом:				
- модифікації «А», грн.	X	X	X	3000
- модифікації «Б», грн.	X	X	X	3000

Джерело: складено автором на основі авторських досліджень

Використання ABC дає можливість вирішити проблему обґрунтованого розподілу також і цехових затрат загальновиробничого призначення в умовах виготовлення широкого асортименту продукції.

За діючою традиційною методикою накладні витрати цеху, тобто загальновиробничого призначення, прийнято розподіляти пропорційно обсягу виготовленої продукції, людино-годинам, нарахованій оплаті праці, годинам роботи обладнання. Ця методика відповідала виробництву обмеженого асортименту продукції з високою питомою вагою основних матеріалів і заробітної плати.

З появою передових промислових технологій для масового виготовлення нових, малої матеріаломісткості продуктів, затрати праці стали складати незначну частину всіх затрат, порівняно з накладними витратами загальновиробничого призначення, які стали достатньо великі. Крім традиційних загальновиробничих витрат, існує багато ресурсів, необхідних для процесу виробництва, не пов'язаних прямо з його обсягами. До них відносяться забезпечення заготівлі і переміщення матеріалів, налагодження

обладнання, складання графіків виробничого процесу, технічний контроль, витрати на забезпечення якості продукції.

Перелічені операції, включені в склад цехових загальновиробничих витрат і розподілені за традиційною методикою викривляють собівартість продукції.

При обліку вказаних затрат за функціями, вони, за цільовим характером, відносяться безпосередньо на процеси, для яких вони здійснені. А з останніх, через прив'язку видів продукції до певних процесів, і на види виготовлюваної продукції.

Система організаційного і методичного обліково-аналітичного забезпечення фінансового інжинірингу операційної діяльності на кожному підприємстві закріплюються в окремому Положенні, яке регламентує чітке визначення процесів кожного «центру відповідальності», особливості застосування бюджетування, нормативного методу, побудову облікового реєстру «Звіт центру відповідальності про роботу зміни» та види спеціальної сигнальної первинної документації щодо відхилень від норм і зміни норм бюджетів, для щозмінної оцінки і контролю роботи вказаних центрів.

Але ефективність виробництва залежить не тільки від величини затрат, але й, що особливо важливо, в умовах конкуренції, від рівня якості виготовленої продукції (яка залежить від якості також і сировини), зручності доставки її покупцям, після продажного обслуговування, її надійності, рівня задоволеності споживачів.

Ні один їх цих показників, які можна назвати нефінансовими, не відображаються в обліку, але, в першу чергу, визначають рейтинг промислового підприємства (компанії) на ринку, що останніми повинно враховуватися. До типових нефінансових показників відносять також: питому вагу бракованої продукції, частоту поломок обладнання, долю несвоєчасних поставок, огляд клієнтів, долю на ринку певних продуктів або регіонів.

Вищепереліковані нефінансові показники все більше розглядаються як критичні в сучасному бізнесі.

Висновки. Отже, в роботі нами:

1. Обґрунтовано, що розвиток і поява принципово нових промислових технологій та глобалізація конкуренції об'єктивно обумовили появу такого нового економічного механізму управління бізнесом як фінансовий інжиніринг, основою якого взагалі, і, окремо, його операційної діяльності, є процес, який споживає ресурси (матеріали, оплату праці).

2. Доведено, що механізм фінансового інжинірингу може спрацювати якщо він базується на бюджетуванні і має обліково - аналітичне забезпечення, яке відповідає вимогам контролю за рівнем споживання ресурсів на технологічних процесах.

3. Запропоновано, що для інформаційного забезпечення фінансового інжинірингу операційної діяльності підприємства необхідно:

– побудувати облік за «центрами відповідальності» в розрізі процесів, як «центрів затрат», з деталізацією по функціях затрат – за видами виготовлюваних продуктів, тобто управляти процесами через облік затрат по функціях;

– розробити і впровадити систему реєстрів оперативного обліку для забезпечення контролю за виконанням бюджетів.

4. Для оцінки ефективності використання на підприємстві інструментів фінансового інжинірингу необхідно враховувати і такі нефінансові показники, які впливають на конкурентоспроможність продукції на сьогоднішніх ринках,

як рівень її новизни, якість, спектр гарантійного обслуговування, долю на ринку, що є актуальною проблемою подальших досліджень.

Література

- Абдікеєв, Н. М. (2007). *Реінжиніринг бізнес-процесів. Повний курс MBA : підручник* / Н.М. Абдікеєв / М. : Ексмо, С. 592.
- Бланк, И. А. (1998). *Словарь-справочник финансового менеджера*. Киев; «Ника-Центр; Эльга, С. 35.
- Бочаров, В. В. (2004). *Финансовый инжиниринг*, М. Питер, с. 394.
- Верникова, Г. В. (2010). Що таке реінжиніринг? // *Гроші*, № 9, с. 17-19.
- Голов, С. Ф., Ефименко, В. И. (1991). Учёт и контроль затрат: пути развития // *Бухгалтерский учёт*, № 11, с. 5-11
- Друри, К. (1998). *Введение в управленческий и производственный учет*. М. «Аудит», ИО «ЮНИТИ», 774 с.
- Жук, В. Н. (2013). *Основы институциональной теории бухгалтерского учёта. Монография*. Киев, С. 364-385
- Медынский, В. Г. (1999). *Реинжиниринг инновационного предпринимательства* / В.Г. Медынский, Ильменов С.В. / под ред. В.И. Ирикова. – М. : ЮНИТИ, С. 414.
- Рей Вандер Вил, Палий В.Ф. (1997). *«Управленческий учёт: элемент финансового учета. Пособие*: М. ИНФРА-М, С. 477.
- Сохацька, О. М. (2011). *Фінансовий інжиніринг*. Тернопіль, с. 475.
- Хаммер, М. (2005). *Реинжиниринг корпорации: манифест революции в бизнесе* / М. Хаммер, Д. Чампи ; пер. с англ. - Изд-во Манн, Иванов и Фербер, С. 118.
- Харрингтон, Д. (2002). *Оптимизация бизнес-процессов: документирование, анализ, управление, оптимизация* / Д. Харрингтон./ - СПб. АЗБУКА БМикро, с. 314.
- Хорнгрен, Ч., Фостер, Дж. (1995). *Бухгалтерский учёт: управленческий аспект*. М. Финансы и статистика, ГЛ. 6,7.
- Щиборщ, К. В. (2001). *Бюджетирование деятельности промышленных предприятий России*: М., «Дело и Сервис», С. 100
- Энтони, Р. Дж. Рис. (1993). *Учет: ситуации и примеры*. М.«Финансы и статистика», С. 275.

References

- Abdikeev, N. M. (2007). *Reinzhyrnyng biznes-protsesiv. Povnij kurs MBA : pidruchnik* /N.M. Abdikeev/ Moscow, Eksmo, s. 592.
- Blank, I. A. (1998). *Slovar-spravochnik finansovogo menedzhera*. Kiev, «Nika-Centr», Ehlga, s. 35.
- Bocharov, V. V. (2004). *Finansovyj inzhiniryng*, Moscow. Piter, s. 394.
- Druri, K. (1998). *Vvedenie v upravlencheskij i proizvodstvennyj uchjot*. Moscow, «Audit», IO «UNITI», S. 774.
- Ehntoni, R. Dzh. Ris. (1993). *Uchjot: situacii i primery*. Moscow «Finansy i statistika», S. 275.
- Golov, S. F., & Efimenko, V. I. (1991). Uchjot i kontrol zatrat: puti razvitiya. *Bukhgalterskij uchjot*, № 11, s. 5-11
- Khammer, M., & Champi, D. (2005). *Reinzhiniring korporacii: manifest revolyucii v biznese*. Perevod s angl. - Izd-vo Mann, Ivanov i Ferber, s. 118.
- Kharryngton, D. (2002). *Optimizaciya biznes-processov: dokumentirovanie, analiz, upravlenie, optimizaciya*. – Sankt-Petersburgh. AZBUKA BMikro. S.

314.

- Khorngren, Ch., & Foster, Dzh. (1995). *Bukhgalterskij uchjot: upravlencheskij aspekt*. Moscow, Finansy i statistika, GL. 6,7.
- Medynskiy, V. G., & Ilmenov, S. V. (1999). *Reinzhiniring innovacionnogo predprinimatelstva*. Pod red. V.Y. Irikova / Moscow:UNITY, s. 414.
- Rej, Vander Vil, Paliy, V. F. (1997). «*Upravlencheskij uchjot: element finansovogo uchjota. Posobie*: Moscow. INFRA-M., s. 477.
- Shiborsh, K. V. (2001). *Byudzhetrovanie deyatelnosti promyshlennykh predpriyatij Rassii*: Moscow, «Delo y Servis», S. 100
- Sokhatska, O. M. (2011). *Finansovij inzhiniring*, Ternopil, s. 475.
- Vernikova, G. V. (2010). *Shcho take reinzhiniring // Groshi, № 9*, s. 17-19
- Zhuk, V. N. (2013). *Osnovy institucionalnoj teorii bukhgalterskogo uchjota, Monografiya*. Kyev, s. 364-385

Data przesłania artykułu do Redakcji: 17.06.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 23.06.2016

Самородов В.Б.

д.т.н., професор,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
завідувач кафедри автомобіле- і тракторобудування
Харків, Україна
vadimsamorodov@mail.ru

Пелипенко Є.С.

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
аспірант кафедри автомобіле - і тракторобудування
Харків, Україна
pelipenkoeugene@gmail.com

**АНАЛІЗ ОБ'ЄКТИВНИХ УМОВ ДЛЯ ПІДЙОМУ
ТРАКТОРОБУДУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Анотація. В роботі проаналізовано об'єктивні умови підйому українського тракторобудування на більш високий рівень, за рахунок розвитку виробництва тракторів потужністю 170-240 к.с. з безступінчастими гідрооб'ємно-механічними трансмісіями (ГОМТ). Такі трансмісії вперше розроблені на пострадянському просторі вченими кафедри "Автомобіле- і тракторобудування" Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" разом з фахівцями Харківського тракторного заводу (АТ "ХТЗ"). Перевірка дослідних зразків тракторів ХТЗ-21021 і ХТЗ-242К в польових умовах засвідчила високу ефективність розроблених ГОМТ для різних агротехнічних технологій, що в свою чергу дає можливість тракторам виробництва АТ "ХТЗ" бути конкурентно спроможними на світовому ринку.

Ключові слова: імпорт, колісний трактор, трансмісія, безступінчаста трансмісія, гідрооб'ємно-механічна трансмісія
Формул: 0, рис.: 7, табл.: 0, бібл.: 12

Vadym Samorodov

Doctor of Science (Engineering), Professor,
National Technical University
"Kharkiv Polytechnic Institute",
Head of Car and Tractor Industry Department
Kharkiv, Ukraine
vadimsamorodov@mail.ru

Eugene Pelipenko

National Technical University
"Kharkiv Polytechnic Institute",
PhD Student at Department of Car and Tractor Industry
Kharkiv, Ukraine
pelipenkoeugene@gmail.com

**ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT MODERN
TRANSMISSION WHEELED TRACTORS**

Abstract. The paper analyzes the objective conditions of Ukrainian tractor

rise to a higher level by development of production power tractors 170-240 hp with continuously variable hydrovolumetric-mechanical transmissions (HVMT). Such transmissions first developed by scientists the former Soviet Union of the Department of Car and Tractor Industry National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" with specialists Kharkiv Tractor Plant (KhTP). Testing prototypes of tractors and HTZ-21021 and HTZ-242K in field conditions proved the effectiveness HVMT developed for different farming technologies, which in turn enables the production of tractors "HTZ" able to competitively in the global market.

The use HVMT provides a new consumer quality tractors while maintaining their place in the public sector market of wheeled tractors.

The paper described the differences in the application of continuously variable hydrovolumetric mechanical transmissions compared to a speed manual transmission. In addition, differences in the use described hydrovolumetric mechanical transmissions, operating under the "differential at the entrance," "differential output" and with variable structure.

Keywords: import, wheeled tractor transmission, continuously variable transmission, hydrovolumetric mechanical transmission

Formulas: 0, fig.: 7, tabl.: 0, bibl.: 12

Вступ. В світовому тракторобудуванні розвиток конструкцій колісних тракторів направлено на підвищення техніко-економічних показників перш за все в тяговому режимі, а також на покращення умов праці оператора-водія на усіх режимах роботи трактора. В останні роки це досягається за рахунок безступінчастості трансмісії, автоматизації процесу керування, підвищення ергономічних властивостей, тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В агропромисловому секторі доцільно використовувати, як для технологічних, так і для транспортних операцій, універсальні трактори (потужністю 240 – 390 к.с.). Така тенденція пояснюється можливістю охопити переважну більшість робіт на технологічному та транспортному режимах, а також у зв'язку з необхідністю підвищення продуктивності.

В ході дослідження тракторного ринку України (з матеріалів [Метёлкин 2015]) з'ясовано, що за підсумками 2014 року український ринок обрушився більш ніж в 2,5 рази в порівнянні з результатами попереднього року, коли в Україні було поставлено рекордну кількість машин цього класу – 1440 од. Такі дані отримані в результаті проведених опитувань і інтерв'ю з учасниками українського ринку сільськогосподарської техніки.

В матеріалах [Метёлкин 2015] вказано, що трійка лідерів цього сегменту залишається незмінною. Це корпорації CNH (Case IH, New Holland), John Deere, AGCO (Fendt, Challenger, Massey Ferguson).

Метою дослідження є аналіз об'єктивних умов зростання українського тракторобудування на більш високий рівень за рахунок розвитку виробництва тракторів потужністю 170-250 к.с. з безступінчастими гідрооб'ємно-механічними трансмісіями. Для цього необхідно проаналізувати імпорт колісних тракторів в Україну і доцільність використання колісних тракторів з гідрооб'ємно-механічними трансмісіями.

Результати досліджень. Трактори, вироблені корпораціями CNH (Case IH, New Holland) і John Deere, як і раніше домінують на ринку, займаючи понад 70% в загальному обсязі поставок. При цьому корпорація CNH (Case IH, New Holland), як і в минулому році, змогла забезпечити відрив від свого найближчого конкурента John Deere і посіла перше місце серед лідерів даного сегменту на українському ринку сільгосптехніки. Необхідно відзначити, що з кожним роком частка тракторів New Holland збільшується в

портфелі корпорації CNH [Метёлкин 2015].

Третє місце займає корпорація AGCO, яка представлена на ринку тракторів трьома брендами: Fendt, Challenger, Massey Ferguson. Як і раніше, німецькі трактора Fendt є ударною силою корпорації в цьому сегменті і на протязі багатьох років забезпечують їй місце в трійці лідерів на українському ринку тракторів потужністю 240-390 к.с. Питома частка тракторів Challenger в портфелі корпорації зменшилася в порівнянні з показником минулого року, а ось поставки тракторів марки Massey Ferguson показали позитивну динаміку зростання [Метёлкин 2015].

Компанія Claas в 2014 році змогла зберегти четверте місце, яке по праву займає протягом багатьох років, випередивши в таблиці лідерів відомі бренди: VERSATILE (BUHLER), DEUTZ-FAHR, які показали більш скромні результати за підсумками минулого року [Метёлкин 2015].

Сегмент тракторів потужністю 240-390 к.с. досить швидко відновився після кризи 2009 року. Вже в 2012 році обсяги поставок в Україну досягли рекордного рівня 2008-го, а за підсумками 2013 року було завезено 1440 од., що стало новим рекордом на ринку тракторів. На рис. 1 наведено результати імпорту тракторів потужністю 240 – 390 к.с. в 2014 році в розрізі брендів [Метёлкин 2015].

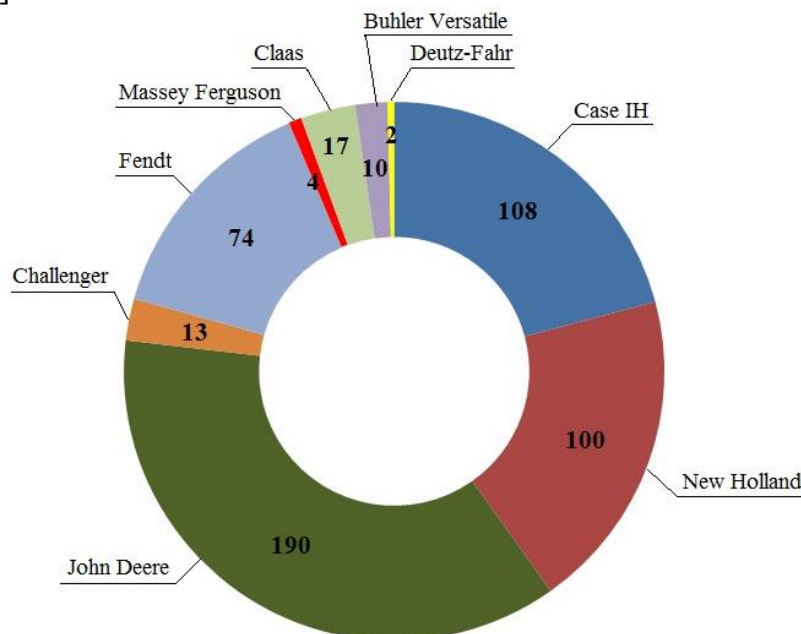
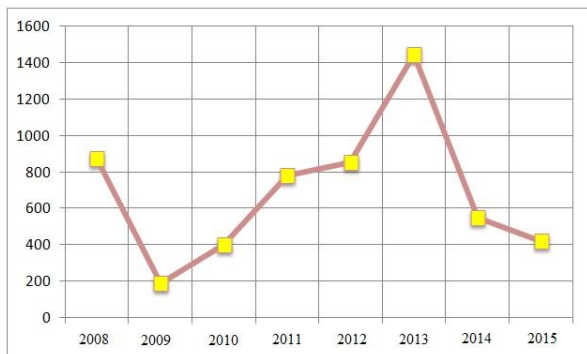

Рисунок 1 – Імпорт тракторів потужністю 240 – 390 к.с. в 2014 році в розрізі брендів

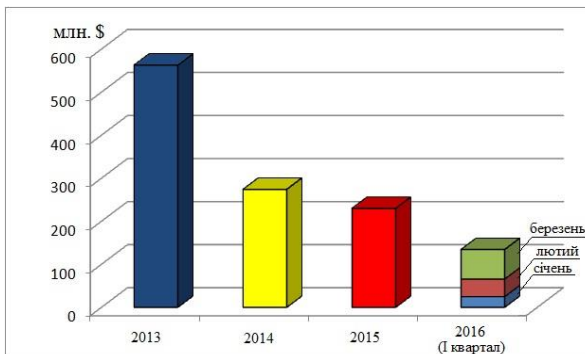
Джерело: побудовано за власними дослідженнями

Згідно з матеріалів [AgroUkraine 2016] в Україні за підсумками 2013 року спостерігається максимальний імпорт колісних тракторів. Проте девальвація гривні і військово-політична криза 2014 – 2016 року внесли свої корективи в розвиток одного з найбільш динамічних сегментів українського ринку сільськогосподарської техніки. На рис. 2 наведено об'єм річних надходжень колісних тракторів в Україну.

На основі аналізу імпорту колісних тракторів помічається, що попитом користуються моделі, які оснащені автоматичними ступінчастими механічними трансмісіями (Powershift) (John Deere, Challenger, New Holland, тощо), але все більшої популярності набирають трактори, що оснащені безступінчастими трансмісіями (Case IH Magnum, Fendt 936 Vario, Massey Ferguson серії MF, тощо) [Самородов, Бондаренко, Кожушко, Пелипенко, Мітцель 2014].

а)

б)

Рисунок 2 – Обсяг річних надходжень колісних тракторів в Україну:
а – за 2008 – 2015 року; б – за 2013 – 2016 (I квартал)

Джерело: побудовано за власними дослідженнями

В роботах [Самородов, Бондаренко 2013; Кожушко 2016 и др.] відмічається доцільність використання безступінчастих двопотокових гідрооб'ємно-механічних трансмісій, що підкреслюється перевагами в порівнянні зі ступінчастими механічними трансмісіями – це:

- безступінчасте регулювання швидкості руху та сили тяги в широкому діапазоні;

- висока компактність при невеликій масі і габаритних розмірах, що пояснюється застосуванням меншого числа валів, шестерень, муфт та інших механічних елементів;

- можливість комплексного гальмування гідрооб'ємною передачею за рахунок зміни параметру регулювання гідромашин и штатною тормозної системи, істотно підвищує ефективність і надійність гальмової системи трактора;

- здійснення швидкого та симетричного реверсу для деяких схемних рішень ГОМТ;

- значно краще автоматизується у порівнянні зі ступінчастими механічними трансмісіями, що покращує умови праці водія;

- підвищення ергономічних показників трактора при виконанні технологічних операцій;

- підвищення прохідності трактора шляхом безперервного потоку потужності та плавної зміни моменту;

- підвищує надійність роботи двигуна і механічної частини трансмісії завдяки демпфуючим властивостям робочої рідини гідрооб'ємної передачі.

При дослідженні безступінчастих двопотокових гідрооб'ємно-механічних трансмісій необхідно відмітити, що вони мають конструктивні особливості, а саме можуть бути виконані за схемами «диференціал на вході» (Vario), «диференціал на виході» (S-Matic, Eccom, VDC (Variable Double Clutch)) та зі змінною структурою (MALI WSG 500) [Aitzetmüller 1999; Renius, Resch 2005; Steindorf 2010; Rydberg 2010; Pettersson 2013].

Порівнюючи особливості двопотокових гідрооб'ємно-механічних трансмісій необхідно зазначити їх головну відмінність. У ГОМТ, виконаних за схемою «диференціал на вході», відсутня циркуляція потужності у двопотоковому контурі при русі трактора вперед, але в режимі заднього ходу має місце циркуляція. У ГОМТ, виконаних за схемою «диференціал на виході», має місце циркуляція потужності у двопотоковому контурі при русі трактора вперед на першій половині швидкісного діапазону до зміни знаку параметра регулювання ГОМТ. При таких же умовах циркуляція має місце і в режимі заднього ходу [Самородов, Таран 2012].

На основі багаторічного аналізу конструктивних особливостей і

техніко-економічних показників закордонних тракторів з двопотоковими ГОМТ на наш погляд можна стверджувати, що найбільш пріоритетною схемою таких трансмісій є схема з «диференціалом на виході», менш ефективними на наш погляд є схеми ГОМТ з «диференціалом на вході», це пояснюється тим, що у ГОМТ з «диференціалом на виході» робочі технологічні тягово-швидкісні режими забезпечуються поблизу нульового параметру регулювання ГОМТ, тобто при мінімальній потужності, яка при цьому проходить через гідравлічну гілку, а велика частина потужності (майже до 97%) проходить через механічну гілку з високим ККД. У ГОМТ з «диференціалом на вході» потужність гідравлічної гілки ніколи не наближається до нуля, тому більша частина потужності двигуна (в порівнянні з «диференціалом на виході») проходить через гідравлічну гілку з нижчим в порівнянні з механічною гілкою ККД, тому ККД тракторів з ГОМТ виконаних за схемою з «диференціалом на вході» завжди нижче, ніж у ГОМТ зі схемами «диференціалом на виході».

Таким чином, аналізуючи тенденції розвитку закордоном тракторів з безступінчастими ГОМТ треба негайно ставити питання про серійне виробництво вітчизняних тракторів з безступінчастими трансмісіями

Першими в цьому напрямку на пострадянському просторі почали працювати науковці кафедри автомобіле- і тракторобудування Національного технічного університету «Харківського політехнічного інституту» (НТУ «ХПІ»), Індустріальна група "Українська промислова енергетична компанія" (ІГ УПЕК) і Харківський тракторний завод (АТ «ХТЗ») (см. рис.3).

Значного успіху здобуло об'єднання науковців кафедри та фахівців АТ "ХТЗ", які спільними зусиллями створили вперше на пострадянському просторі зразок безступінчастої гідрооб'ємно-механічної трансмісії (ГОМТ-1С) (рис.3). Ця трансмісія успішно випробувана на колісних тракторах серії ХТЗ-21021 і ХТЗ-242К. ГОМТ розрахована на трактори виробництва АО "ХТЗ" як потужністю двигунів 125 ... 176 кВт (170 ... 240 к.с.) так і для тракторів типу ХТЗ-150К, ХТЗ-17021, ХТЗ-17221 вторинного ринку [Калінін, Самородов, Деркач, Забелишинський, Шуба, Шаповалов 2012].

Крутний момент від двигуна 7 (рис. 3) розподіляється на дві частини. Перша частина передається за рахунок зміни кута нахилу шайби гідронасосу 1 на гідромотор 2, далі через зубчасту передачу 5 на першу сонячну шестірню 10 планетарного ряду (ПР) 3. Друга частина моменту двигуна 7 підводиться до другої сонячної шестірні 8 ПР 3. Обидва потоки складаються на водилі 11 ПР 3. З водила 11 ПР 3 сумарний крутний момент через одну з передач пристрою перемикачів діапазонів 6 передається на вихідний вал 12, звідки кінематично передається до ведучих коліс.

Зміна швидкості руху трактора від мінімального до максимального в межах кожного швидкісного технологічного діапазону забезпечується регулюванням кута нахилу шайби гідронасосу 1 від мінімального значення до максимального при постійному максимальному куті нахилу шайби гідромотора 2.

При використанні ГОМТ-1С на колісному тракторі ХТЗ-21021, при русі вперед реалізуються наступні безступінчасті швидкісні діапазони: 0 – 7,2 км/год; 0 – 12,8 км/год; 0 – 21,5 км/год; 0 – 40,0 км/год. Дані діапазони швидкості повністю реалізують потреби фермерських господарств, як на тяговому режимі (в ході виконання операції оранка, культивування, боронування, тощо), так і на транспортному режимі.

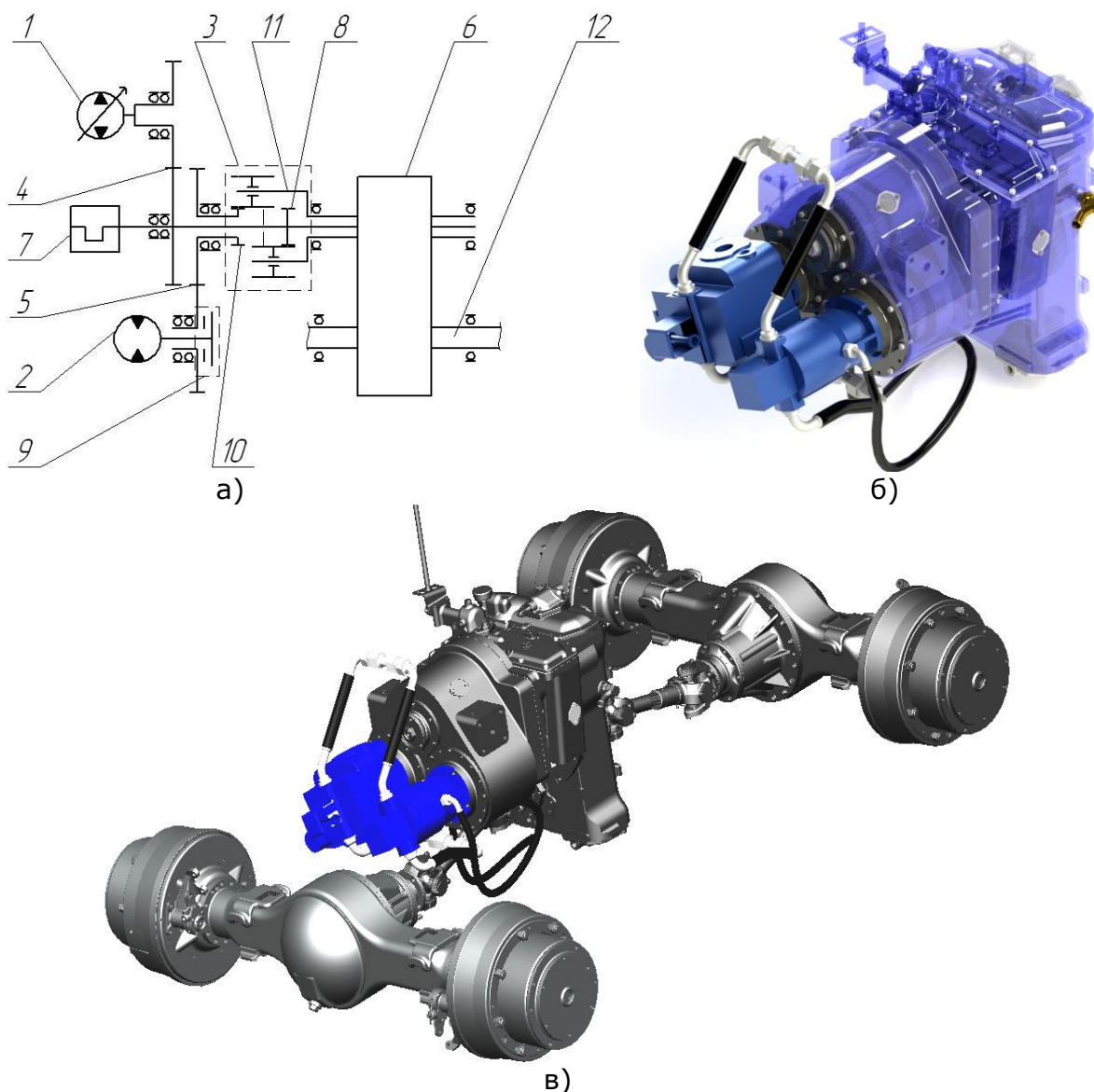

Рисунок 3 – Перспективна ГОМТ-1С:

а – кінематична схема; б – 3-D зображення ГОМТ-1С; в – 3-D зображення трансмісії колісного трактора серії ХТЗ-170/240; 1 – гідронасос; 2 – гідромотор; 3 – ПР; 4, 5 – зубчасті передачі; 6 – пристрій для перемикання діапазонів; 7 – двигун; 8, 10 – сонячні шестірні; 9 – фрикційна муфта; 11 – водило; 12 – вихідний вал
 Джерело: побудовано за власними дослідженнями

Однією з особливостей розробленої трансмісії є те, що її можна встановити замість механічної трансмісії з невеликою зміною конструкції щодо системи управління ГОМТ.

Проведено польові випробування на оранці, культивуванні, дискування, які підтвердили ефективність створеної безступінчастої трансмісії. На АТ «ХТЗ» готується до випуску перша партія тракторів з безступінчастою трансмісією ГОМТ-1С в кількості 12 штук (Рис.4).

Рисунок 4 – Трактор ХТЗ-21021 з ГОМТ-1С на польових випробуваннях (дискуванні) 29.04.2015 в Харківський обл.

Джерело: спільні випробування дослідного трактора під керівництвом і участю авторів

Таким чином, на сьогоднішній день складається така ситуація з розвитком безступінчастої ГОМТ на Україні. Перш за все через стрибок долара суттєво підвищилися ціни на імпортні трактори, і в 2014-2015 році позначилося різке падіння їх продажів в Україні, потреба в тракторах з безступінчастою трансмісією залишилася невдоволеною. Україна має передове машинобудівне підприємство з виготовлення гідромашин об'ємного типу, основних елементів безступінчастих трансмісій. АТ "ХТЗ" в 2015 році вийшов практично на новий рівень будування колісних тракторів для потужностей двигуна 170 ... 240 к.с. – адаптовані нові типи двигунів, включаючи VOLVO, впроваджена нова навіска, трактор отримав новий дизайн (встановлено сучасне зовнішнє пластикове облицьовування і розроблений новий інтер'єр кабіни). Безступінчаста ГОМТ, встановлена на тракторах АТ "ХТЗ" може бути ефективно використана на вторинному ринку, ціна трактора дещо збільшиться, але продовжує залишатися в бюджетному сегменті ринку. Саме перераховані вище фактори об'єктивно змушують найактивнішим чином зайнятися виробництвом на АТ "ХТЗ" нових вітчизняних тракторів, які будуть затребувані на українському і зарубіжних ринках.

Висновки. Необхідно ставити питання на державному рівні про серійне виробництво тракторів з безступінчастими трансмісіями розробки НТУ "ХПІ" і АТ "ХТЗ" для виходу українського тракторобудування на світовий рівень. Етап розробки і випробування пройдено – трактори з зазначеними трансмісіями показали високу ефективність.

Література

Импорт тракторов в Украину (Инфографика). (2016). AgroUkraine. Аграрные новости Украины. Аналитика. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukragroconsult.com/news/ukraina-v-marte-velichila-import-tractrov>.

Кожушко, А. П. (2016). *Підвищення техніко-економічних показників колісних тракторів з безступінчастими трансмісіями раціональною зміною параметрів регулювання гідромашин в процесі розгону*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук: спец. 05.22.02 «Автомобілі

- та трактори» / Кожушко Андрій Павлович. – Харків. – 24 с.
- Метёлкин, В. (2015). *Рынок энергонасыщенных тракторов по итогам 2014 года обрушился более чем в 2,5 раза (АПК-Информ: ИТОГИ №8)*. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.apk-inform.com/ru/exclusive/topic/1042104#.VnPqGraLTIU>
- Пат. на кор. модель 66540 Україна, МПК F16H 47/00. *Гідрооб'ємно-механічна трансмісія транспортного засобу* / С.В. Калінін, В.Б. Самородов, О.І. Деркач, З.Е. Забелишинський, С.О. Шуба, Ю.К. Шаповалов; заявник та патентообладач НТУ «ХПІ» (Україна). – № у 2011 07114; заявл. 06.06.2011; опубл. 10.01.2012, Бюл. № 1.
- Самородов, В. Б. (2014). Перспективні трансмісії колісних тракторів / В.Б. Самородов, А.І. Бондаренко, А.П. Кожушко, Є.С. Пелипенко, М.О. Мітцель // *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. – Харків: НТУ «ХПІ». – № 10 (1053). – С. 3 – 10.
- Самородов, В. Б. (2013). Перспективні гідрооб'ємно-механічні трансмісії для колісних тракторів сільськогосподарського призначення / В.Б. Самородов, А.І. Бондаренко // *Автомобильный транспорт*. – № 32. – С. 12 – 17.
- Самородов, В. Б. (2012). Аналіз розподілу потоків потужності з урахуванням ККД гідрооб'ємної передачі в двопотокових безступінчатих гідрооб'ємно-механічних трансмісіях з диференціалом на виході / В.Б. Самородов, І.О. Таран // *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. – Харків: НТУ «ХПІ». – № 64. – С. 3–8.
- Aitzetmüller, H. (1999). Steyr S-Matic – The Future Continuously Variable Transmission for all Terrain Vehicles // *13th International Conference of the ISTVS: Munich (Germany) / International society for terrain vehicle system*. – P. 463 – 470.
- Pettersson, K. (2013). *Design Automation of Complex Hydromechanical Transmissions* / K. Pettersson. – Linköping: Division of Fluid and Mechatronic Systems Department of Management and Engineering Linköping University. – 85 p.
- Renius, K. T., & Resch R. (2005). *Continuously variable tractor transmission* // Agricultural Equipment Technology Conference, 14 – 16 February 2005, Louisville (Kentucky, USA) / Agricultural Engineering (General). – 37 p.
- Rydberg, K. (2010). Hydro-mechanical Transmissions / K. Rydberg // *Fluid and Mechatronic Systems*. – № 2. – P. 51 – 60.
- Steindorf, K. (2010). Trends Land-maschinen und Traktoren // *Olhydraulik und Pneumatik*. – № 1 – 2.

References

- Aitzetmüller, H. (1999). Steyr S-Matic – The Future Continuously Variable Transmission for all Terrain Vehicles // *13th International Conference of the ISTVS: Munich (Germany) / International society for terrain vehicle system*. – P. 463 – 470.
- Import of tractors to Ukraine (Infographics)*. (2016). AgroUkraine. Agriculture news from Ukraine. Analytics. Retrieved from: <http://www.ukragroconsult.com/news/ukraina-v-marte-uvelichila-import-traktorov>.
- Metyolkin, V. (2015). *Market power tractors on results of 2014 has fallen by more than 2.5 times (APK-Inform: RESULTS №8)*. Retrieved from: <http://www.apk-inform.com/ru/exclusive/topic/1042104#.VnPqGraLTIU>.

- Kozhushko, A. P. (2016). *Improving technical and economic indicators of wheeled tractors with continuously variable transmission by a rational change of regulation hydromachines parameters during acceleration: the thesis of dissertation for obtaining a scientific degree of Candidate of Science (Technology) on the specialty 05.22.02 – automobiles and tractors* / Kozhushko Andriy Pavlovich. – Kharkiv. – 24 p.
- Pat. utility model 66540 Ukraine, IPC F16H 47/00. (2012) *Hydrovolumetric mechanical transmission vehicle* / S.V. Kalinin, V.B. Samorodov, O.I. Derkach, Z.E. Zabyelyshynskyy, S.O. Shuba, J.K. Shapovalov; applicant and proprietor NTU "KPI" (Ukraine). - № u 2011 07114; appl. 06.06.2011; publ. 10.01.2012, Bull. Number 1.
- Pettersson, K. (2013). *Design Automation of Complex Hydromechanical Transmissions* / K. Pettersson. – Linköping: Division of Fluid and Mechatronic Systems Department of Management and Engineering Linköping University. – 85 p.
- Renius, K. T., & Resch R. (2005). *Continuously variable tractor transmission* // Agricultural Equipment Technology Conference, 14 – 16 February 2005, Louisville (Kentucky, USA) / Agricultural Engineering (General). – 37 p.
- Rydberg, K. (2010). Hydro-mechanical Transmissions / K. Rydberg // *Fluid and Mechatronic Systems*. – № 2. – P. 51 – 60.
- Samorodov, V. B. (2014). *Prospective transmission wheel tractor* / V.B. Samorodov, A.I. Bondarenko, A.P. Kozhushko, E.S. Pelipenko, M.O. Mittsel // *The bulletin of the National Technical University "KPI"*. – Kharkov: NTU "KPI». – № 10 (1053). – P. 3 – 10.
- Samorodov, V. B. (2013). Prospective hydrovolumetric mechanical transmissions for wheeled tractors agricultural purpose / V.B. Samorodov, A.I. Bondarenko // *Automobile transport*. – № 32. – P. 12 – 17.
- Samorodov, V. B. (2012). Analysis of the distribution power flow considering the efficiency of hydraulic continuously variable two-flow hydrovolumetric-mechanical transmission with differential output / V.B. Samorodov, I.O. Taran // *The bulletin of the National Technical University "KPI"*. – Kharkov: NTU "KPI». – № 64. – P. 3 – 8.
- Steindorf, K. (2010). Trends Land-maschinen und Traktoren // *Olhydraulik und Pneumatik*. – № 1 – 2.

*Data przesłania artykułu do Redakcji: 22.06.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 23.06.2016*

Самородов В.Б.

д.т.н., профессор,
Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»,
заведующий кафедрой автомобиле- и тракторостроения
Харьков, Украина
vadimsamorodov@mail.ru

Шевцов В.М.

Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»,
Ассистент кафедры автомобиле- и тракторостроения
Харьков, Украина
shevtsovvadim@ukr.net

**К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ТЕМПЕРАТУРНЫХ РЕЖИМОВ РАБОТЫ
ГИДРООБЪЕМНОЙ ПЕРЕДАЧИ В СОСТАВЕ БЕССТУПЕНЧАТОЙ
ГИДРООБЪЕМНО – МЕХАНИЧЕСКОЙ ТРАНСМИССИИ
КОЛЕСНОГО ТРАКТОРА**

Аннотация. В статье представлен анализ способов определения и методов описания температурных режимов на различных участках гидрообъемной передачи в составе бесступенчатых трансмиссий тракторов. Предложены методики для определения температур в гидрообъемных передачах в составе двухпоточных гидрообъемно – механических трансмиссий тракторов с учетом их конструктивных и эксплуатационных характеристик. В статье обоснована необходимость выполнения предварительного анализа кинематических и силовых характеристик трансмиссии с целью определения потоков мощности, проходящих через гидрообъемную передачу.

Ключевые слова: трактор, бесступенчатая трансмиссия, гидрообъемная передача, температурный режим, эксплуатационные характеристики

Формул: 6, рис.: 2, табл.: 0, библи.: 13

Vadym Samorodov

Doctor of Science (Engineering), Professor,
National Technical University
"Kharkiv Polytechnic Institute",
Head of Car and Tractor Industry Department
Kharkiv, Ukraine
vadimsamorodov@mail.ru

Vadym Shevtsov

National Technical University
"Kharkiv Polytechnic Institute",
Assistant at Department of Car and Tractor Industry,
Kharkiv, Ukraine
shevtsovvadim@ukr.net

TEMPERATURE OPERATION OF HYDROSTATIC TRANSMISSION AS PART HYDROSTATIC - MECHANICAL TRANSMISSIONS OF WHEELED TRACTORS OF GENERAL PURPOSE

Abstract. The article presents an analysis of ways to define and describe the methods of temperature regimes in different parts of hydrostatic transmission as part of a continuously variable transmission tractors. The techniques for determining the temperature in the hydrostatic transmission as part of double-split hydrostatic - mechanical transmissions of tractors with regard to their design and performance. The article substantiates the necessity of performing a preliminary analysis of kinematic and power characteristics of the transmission to determine the power flows through hydrostatic transmission.

To solve this problem were analyzed works devoted to the description of the definition of working fluid temperature in different parts of hydraulic systems, taking into account features of their design and operating conditions as a part of machine - tractor unit.

The article presents examples of the schematic description of the temperature distribution of the working fluid in different parts of hydrostatic transmission and the point of mixing of different temperature flows. Also provided according to describing the working fluid temperature, depending on their physical properties and operating conditions of the transmission. The article substantiates the recommendation for joint determination of kinematic, force and temperature characteristics of a continuously variable transmission using a description of the whole complex of mathematical models in the form of a matrix.

Keywords: tractor, continuously variable transmission, hydrostatic transmission, temperature control, performance

Formulas: 6, fig.: 2, tabl.: 0, bibl.: 13

Введение. Нарращивание производительности труда и валового сбора сельскохозяйственных продуктов в аграрном секторе прежде всего осуществляется за счет роста объемов продукции с одного гектара. Для достижения такого эффекта необходимо использование новых современных технологий и современной сельскохозяйственной техники. Большинство современной сельскохозяйственных колесных тракторов оснащено ступенчатыми трансмиссиями, но существует тенденция роста использования тракторов с бесступенчатыми гидрообъемно-механическими трансмиссиями (ГОМТ). Это объясняется преимуществами ГОМТ по сравнению с ступенчатыми трансмиссиями, среди которых: бесступенчатое изменение скорости и тягового усилия трактора, простота конструкции, высокая эргономичность, удобство управления, возможность выбора оптимальной скорости трактора, режима работы двигателя и др.

Для достижения эффективного использования современной техники с ГОМТ, оснащенной электронными системами управления выполнения технологических операций, следует учитывать факторы, влияющие на их основные технико - экономические показатели. Одним из важнейших факторов являются температуры рабочей жидкости гидрообъемной передачи, входящей в состав бесступенчатой трансмиссии, системы рулевого управления и навесного оборудования тракторов. Изменение температуры существенно влияет на силовые, кинематические и энергетические параметры ГОМТ (увеличение потерь на утечки, окисления рабочей жидкости

и образования отложений, повреждения элементов конструкции и т.д.).

Анализ исследований и постановка задачи. Описанию математических моделей, моделирующих процессы в бесступенчатых ГОМТ уделено множество работ [Александров 1997; Александров 2001; Бабаев 1987; Грабский 2009; Кондаков 2005]. В них представлен анализ, синтез и проектирование гидрообъемно-механических трансмиссий, анализ результатов моделирования работы тракторов оснащенных такими трансмиссиями. В работах по определению математических моделей для гидрообъемных трансмиссий особое внимание уделяется определению тепловых балансов в системах гидропривода [Петров 1988; Подэрни, Хромой, Сайдаминов 2001]. Общий тепловой баланс и баланс мощности всей передачи рассматривается в работах [Самородов, Коняшкин 1998; Самородов, Кожушко, Митцель 2015].

Целью данной работы является поиск наиболее рациональных методов расчета температурных режимов работы гидрообъемных передач при различных режимах и условиях их работы. Задача исследования – анализ различных способов определения тепловой нагруженности элементов гидрообъемной передачи с учетом конструктивных и энергетических характеристик гидрообъемно – механической трансмиссий. На первом этапе задача ставится как квазистационарная, с учетом того, что машино-тракторный агрегат выполняет на поле относительно стабильные технологические процессы.

Описание моделей температурных режимов бесступенчатых передач.

В гидравлических контурах, включающих в себя трубопроводы высокого давления и систему управления гидромашины, существует множество источников генерации тепла, которые вызывают изменение температуры в контурах и входящих в них элементов: потери энергии, вызванные внутренним трением жидкости, ее вязкостью и утечками в насосах и гидромоторах; потери энергии в трубопроводах и аппаратах управления, клапанах и золотниках распределения; дросселирование жидкости под давлением при частичном или полном протекании потока жидкости через предохранительный или переливной клапаны.

В большинстве моделей основное внимание уделяется определению температур на различных участках гидрообъемной передачи. В математической модели механизма поворота быстроходной гусеничной машины [Петров 1988] для определения температуры на выходе насоса используют зависимость:

$$t_{\text{вых.н}} = t_{\text{вх.н}} + \frac{\Delta N_{\text{кн}}}{w_{\text{н}} \cdot (q_{\text{нр}} + q_{\text{нм}}) \cdot C_{\text{ж}} \cdot \rho}, \quad (1)$$

где: $\Delta N_{\text{кн}}$ – потери мощности в насосе; $w_{\text{н}}$ – угловая скорость насоса; $C_{\text{ж}}$, ρ – удельная теплоемкость и плотность рабочей жидкости; $q_{\text{нр}}$, $q_{\text{нм}}$ – производительность насоса и утечек.

Для определения температуры рабочей жидкости на входе в насос подпитки используют зависимость [Петров 1988]:

$$t_6 = \frac{Q_{\text{тг}} \cdot t_6 + Q_{\text{др}} \cdot (t_R + \frac{(P_{\text{к}} - P_{\text{вс}})}{C_{\text{ж}} \cdot \rho})}{Q_{\text{тг}} \cdot Q_{\text{др}}}, \quad (2)$$

где: $Q_{\text{тг}}$, $Q_{\text{др}}$ – расход из бака и через дроссели; t_6 , t_R – температура

рабочей жидкости в баке и на дросселе; ρ , $C_{ж}$ – плотность и теплоемкость рабочей жидкости; $P_{к}$, $P_{вс}$ – давление подачи рабочей жидкости из картера гидropередачи и в магистрали всасывания в насос подпитки.

Для определения температур используют допущение, что количество тепла, образовавшееся в гидромашине (зависимость 1) или на участке всасывания насосом подпитки рабочей жидкости из бака (зависимость 2), пропорционально потерям мощности на этом участке с учетом смешения потоков жидкости с разными температурами.

При этом также учитывается нагрев жидкости в следствии эффекта дросселирования, (рисунок 1) при котором происходит изменение давления и скорости движения рабочей жидкости. Как видно из схемы, при расчете учитывались дроссели, установленные между картером гидropередачи и насосом подпитки ($Q_{др3}$), на линии подпитки после вспомогательного насоса ($Q_{др2}$) и дроссели в линии управления ($Q_{др1}$).

Данная модель применяется для гидropередачи открытого типа, в которой обе гидромшины (насос и гидромотор) находятся в одном корпусе. В следствии таких конструктивных особенностей смешение потоков рабочей жидкости происходит на двух разных участках: в картере гидropередачи, куда попадают все утечки из гидромашин, и непосредственно в баке, где смешивается находящаяся там рабочая жидкость и поступающая в бак после охлаждения с теплообменника.

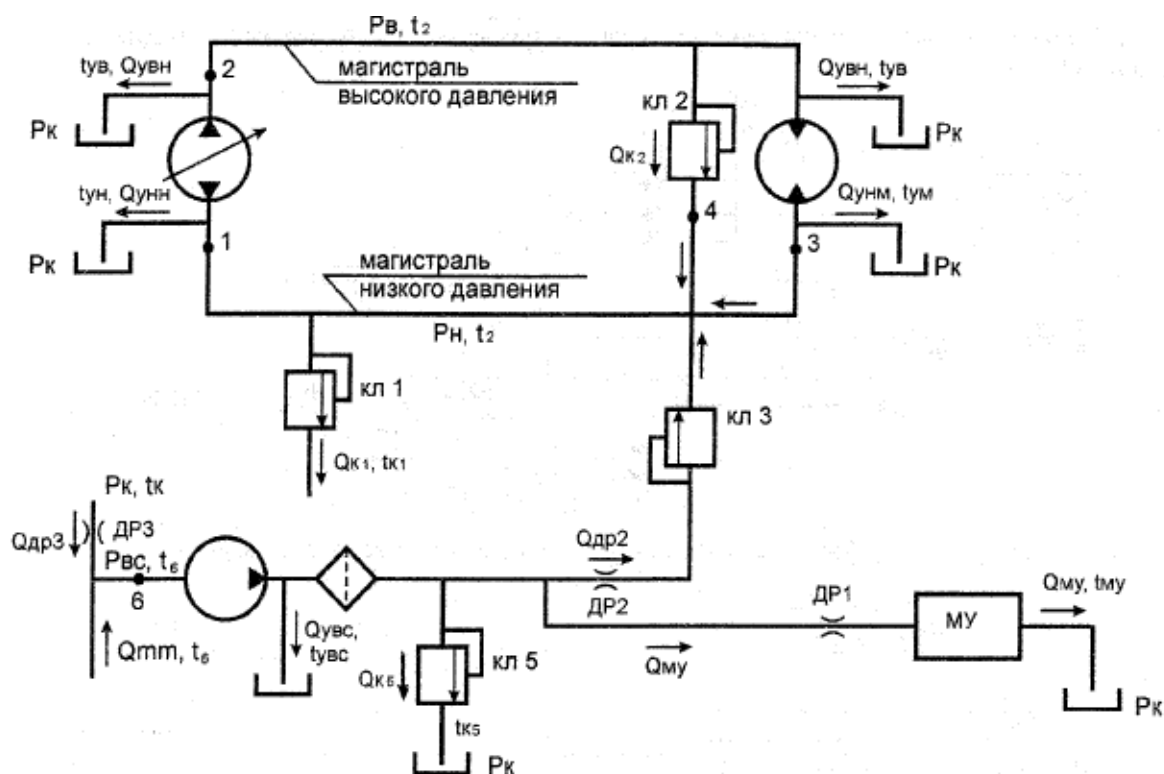

Рисунок 1 – Расчетная схема для теплового расчета ГОП

Источник: [Петров 1988]

В работе [Подэрни, Хромой, Сайдаминов 2001] вводится понятие теплового эквивалента потерь мощности, который равен разности мощности на входе и выходе системы $q_{ж} = N_1 - N_2$, где: N_1, N_2 – подводимая и отводимая мощность.

При этом вводится допущение, что процесс, протекающий в системе адиабатический, то есть протекающий без обмена теплом с окружающей средой. Это допущение применимо для проведения расчетов изолированных систем (например тандемное исполнение гидropередачи, когда насос и гидромотор находятся в одном корпусе) или участков системы (например отдельно насос, гидромотор и т.д.). В комплексе всю гидрообъемную передачу следует рассматривать как систему, совершающую постоянный теплообмен с окружающей средой через корпус гидромашин, стенки трубопроводов и теплообменник.

В работе [Щельцын 2011] предлагается описывать изменение температур через систему уравнений, каждое из которых описывает тепловой режим на отдельных участках ГОП. Расчетная схема представлена на рисунке 2.

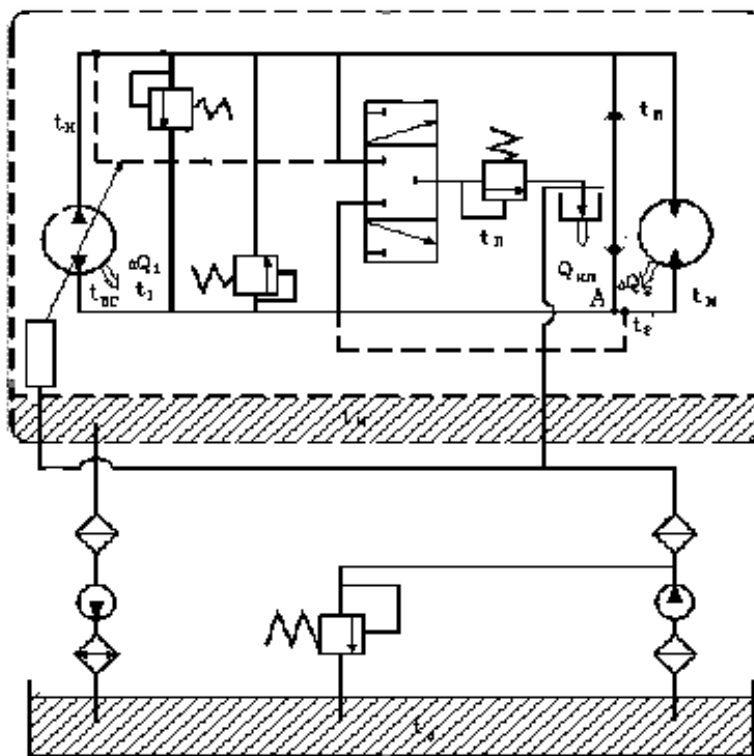

Рисунок 2 – Расчетная схема гидрообъемной передачи гусеничной машины
Источник: [Щельцын 2011]

Уравнение теплового баланса на гидронасосе, согласно этой схеме, будет иметь вид [Щельцын 2011]:

$$\Delta M_1 |w_1| + \Delta Q_1 |\Delta p| = C\rho(t_n - t_{вс})(q|w_1 e|) + C\rho(t_{\Delta Q} - t_n)\Delta Q_1 \quad (3)$$

где ΔM_1 — потери момента на трение в гидронасосе; C, ρ — удельная теплоемкость и плотность рабочей жидкости; w_1 — угловая скорость на входе в насос; Δp — перепад давления в силовых магистралях; $t_n, t_{вс}$ — температура рабочей жидкости на выходе из насоса и на входе в насос; $q|w_1 e|$ — теоретический расход насоса; $t_{\Delta Q}$ — температура утечек ΔQ_1 , которая вычисляется с учетом дросселирования масла из щелей гидронасоса под действием перепада давления Δp . Тепловой баланс на гидромоторе будет иметь вид:

$$C\rho q|w_2|t_H + C\rho q|w_2|t_M = \Delta M_2|w_2| \quad (4)$$

Уравнение теплового баланса насоса подпитки, согласно этой модели, будет иметь вид: $t_H - t_6 = 0$

Следует отметить что в данном уравнении пренебрегают механическими и объемными потерями в насосе подпитки по сравнению с потерями на основном гидронасосе и гидромоторе. Учитывая, что значение КПД для шестеренчатых насосов находится в пределах 0,8 – 0,95, целесообразно будет учитывать потери и на вспомогательном насосе.

Уравнение теплового баланса при смешении рабочей жидкости в картере гидропередачи будет иметь вид [Щельцын 2011]:

$$\Delta Q_1 t_H + \Delta Q_2 t_M + (\lambda q|w_1| - \Delta Q_1 - \Delta Q_2)t_{кл} - \lambda|w_1|qt_K = -(\Delta Q_1 + \Delta Q_2)\frac{|\Delta p|}{C\rho} \quad (5)$$

где: λ – коэффициент подачи насоса подпитки; $t_{кл}$ – температура рабочей жидкости на переливном клапане; t_K , t_M – температура в картере гидропередачи и в гидромоторе.

Как видно из уравнения 7, в картере гидропередачи происходит смешение утечек из насоса, гидромотора, избытка рабочей жидкости, поступающей через переливной клапан, и жидкости находящейся непосредственно в картере. В дальнейшем вся рабочая жидкость поступает в бак. Следует заметить, что математическая модель построена с допущением, что все тепловые излишки, выделяемые системой, снимаются с теплообменника, что в реальности не всегда реализуется.

В представленной модели потери мощности представлены в виде двух составляющих: потери на трения и потери на объемные потери, где нагрев происходит за счет эффекта дросселирования. Также в этой модели дополнительно учитывается температура утечек через щели гидромашин. В общем виде модель отличается тем, что вся система уравнений сводится к квадратной матрице (уравнение 6) [Щельцын 2011].

$$\begin{bmatrix} q|\omega_1\bar{e}| - \Delta Q_1 & -(q|\omega_1\bar{e}| - \Delta Q_1) & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ -q|\omega_2| & 0 & q|\omega_2| & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & -1 & 0 & 0 \\ \Delta Q_1 & Q_{кл} & \Delta Q_2 & 0 & 0 & -\lambda q|\omega_1| & 0 \\ 0 & Q_{кл} + \bar{e}q|\omega_1| & -q|\omega_2| & -\lambda q|\omega_1| & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & -\lambda q|\omega_1| & \lambda q|\omega_1| & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} t_H \\ t_{BC} \\ t_M \\ t_H \\ t_6 \\ t_K \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \frac{\Delta M_1|\omega_1|}{(C\rho)} \\ \frac{\Delta M_2|\omega_2|}{(C\rho)} \\ 0 \\ -(\Delta Q_1 + \Delta Q_2)\frac{|\Delta p|}{C\rho} \\ 0 \\ \frac{1}{C\rho} \sum \Delta N \end{bmatrix} \quad (6)$$

Данная система уравнений также применима для смешения потоков сначала в картере гидрообъемной передачи, а потом в баке. Для использования модели гидропередач с разнесенными гидромашинами, следует исключить из расчета уравнение смешения потоков рабочей жидкости в картере трансмиссии и ввести уравнение смешения потоков в дренаже гидромашин.

Для решения представленной системы уравнений необходимо предварительно составить математическую модель, которая включает в себя

определения всех кинематических и силовых характеристик бесступенчатой трансмиссии трактора. Для этого составляется структурная схема трансмиссии и на схеме указываются все силовые и кинематические параметры (угловые скорости, моменты) для каждого звена трансмиссии, передаточные числа и управляющие элементы.

Далее составляются системы уравнений кинематических и силовых параметров на каждом звене структурной схемы ГОМТ- так называемые кинематические и силовые матричные системы трансмиссии, которые объединяются в полную матричную систему трансмиссии. Такая матричная система уравнений является нелинейной относительно неизвестных угловых скоростей звеньев ГОМТ и моментов на них.

Система решается методом последовательных приближений, начиная с первого, в котором все объемные и механические потери в гидропередаче и потери в зубчатых зацеплениях изначально принимаются равными нулю, что сводит систему, на первом шаге, к линейной. На втором и последующих приближениях к полной матричной системе ГОМТ подключается температурная матричная система (6). Такая общая, нелинейная за счет потерь, матричная система решается методом последовательных приближений до удовлетворения заданной точности.

Совместное решение такой общей матричной системы позволяет определить взаимосвязи кинематических, силовых и температурных параметров для различных режимов работы трактора с ГОМТ с температурными режимами, прогнозировать «температурные барьеры» и границы функциональности ГОМТ по нагреву, точнее рассчитывать и прогнозировать основные эксплуатационные характеристики трактора.

Выводы. Выполненный анализ позволяет обозначить следующие основные направления и критерии, которые необходимо учитывать при анализе тепловой нагруженности элементов гидрообъемной передачи:

1. При анализе следует учитывать выделение тепла в следствии эффекта дросселирования не только на основных элементах гидропередачи, но и на вспомогательных элементах, таких как: дроссели системы управления гидромашинами, предохранительные клапана, обратные клапана силовых магистралей, переливной клапан и др.

2. При температурном анализе гидрообъемных передач в составе двухпоточных трансмиссий следует предварительно составить математическую модель, для определения всех ее кинематических и силовых характеристик. Это необходимо для четкого определения потоков мощности, проходящих через гидравлическую ветвь трансмиссии и, как следствие, определения температур на разных участках объемного гидропривода в составе ГОМТ. Предложен алгоритм решения этой задачи.

3. При составлении математической модели зависимости температуры рабочей жидкости гидрообъемной передачи от изменения кинематических и силовых характеристик гидрообъемно – механической трансмиссии следует учитывать не только изменение величины потоков мощности, но и изменение в следствии этого физических свойств жидкости таких как вязкость и плотность от температуры.

Литература

Александров, Е. Е. (1997). *Колесные и гусеничные машины высокой проходимости. В 10-ти томах. Том 3: Бесступенчатые трансмиссии: расчет и основы конструирования.* / Е. Е. Александров,

- В. Б. Самородов, Д. О. Волонцевич, А. С. Палащенко. – Харьков: ХГПУ, 185 с.
- Александров, Е. Е. (2001). *Динамика транспортно-тяговых колесных и гусеничных машин* / Е. Е. Александров, В. Б. Самородов, А.Т. Лебедев – Харьков: ХГАДТУ, 642 с.
- Бабаев, О. М. (1987). *Объемные гидромеханические передачи: Расчет и конструирование* / О. М. Бабаев, Л. И. Игнатов, Е. С. Кисточкин, Г. С. Соколов, В. А. Цветков. –Л.: Машиностроение, 256 с.
- Грабский, А. А. (2009). Анализ тепловых потоков рабочей жидкости в линии низкого давления регулирующего контура гидрообъемной силовой установки карьерного комбайна. *Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал), выпуск № 11.*
- Кондаков, С. В. (2005). Температурный режим работы гидрообъемной передачи в составе механизма поворота быстроходной гусеничной машины при маневрировании / *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Машиностроение, выпуск № 14 (54).*
- Петров, В. А. (1988). *Гидрообъемные трансмиссии самоходных машин.*– М.: Машиностроение, 248 с.
- Подэрни, Р. Ю., Хромой, М. Р., Сайдаминов, И. А. (2001). *Расчет температур на элементах регулирующих контуров гидрообъемной силовой установки (гсу) бурового станка.* Доклад на симпозиуме "Неделя горняка -2001" Москва, МГГУ, 29 января – 2 февраля 2001 г.
- Самородов, В. Б., Коняшкин, В. А. (1998). Матричная температурная модель гидравлической системы гидрообъемно-механической трансмиссии транспортной гусеничной машины Информационные технологии: наука, техника, технология, образование, здоровье: *Сборник научных трудов ХГПУ. Вып. 6. В четырех частях. Ч. 2.* – Харьков: ХГПУ.
- Самородов, В. Б., Кожушко, А. П., Міцель, М. О. (2015). Дорожні випробування колісного трактора з двопотоковою гідрооб'ємно-механічною трансмісією. *Первый независимый научный вестник. – Киев, №1, с. 54-61.*
- Щельцын, Н. А. (2011). Современные бесступенчатые трансмиссии с.х. тракторов / Н. А. Щельцын, Л. А. Фрумкин, И. В. Иванов // *Тракторы и сельскохозяйственные машины, № 11, с. 18-24.*
- Samorodov, V. B. (2014). Experimental appropriateness verification of K. Gorodetsky's mathematical model for losses determination in hydrostatic transmissions for modern hydrolic machines / V. Samorodov, S. Shuba, O. Derkach, V. Shevtzov, N. Mittsel // *Eastern European Scientific Journal, № 6.* – P. 285–291.
- Schlosser, W. M. (1961). Mathematical model for hydraulic power and motors // *Hydraulic power transmission, Vol.7.* – №76. – pp. 252 – 257.
- Wilson, W. E. (1967). Mathematical models in fluid Power engineering. – *Hydraulic Pneumatic Power, mach, V.13, №147, pp. 136 – 140.*

References

- Aleksandrov, E. E. (1997). *Wheeled and tracked vehicles off-road. The 10 volumes. Volume 3: Continuously variable transmission: calculation and design basics.* / E. E. Alexandrov, VB Samorodov, O.Volontsevich D., A. Palaschenko. - Kharkiv: KhSPU, 185 s.
- Aleksandrov, E. E. (2001). *The dynamics of transport and traction of wheeled*

- and tracked vehicles* / EE Aleksandrov VB Samorodov, AT Lebedev - Kharkiv: HGADTU, 642 p.
- Babayev, O. M. (1987). *Volume hydromechanical transmission: Calculation and design* / M. Babayev, LI Ignatov, E. Kistochkin S., G. Sokolov, VA Tsvetkov. - A.: Engineering, 256 s.
- Grabski, A. A. (2009). Analysis of heat flow of the working fluid in the low pressure line control loop hydrostatic power unit miner. *Mining informational and analytical bulletin (scientific and technical journal) Issue number 11*.
- Kondakov, S. (2005). Temperature mode hydrostatic transmission as part of the rotation mechanism of the high-speed tracked vehicle when maneuvering. / *Journal of South Ural State University. Series: Engineering Issue number 14 (54)*.
- Petrov, V. A. (1988). *Hydrostatic automotive powertrain mashin.*- Moscow: Engineering, 248 s.
- Poderni, R. Y., Hromoy, M. R., & Saidamin, I. A. (2001). The calculation of the temperature on the elements of regulatory circuits hydrostatic power unit (HPU) drilling rig. *Report on the Symposium "Week of the miner -2001" Moscow, Moscow State Mining University, 29 January - 2 February*.
- Samorodov, V. (2014). Experimental appropriateness verification of K. Gorodetsky's mathematical model for losses determination in hydrostatic transmissions for modern hydrolic machines / V. Samorodov, S. Shuba, O. Derkach, V. Shevtzov, N. Mittsel // *Eastern European Scientific Journal, № 6*, p. 285-291.
- Samorodov, V. B., & Konyashkin, V. A. (1998). Matrix temperature Model hydraulic hydrostatic-mechanical transmission transport caterpillar machines. *Information technology: science, engineering, technology, education, health: Proceedings KhSPU. Vol. 6*. In four parts. Part 2. - Kharkiv: KhSPU.
- Samorodov, V. B., Kozhushko, A.P., & Mittsel, M. O. (2015). Road test wheel tractor with double-manual transmission. *First independent research vestnik. Kiev, №1*, s. 54-61
- Scheltsy, N. A. (2011). Modern CVT SH tractor / NA Scheltsy, LA Frumkin, IV Ivanov // *Tractors and agricultural machinery, № 11*. - p. 18-24,
- Schlosser, W. M. (1961). Mathematical model for hydraulic power and motors // *Hydraulic power transmission, Vol.7, №76*. - pp. 252 - 257.
- Wilson, W. E. (1967). Mathematical models in fluid Power engineering. - *Hydraulic Pneumatic Power, mach, V.13, №147*, pp.136 - 140.

*Data przesłania artykułu do Redakcji: 22.06.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 24.06.2016*

Кальна-Дубінюк Т.П.

д.е.н., професор,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
завідувач кафедри аграрного консалтингу та сервісу
Київ, Україна
tatiankd@yahoo.com

Харченко В.В.

к.е.н., доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
доцент кафедри інформаційних систем
Київ, Україна
VKharchenko@nubip.edu.ua

Харченко Г.А.

к.е.н., старший викладач,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
старший викладач кафедри менеджменту ім. проф. Завадського
Київ, Україна
khanya@ukr.net

КОНСУЛЬТУВАННЯ З ПИТАНЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУКУПНОГО РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті розкриваються питання консультування з ефективності використання сукупного ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Наведено визначення категорії «ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств» та обґрунтовано його складові й ефективність використання, методичні підходи щодо вартісної оцінки його основних елементів. Наведено визначення сукупного ресурсного потенціалу шляхом приведення усіх виробничих ресурсів аграрних формувань до порівняльного виду, що відображається одним показником. Відповідно до методичних підходів щодо встановлення рівня ресурсного потенціалу в сільському господарстві подано визначення грошової оцінки всіх виробничих ресурсів та їхньої загальної вартості у певному аграрному формуванні. Показано, що однією з важливих особливостей консультування є надання як оперативної, так і достовірної інформації, тому однією із важливих складових ресурсного забезпечення ефективного управління вітчизняних аграрних формувань є інформаційне забезпечення. Показано, що розвинена консультаційна система створює належні умови для розвитку інформаційного забезпечення, впровадження нових інформаційно-консультаційних технологій - розробки електронної системи дорадництва з інтерактивними консалтинговими системами В процесі дослідження були використанні наступні методи: діалектичний - пізнання сутності та особливостей формування ресурсного потенціалу аграрних формувань; бібліографічний - вивчення наукових праць, що присвячені даній проблематиці; системного узагальнення – оцінка сучасного стану ресурсного потенціалу; порівняння та

графічний - дослідження сучасних тенденцій розвитку ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Зроблено висновок, що з метою ефективного формування ресурсного потенціалу вітчизняних аграрних формувань доцільно одночасно з підвищенням вартісних показників покращувати його якісний склад. Також обґрунтовано позицію, щодо забезпечення ефективного процесу консультування шляхом формування та використання ресурсного потенціалу та відмічено, що при цьому потрібно надавати науково-обґрунтовані рекомендації які будуть враховувати всі фактори, що здійснюють на нього вплив, а також визначають ефективність даного потенціалу використовуючи для цього електронну систему дорадництва е-Дорада.

Формул: 1, рис.: 2, табл.: 3, бібл.: 12

Ключові слова: консультування, ефективність, ресурси, ресурсний потенціал, сільськогосподарське підприємство, інформаційне забезпечення

Tetyana Kalna-Dubinyuk

Doctor of Science (Economics), Professor,
National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine,
Head of Extension Department
Kyiv, Ukraine
tatiankd@yahoo.com

Volodymyr Kharchenko

PhD (Economics), Associate Professor,
National University of Life
and Environmental Sciences of Ukraine,
Associate Professor of Information Systems
Department, Kyiv, Ukraine
VKharchenko@nubip.edu.ua

Anna Kharchenko

PhD (Economics), Senior Lecturer,
National University of Life
and Environmental Sciences of Ukraine,
Senior Lecturer of Management Department
named after prof. Zavadsky
Kyiv, Ukraine
khanya@ukr.net

**ADVICE ON EFFICIENCY USING THE TOTAL RESOURCE
POTENTIAL AT AGRICULTURAL ENTERPRISES**

Abstract. In the article describes advice on efficiency using the total resource potential at farms, the definition of "resource potential of agricultural enterprises" and justified his constituents and efficiency, methodical approaches to the valuation of its key elements. This definition of total resource potential by bringing all groups of agricultural production resources to the comparative form that displays one indicator. According to the methodological approaches for the establishment of resource potential in agriculture defines monetary valuation of all production resources and their overall value in certain agricultural formation.

It is shown that one of the important features of the advising is to provide rapid and reliable information, as one of the important components of effective management of resource support domestic agricultural units is information provision. It is shown that the developed advisory system creates the right conditions for the development of information management, the introduction of new information and technology consulting - developing an electronic extension system with interactive consulting system during the study were used the following methods: dialectical - knowledge of the nature and features of formation of resource potential of agrarian formations; bibliographic - the study of scientific papers devoted to this issue; -evaluation system summarizing the current state of resource potential; comparison and graphics - the study of current trends in the resource potential of agricultural enterprises. It is concluded that the effective formation of the resource potential of the domestic agricultural formations advisable while increasing cost indicators improve its quality composition. Also reasonable position to ensure effective advisory process by creating and using resource potential and noted that it needs to provide scientifically grounded recommendations that would take into account all the factors engaged influenced him, and determine the effectiveness of the potential of using the electronic extension system e-Dorada.

Keywords: Advisory service, efficiency, resources, resource potential, agricultural enterprise, information support

Formulas: 1, fig.: 2, tabl.: 3, bibl.: 12

Вступ. На сучасному етапі функціонування вітчизняних сільськогосподарських підприємств важливим питанням є застосування консалтингу для надання науково-обґрунтованих рекомендацій щодо напрямів оптимального використання наявних виробничих ресурсів аграрних формувань та формування потенціалу, який потрібен для виробництва якісної конкурентоспроможної продукції. Можливий брак та нестача ресурсів є основною причиною кризових явищ, котрі виникають у виробничо-господарських системах в умовах зростання темпів аграрного виробництва та збільшення обсягів споживання продовольчої продукції. Саме тому дослідження питань консультування з ефективності використання сукупного ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств, в сучасних умовах господарювання набуває все більшої актуальності.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Аналізом досліджень, присвячених консалтингу сільськогосподарських підприємств, необхідності розробки науково-обґрунтованих рекомендацій для формування та використання їх ресурсного потенціалу займалися такі вчені, як [Джонсон 2005; Рів'єра 2002; Бородіна 2001; Власенко 2011; Єрмаков 2014; Малік 2014; Саблук 2003] та інші. Разом з тим, незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, присвячених консультуванню з ефективного використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств, слід зазначити, що все ще залишається низка невирішених питань щодо їх особливостей та напрямів в сучасних умовах господарювання.

Метою дослідження є консультування агровиробників на основі аналізу вартісної оцінки складових елементів ресурсного потенціалу вітчизняних сільськогосподарських підприємств, а також визначення його сукупних показників.

Результати дослідження. Як зазначають науковці консультування щодо досліджуваної проблематики починається із визначення ресурсного

потенціалу сільськогосподарських підприємств, що являє собою сукупність матеріальних, трудових, фінансових, нематеріальних ресурсів, включаючи здатність працівників підприємства використовувати ефективно дані ресурси для досягнення стратегічних та поточних цілей підприємства. Ресурсний потенціал аграрних формувань характеризується величиною залучених, і підготовлених до використання у виробництві ресурсів, можливостями кадрів використовувати ресурси та реальними можливостями підприємства. Співставність показників потенціалу у часі та просторі дозволяє виявити динаміку та структуру ресурсних потенціалів підприємств, тенденції їх диференціації за цим показником, а також за ефективністю використання ресурсного потенціалу. При цьому сума складових потенціалів буде характеризувати величину всього ресурсного потенціалу підприємства. Грошовій оцінці підлягають трудові, земельні ресурси та виробничі фонди. Теоретичною та методологічною основою співставлення виробничих фондів, трудових та земельних ресурсів для визначення їх сукупної величини є здатність виробничих фондів та родючості землі економити живу працю в процесі виробництва продукції.

Для зростання ефективності виробничо-господарської діяльності вітчизняних аграрних формувань необхідне їх якісне ресурсне забезпечення. У свою чергу ресурсний потенціал аграрних формувань складається із сукупності різних за своїм призначенням та якістю виробничих ресурсів.

Проведеним дослідженням встановлено, що сукупний ресурсний потенціал визначається шляхом приведення усіх виробничих ресурсів аграрних формувань до порівняльного виду, що відображається одним показником. Відповідно з методичними підходами для встановлення рівня ресурсного потенціалу в сільському господарстві необхідно визначити грошову оцінку всіх виробничих ресурсів та їхньої загальної вартості у певному аграрному формуванні.

В галузі сільського господарства матеріальні ресурси, що включають основний і оборотний капітал, є вагомю часткою ресурсного потенціалу. Також для знаходження сукупного ресурсного потенціалу потрібно визначити грошову оцінку земельних, а також трудових ресурсів. Розрахунок ресурсного потенціалу аграрних формувань визначається за наступною формулою 1:

$$РП = З_p + K_{oc} + K_{об} + T_p, \quad (1)$$

де,

РП – сукупний ресурсний потенціал аграрного формування, грн;

Z_p – грошова оцінка земельних ресурсів, грн;

K_{oc} – основний капітал, грн;

$K_{об}$ – оборотний капітал, грн;

T_p – грошова оцінка трудових ресурсів, грн.

Для розрахунку грошової оцінки земельних ділянок використовується методика, що затверджена Кабінетом Міністрів України.

Встановлено, що грошова оцінка трудових ресурсів визначається за допомогою декількох методичних підходів. Так, наприклад, за показник в якості оцінки можна взяти фондовий аналог основного капіталу 1 середньорічного працівника. Оскільки в галузі сільського господарства здійснюється поступове заміщення людської праці на механізовану, то це призводить до зростання капіталоозброєності та продуктивності праці.

Визначення вартісної оцінки трудових ресурсів передбачає встановлення розміру капіталу, який необхідний при запровадженні інноваційних засобів виробництва з метою заміщення 1 працюючого в аграрному формуванні.

Також грошова оцінка трудових ресурсів може проводитися на базі витрат, що потрібні для відтворення 1 працюючого.

Після того як розрахують грошову оцінку всіх виробничих ресурсів знаходять абсолютний ресурсний потенціал певного аграрного формування. Обсяг ресурсного потенціалу аграрного формування є базою щодо ефективної виробничо-господарської діяльності [Харченко В.В., Харченко Г.А. 2015]. Тому рівень забезпеченості вітчизняних аграрних формувань ресурсами є одним із найвагомішим щодо впливу на їх показники економічної ефективності.

Також розраховують відносний ресурсний потенціал на 1 га сільськогосподарських угідь, що дозволяє порівняти між собою агроформування за рівнем їх ресурсозабезпеченості. Вітчизняні аграрні формування відрізняються один від одного і структурою ресурсного потенціалу, що знаходиться у відсотках від їх загальної вартості.

Якщо в аграрних формуваннях буде однаковий обсяг при різній структурі ресурсного потенціалу тоді обсяг виробництва продовольчої продукції у них буде різним як і їх виробничий потенціал. Знаходження значення сукупного ресурсного потенціалу застосовують з метою здійснення інтегральної оцінки ефективності виробництва сільськогосподарської продукції (табл. 1).

Таблиця 1 – Динаміка ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств

Показники	Рік					
	2010		2012		2014	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Грошова оцінка землі	224748	46,3	382808	52,8	383027	51,2
Середньорічна вартість основного капіталу	73583	15,1	89321	12,3	101868	13,6
Середньорічна вартість оборотного капіталу	52528	10,8	84856	11,7	108701	14,5
Грошова оцінка трудових ресурсів	135001	27,8	167405	23,1	153965	20,6
Всього	485860	100,0	724390	100,0	747561	100,0

Джерело: розроблено Харченко В.В. та Харченко Г.А.

На рисунках 1 та 2 зображено структуру ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств України у 2010 та 2014 рр.

Аналізуючи дані рисунки, можна відмітити, що в структурі ресурсного потенціалу за п'ять років зменшилася грошова оцінка трудових ресурсів (з 28 % у 2010 р., до 21 % у 2014 р.). Також відчутні структурні зрушення в грошовій оцінці землі. Так, у 2010 р. даний показник складав 224748 тис. грн, тоді як у 2014 р. – 383027 тис. грн або 51 % у загальній структурі ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

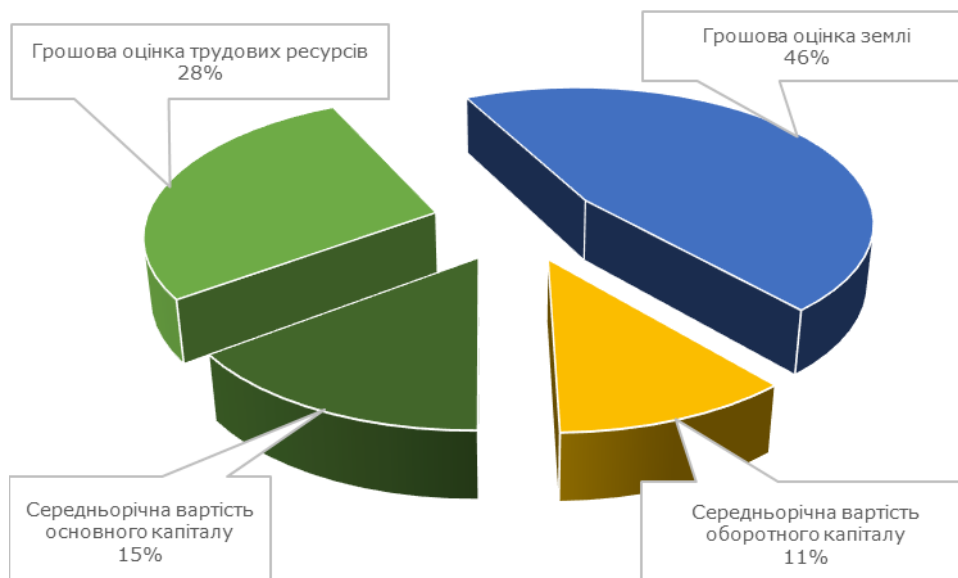

Рисунок 1 – Структура ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств України за 2010 р.

Джерело: розроблено Харченко В.В. та Харченко Г.А.

Досліджуючи складові та використання сукупного потенціалу, виявлено, що одним з головних засад ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва є раціональне та оптимальне використання ресурсів, що досягається в аграрних формуваннях на основі ефекту синергії.

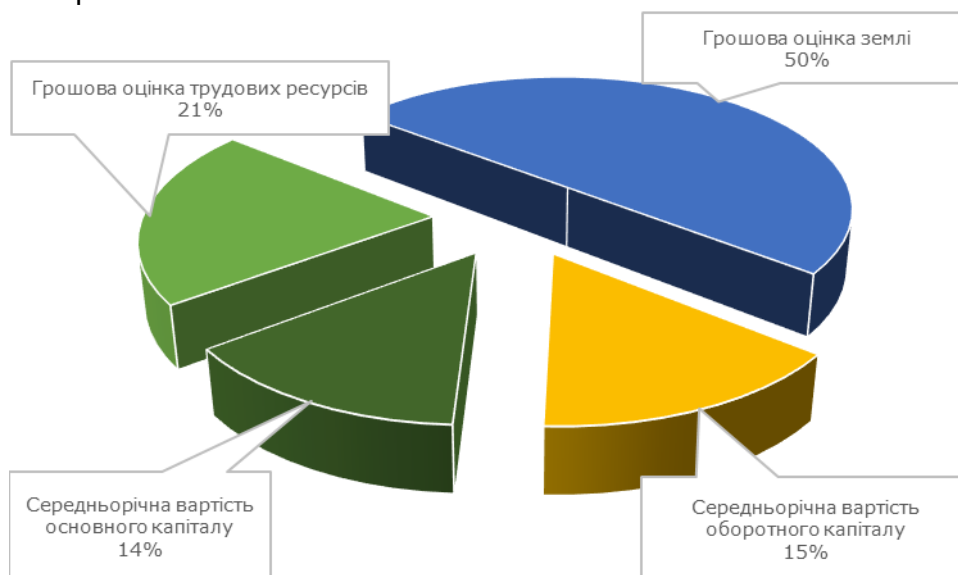

Рисунок 2 – Структура ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств України за 2014 р.

Джерело: розроблено Харченко В.В. та Харченко Г.А.

Як зазначає Власенко Ю.Г. [Власенко 2011], це ефект від спільної дії всіх елементів системи, що приводить до зростання якісних показників без збільшення кількісних. Тобто синергетичний ефект – це підвищення показників діяльності підприємства в результаті об'єднання окремих частин в єдину систему, де ефект від взаємодії елементів системи підприємства перевищує суму ефектів діяльності кожного елементу окремо.

Таблиця 2 – Динаміка сукупного потенціалу сільськогосподарських підприємств України

Показники	Рік				
	2010	2011	2012	2013	2014
Площа с.-г. угідь, тис. га	19422	19237	19204	19395	19187
Середньорічна вартість основного капіталу, млн. грн	73583	76588	89321	98531	101868
Середньорічна вартість оборотного капіталу, млн. грн	52528	70732	84856	88542	108701
Середньорічна чисельність працівників, осіб	647,3	633,7	623,9	590,4	526,7
Мінімальна заробітна плата за місяць, грн	869	1073	1118	1147	1218
Грошова оцінка 1 га с.-г. угідь, грн	11572	11590	19934	19956	19963
Грошова оцінка с.-г. угідь, млн грн	224748	222968	382808	387062	383027
Грошова оцінка трудових ресурсів, тис. грн	135001	163190	167405	162525	153965
Сукупний ресурсний потенціал, тис. грн	485860	533478	724390	736661	747561

Джерело: розроблено Харченко В.В. та Харченко Г.А.

Аграрний ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств України складається з органічно поєднаних ресурсів, у процесі взаємодії яких реалізується їх здатність виробляти якісну конкурентоспроможну продукцію. Для забезпечення раціонального використання ресурсного потенціалу необхідна його вартісна оцінка. Так, при визначенні сукупного показника аграрного ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств України, який розрахований як сума земельних, трудових та матеріально-технічних ресурсів у грошовому виразі, в 2014 р. становив 717924 тис. грн, що на 32% більше порівняно з 2010 р.

Таблиця 3 – Динаміка використання ресурсів на 1000 грн валової продукції у сільськогосподарських підприємствах України

Показники	Рік				
	2010	2011	2012	2013	2014
Площа сільськогосподарських угідь, га	0,291	0,209	0,234	0,188	0,182
Основні засоби, грн.	1101	831	1088	955	965
Мінеральних добрив, т. ц діючої речовини	0,159	0,137	0,164	0,142	0,139
Кормів, ц корм. од.	0,177	0,125	0,146	0,118	0,112
Наявність енергетичних потужностей, кВт	0,550	0,395	0,505	0,419	0,371
Тракторів	0,0023	0,0016	0,0018	0,0014	0,0012

Джерело: розроблено Харченко В.В. та Харченко Г.А.

Зауважимо, що однією з важливих особливостей консультування є надання як оперативної, так і достовірної інформації. Тому однією із важливих складових ресурсного забезпечення ефективного управління

вітчизняних аграрних формувань є інформаційне забезпечення. Релевантна та своєчасна ринкова інформація забезпечує аграрних підприємців конкурентними перевагами на внутрішньому та зовнішньому ринках. При цьому, управління аграрним виробництвом носить циклічний характер, тому потреба в інформації є постійною, оскільки жодне ефективне управлінське рішення неможливе без належного інформаційного забезпечення. Інформація належить до стратегічного ресурсу, що є основою для досягнення відносних конкурентних переваг. Значна кількість специфічних рис інформаційного ресурсу зумовлює його особливу роль в структурі основних складових ресурсного потенціалу аграрного підприємства. Інформаційний ресурс виступає як інтеграційний чинник господарювання, елементи якого знаходяться у кожному із чинників виробництва. Тому добре розвинена консультаційна система створює належні умови для розвитку інформаційного забезпечення, впровадження нових інформаційно-консультаційних технологій - розробки електронної системи дорадництва з інтерактивними консалтинговими системами [Кальна-Дубінюк 2015].

Висновки. Таким чином, консультування з ефективного використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств є необхідним в умовах ринку. Слід зазначити, що все ще залишається низка невирішених питань визначення сукупного ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств України, що дає підстави стверджувати, що даний показник в 2014 р. становив 717924 тис. грн, а це на 32 % більше порівняно з 2010 р. Варто відзначити, що раціональне використання ресурсів залежить від низки факторів таких як: раціональне співвідношення елементів у структурі ресурсного потенціалу, управлінської системи, запровадження ресурсозберігаючих технологій. Щодо ефективного формування ресурсного потенціалу вітчизняних аграрних формувань, то доцільно одночасно з підвищенням вартісних показників покращувати його якісний склад. Також для забезпечення ефективного процесу консультування щодо формування та використання ресурсного потенціалу при його організації потрібно надавати науково-обґрунтовані рекомендації, що будуть враховувати всі фактори, які здійснюють на нього вплив, а також визначають ефективність даного потенціалу використовуючи для цього електронну систему дорадництва.

Література

- Бородіна, О. М. (2001). *Сільськогосподарське дорадництво та проблеми його кадрового забезпечення*. – К.: Інститут аграрної економіки. – 136 с.
- Власенко, Ю. Г. (2011). Економічна ефективність використання сукупного ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств // *Агросвіт*. – № 8. – С. 34-36.
- Єрмаков, О. Ю., Харченко, Г. А. (2014). *Агропродовольчий потенціал сільськогосподарських підприємств: формування та ефективність використання. Монографія*. – К.: ЦП «Компринт». – 218 с.
- Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи*. (2014). / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. та ін.]. – К.: ННЦ «ІАЕ». – 516 с.
- Організація інформаційно-консультаційного забезпечення АПК України*. (2003) [П. Т. Саблук, Б. К. Скірта, В. М. Скупий та ін.]. – К.: ІАЕ УААН. – 440 с.
- Харченко, В. В., Харченко, Г. А. (2015). *Інноваційно-інвестиційне забезпечення формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств: монографія*. – К.: ЦП «Компринт». – 268 с.

- Agricultural Extension Systems: an international perspective.* (2001), Edited by Dr. Frank L. Brewer. – 313 p.
- Kalna-Dubinyuk, T. P. (2005). *The Development of Extension Service in Ukraine and the Worldwide Experience* / T. P. Kalna-Dubinyuk, S.R. Johnson // Text-book. – Kyiv: Agrarna nauka. – 200 c.
- Kalna-Dubinyuk, T., & Kalnoy, S. (2015). Communication and Interactive Education System in Extension // *European Cooperation, Vol / 6 (6)*, p. 66-74.
- Kharchenko, G. A., & Sira, M. V. (2015). Management of innovation and investment activity at agricultural enterprises / G.A. Kharchenko, M.V. Sira // *Ekonomichnyi prostir № 96*. – P. 227-235.
- Rivera, W. M. (2002). *Contracting for Agricultural Extension* / W. M. Rivera, W. Zijp. – CAB International. – 189 p.
- Yermakov, O. Y. (2014). Competitiveness of products of agricultural enterprise in the context of information support / O.Y.Yermakov, V.V. Kharchenko // *The Economy of Agro-Industrial Complex. - International Scientific and Production Journal № 8*. – P. 38-43.

References

- Agricultural Extension Systems: an international perspective.* (2001), Edited by Dr. Frank L. Brewer, 313 p.
- Borodina, O. M. (2001). Agricultural extension and its problems staffing. – Kyiv: Institute of Agricultural Economics, 136 p.
- Company information and consultation to ensure AIC Ukraine.* (2003). [P. T. Sabluk, BK stacks, VN Miser et al.]. – Kyiv: IAE UAAS, 440 p.
- Innovative software development of agriculture Ukraine: Problems and Prospects.* (2014). / [Lupenko Y.O., Malik M.I., Shpykulyak O.H. etc.]. – K.: NSC "IAE", 516 p.
- Kalna-Dubinyuk, T., & Kalnoy, S. (2015). Communication and Interactive Education System in Extension // *European Cooperation, Vol 6 (6)*, p. 66-74.
- Kalna-Dubinyuk, T. P. (2005). *The Development of Extension Service in Ukraine and the Worldwide Experience* / T. P. Kalna-Dubinyuk, S.R. Johnson // Text-book. – Kyiv: Agrarna nauka. – 200 p.
- Kharchenko, V. V. (2015). *Innovation and investment to ensure the formation of resource potential of agricultural enterprises: Monograph* / V.V. Kharchenko, G.A. Kharchenko. – Kyiv: CB "Komprynt", 268 p.
- Kharchenko, G. A., & Sira, M. V. (2015). Management of innovation and investment activity at agricultural enterprises / G.A. Kharchenko, M.V. Sira // *Ekonomichnyi prostir № 96*, p. 227-235.
- Rivera, W. M. (2002). *Contracting for Agricultural Extension* / W. M. Rivera, W. Zijp. – CAB International 2002. – 189 p.
- Vlasenko, J. G. (2011). The economic efficiency of the total resource potential of agricultural enterprises // *Agrosvit, №8*, p. 34-36.
- Yermakov, O. Y., & Kharchenko, G. A. (2014). *Agri-food potential of agricultural enterprises, creation and efficiency. Monograph.* – Kyiv: CB "Komprynt", 218 p.
- Yermakov, O. Y. (2014). Competitiveness of products of agricultural enterprise in the context of information support / O.Y.Yermakov, V.V. Kharchenko // *The Economy of Agro-Industrial Complex.- International Scientific and Production Journal № 8*, p. 38-43.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 15.06.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 22.06.2016

Волинець Р.А.

к.ю.н., доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Київ, Україна
volrus@ukr.net

**СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МИРУ, ЛЮДЯНОСТІ,
ДЕРЖАВНОСТІ ТА ОБОРОНОЗДАТНОСТІ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ
ЧАСТИНОЮ ОСОБЛИВОЮ КАРНОГО КОДЕКСУ
РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА**

Анотація. У статті досліджується зміст розділів Частини особливої Карного кодексу Республіки Польща, які включають злочини, що посягають на мир, людяність, встановлені міжнародним правом правила ведення війни, конституційний лад, державну безпеку та обороноздатність Республіки Польща. Ці злочини закріплені у розділах XVI-XVIII Частини особливої КК Республіки Польща.

Залежно від змісту вказаних злочинів автор визначає соціальні цінності та види заподіяної їм шкоди, які мають враховуватись при систематизації злочинів. Крім цього, у статті визначаються наступні групи злочинів, передбачених вказаними розділами Частини особливої Карного кодексу: злочини проти миру, людяності та встановлених міжнародним правом правил ведення війни (розділ XVI); злочини проти державної безпеки Республіки Польща (розділ XVII); злочини проти обороноздатності Республіки Польща (розділ XVIII). Аналіз змісту цих розділів Частини особливої дозволив автору виділити підстави систематизації цих злочинів. Такими підставами є відповідні родові об'єкти та характер вчинюваних винною особою діянь. Поєднання цих підстав утворює різні варіанти закріплення обов'язкових ознак відповідних видів злочинів.

Автор робить висновок, що відповідні соціальні цінності слід визначати як мир, людяність, встановлені міжнародним правом правила ведення війни, конституційний лад, державна безпека та обороноздатність Республіки Польща.

Ключові слова: карний, злочин, кодекс, відповідальність, право, Польща

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 7

Ruslan Volynets

PhD (Law), Associate Professor,
National Taras Shevchenko University of Kyiv,
Associate Professor at Department of Criminal Law and Criminology
Kyiv, Ukraine
volrus@ukr.net

**SYSTEMATIZATION OF CRIMES AGAINST PEACE, HUMANITY,
STATE AND DEFENSE PROVIDED BY SPECIAL PART OF THE
CRIMINAL CODE OF REPUBLIC OF POLAND**

Abstract. In the article the content of "Special part" of the Criminal Code of

the Republic of Poland are investigated, which include's crimes that infringe on peace, humanity, rules of war, that have been established by the international law, constitutional order, national security and defense of Poland. These crimes enshrined in Chapter XVI-XVIII of "Special part" of the Criminal Code of the Republic of Poland.

Depending on the content of these crimes, the author determines social values and types of damage caused, which have to be considered in the systematization of crimes. In addition, the article identifies the following groups of crimes stipulated in "Special part" of the Criminal Code: crimes against peace, humanity and rules of war, that have been established by the international law (Section XVI); Crimes against State Security of the Republic of Poland (Section XVII); crimes against the defense of Poland (Chapter XVIII). The analysis of the content of "Special part" allowed the author to identify reasons of systematization of these crimes. These reasons are appropriate generic objects and character of the acts exerted by the guilty person. The combination of these reasons creates different versions consolidation of the essential characteristics of the respective types of crimes.

The author concludes that the relevant social values should be defined as peace, humanity, rules of war, that have been established by the international law, constitutional order, national security and defense of Poland.

Keywords: criminal, crime, code, responsibility, law, Poland
Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 7

Вступ. Карний кодекс Республіки Польща (далі – КК) був прийнятий 6 червня 1997 року та з численними змінами й доповненнями застосовується по теперішній день. Його зміст включає три частини: загальну, особливу і військову. Оскільки КК не є єдиним джерелом карного права Республіки Польща, то польський законодавець цілком слушно закріпив у ст. 116 КК наступний принцип застосування Частини загальної КК стосовно положень інших карних законів Республіки Польща: "положення частини загальної Кодексу застосовуються до інших законів, що передбачають карну відповідальність, якщо лише ці закони однозначно не виключають їх застосування". Водночас варто відзначити, що КК є одним із джерел кримінального права Республіки Польща разом з іншими законодавчими актами (наприклад, Карним казначейським кодексом Республіки Польща) [Карний казначейський кодекс 2015; Kodeks karny skarbowy 1999].

У Частині загальній КК розкриваються принципи карної відповідальності (розділ I), форми вчинення злочину (розділ II), виключення карної відповідальності (розділ III), покарання (розділ IV), карні заходи (розділ V), конфіскація та компенсаційні заходи (розділ Va), принципи призначення покарання та карних заходів (розділ VI), повторення злочину (розділ VII), заходи, пов'язані з випробуванням винної особи (розділ VIII), сукупність злочинів та поєднання покарання і карних заходів (розділ IX), забезпечувальні заходи (розділ X), строк давності (розділ XI), зняття судимості (розділ XII), відповідальність за злочини, вчинені за кордоном (розділ XIII), роз'яснення виразів, що використовуються в законі (розділ XIV), співвідношення з спеціальними законами (розділ XV) [Bojarski 2002; Берзін 2015, с. 7, 14-15; Włodkowski 2016, s. 236-245; Baniak 2009, s. 314-340; Ziobrowski, Jędruszek, Zygmontowski 2014; Bartosiewicz, Kubacki, 2010; Konarska-Wrzošek, Oczkowski, Skorupka 2010, s. 319-338].

Наведена у Частині особливій КК Республіки Польща система злочинів

побудована з урахуванням наступних підстав: 1) зміст так званих «родових об'єктів» злочинів (ці родові об'єкти охоплюють однорідні соціальні цінності, що враховуються при визначенні конкретних груп злочинів); 2) характер заборонених діянь, що визнаються певними злочинами й вчиняються відповідними способами, пов'язаними з посяганням на зазначені соціальні цінності. Так, законодавець передбачив ті злочини, що посягають на: мир, людяність та встановлені міжнародним правом правила ведення війни (розділ XVI); державну безпеку Республіки Польща (розділ XVII); обороноздатність Республіки Польща (розділ XVIII); життя та здоров'я людини (розділ XIX); громадську безпеку (розділ XX); безпеку транспорту (розділ XXI); довкілля (розділ XXII); волю людини (розділ XXIII); свободу совісті та віросповідання людини (розділ XXIV); статеву свободу та моральність людини (розділ XXV); сім'ю та опіку (розділ XXVI); честь та фізичну недоторканність (розділ XXVII); права людей, що виконують оплачувану роботу (розділ XXVIII); діяльність державних установ та органів територіального самоврядування (розділ XXIX); правосуддя (розділ XXX); встановлений порядок проведення виборів та референдуму (розділ XXXI); громадський порядок (розділ XXXII); захист інформації (розділ XXXIII); достовірність документів (розділ XXXIV); майно (розділ XXXV); господарський оборот (розділ XXXVI); оборот грошових коштів та цінних паперів (розділ XXXVII) [Берзін 2015, с. 14-15].

Аналіз досліджень та постановка задачі. У кримінально-правовій літературі України особливості систематизації злочинів проти миру, людяності, державності та обороноздатності Республіки Польща, передбачених у Частині особливої КК Республіки Польща, не розглядаються. Тому основною задачею цієї статті є з'ясування змісту кримінально-правових норм, що утворюють зміст перших трьох розділів Частини особливої цього КК.

Результати дослідження. Розділи XVI-XVIII Частини особливої КК Республіки Польща складається із розділів, що передбачають відповідальність за вчинення наступних злочинів:

1) проти миру, людяності та військової діяльності; вони, зокрема, представлені у вигляді наступних груп злочинів:

– злочини проти порядку ведення війни (так, у ст. 117 КК передбачається такий злочин, як здійснення загарбницької війни);

– злочини проти груп людей (наприклад, у ст. 118а § 1 передбачена відповідальність для того, хто, беручи участь у масовому посяганні або хоча б в одному з неодноразових посягань, що спрямовані проти групи людей та здійснені для реалізації або підтримки державної політики чи організації: 1) вчиняє вбивство, 2) заподіює тяжку шкоду здоров'ю людини, 3) створює для осіб, що належать до групи населення, умови життя, небезпечні для їх біологічного існування, зокрема, позбавлення доступу до продуктів харчування чи медичної допомоги, в розрахунку на їх винищення; у § 2 цієї статті передбачена відповідальність для того, хто, беручи участь у масовому посяганні або хоча б в одному з неодноразових посягань, спрямованих проти групи людей, здійснених для реалізації або підтримки державної політики чи організації: 1) призводить до передачі людини у рабство або утримує її в цьому стані, 2) позбавляє людину волі на строк, більше ніж 7 днів, або поєднане з особливим знущанням, 3) застосовує тортури або поводить з людиною жорстоко або не по-людськи, 4) вчиняє зґвалтування або, використовуючи насильство, незаконні погрози або обман, в будь-якій іншій формі порушує сексуальну свободу людини, 5) застосовуючи насильство або незаконну погрозу, призводить до вагітності жінки з метою вплинути на

етнічний склад населення або здійснює інші серйозні порушення міжнародного права, б) позбавляє людину свободи і відмовляється надати інформацію про її особу або місце її перебування чи передає неправдиву інформацію про цю людину або місце її перебування, з метою позбавити цю особу правового захисту протягом тривалого періоду часу);

– злочини, пов'язані з порушенням принципів міжнародного права (наприклад, у ст. 123 § 1 передбачена відповідальність для того, хто в порушення міжнародного права, вчиняє вбивство: 1) осіб, які склали зброю, або, за відсутності засобів захисту, здалися, 2) поранених, хворих, врятованих, медичного персоналу або духовенства, 3) військових полонених, 4) мирного населення окупованої, зайнятої території, або на якій тривають військові операції, або інших осіб, які у воєнних діях користуються міжнародним захистом);

2) проти Республіки Польща, які визначаються, зокрема, як:

– злочини, пов'язані з насильницьким усуненням конституційного ладу (наприклад, у ст. 128 § 1 передбачена відповідальність для того, хто з метою насильницького усунення конституційного органу Республіки Польща, вчиняє дії, безпосередньо спрямовані на досягнення цієї мети);

– злочини, пов'язані з обманом польських державних органів та заподіянням шкоди Республіці Польща (так, у ст. 132 передбачається покарання для того, хто, надаючи розвідувальні послуги Республіці Польща, вводить в оману польський державний орган шляхом надання підроблених або перероблених документів чи інших предметів, або приховує правдиву чи надає неправдиву інформацію, що має важливе значення для Республіки Польща);

– злочини проти гідності польського народу та Республіки Польща (наприклад, у ст. 133 передбачена відповідальність за образу польського народу чи Республіки Польща);

– злочини, пов'язані з посяганням на державних діячів (так, у ст. 134 передбачається відповідальність за замах на життя Президента Республіки Польща, а у ст. 135 – за напад на Президента Республіки Польща; в іншому випадку в ст. 136 § 1 передбачається відповідальність для того, хто на території Республіки Польща вчинює напад на керівника іноземної держави або акредитованого керівника дипломатичного представництва цієї держави або особу, що користується аналогічним захистом відповідно до закону, угод чи загальноприйнятих міжнародних звичаїв. У § 2 цієї статті передбачається покарання для того, хто на території Республіки Польща вчиняє активний напад на особу, що належить до персоналу дипломатичного представництва іноземної держави або посадову особу Консульства іноземної держави, у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків);

– злочини проти державних символів Республіки Польща (наприклад, у ст. 137 передбачається відповідальність для того, хто публічно зневажає, знищує, пошкоджує або усуває герб, стяг, хоругву, морський прапор, державний прапор або інший національний знак);

3) проти обороноздатності Республіки Польща. Ці злочини представлені у Частині особливій у вигляді наступних груп:

– злочини, спрямовані на послаблення обороноздатності Республіки Польща (наприклад, у ст. 140 КК передбачена відповідальність для того, хто з метою послаблення обороноздатності Республіки Польща здійснює напад на військову частину Збройних Сил Республіки Польща, знищує чи пошкоджує об'єкт або пристрій військового значення);

– злочини проти порядку несення військової служби (так, у ст. 141 КК передбачена відповідальність для того, хто будучи громадянином Республіки Польща покладає на себе, без згоди компетентного органу, військові обов'язки в іноземній армії або іноземній військовій організації; у ст. 142 § 1 передбачається покарання для того, хто порушуючи положення закону, здійснює вербування польських громадян або іноземців-резидентів в Республіці Польща на військову службу в іноземній армії або іноземної військової організації, а у § 2 цієї статті – для того, хто здійснює вербування польських громадян або іноземців-резидентів в Республіці Польща на службу в забороненій міжнародним правом найманій військовій службі або оплачує таку найману службу, організовує, навчає або використовує; у ст. 143 передбачається відповідальність для того, хто з метою отримати звільнення від обов'язку військової служби або відстрочку від такої служби, викликає або дозволяє, щоб хто-небудь інший заподіяв йому шкоду, або з цією метою використовує обман, щоб викликати помилку компетентного органу);

– злочини, пов'язані з відмовою у військовій службі (наприклад, у ст. 144 встановлюється покарання для того, хто, будучи залученим до дійсної військової служби, не з'являється для проходження такої служби в конкретному часі і місці, а також хто не з'являється для проходження альтернативної військової служби);

– злочини проти порядку проходження альтернативної військової служби (зокрема, у ст. 145 встановлене покарання для того, хто проходячи альтернативну військову службу: 1) відмовився від цієї служби, злісно або постійно відмовляється виконувати обов'язок, що впливає з цієї служби, або розпорядження у справах служби, 2) з метою часткового або повного ухилення від такої служби або виконання обов'язку, що впливає з цієї служби: а) спричиняє у себе або дозволяє, щоб хтось інший заподіяв наслідок у вигляді позбавлення людини зору, слуху, мови, здатності народжувати дітей, а також іншої тяжкої інвалідності, тяжкої невиліковної або тривалої хвороби, реально небезпечної для життя, тривалого психічного захворювання, постійної або тривалої серйозної нездатності працювати за професією або тривалого серйозного спотворення або деформації тіла, б) використовує обман, щоб викликати помилку начальника).

Висновки.

1. Розділи XVI-XVIII Частини особливої КК Республіки Польща включають злочини, спрямовані проти: миру, людяності та встановлених міжнародним правом правил ведення війни (розділ XVI); державної безпеки Республіки Польща (розділ XVII); обороноздатності Республіки Польща (розділ XVIII). Аналіз змісту цих розділів Частини особливої дозволяє виділити найбільш типовими підставами систематизації злочинів, що включаються в їх зміст, відповідні родові об'єкти та характер вчинюваних винною особою діянь. Поєднання цих підстав утворює різні варіанти закріплення обов'язкових ознак відповідних видів злочинів. Як результат, у кожному із вказаних розділів мають місце підстави, які дозволяють виділити за видовим об'єктом (у межах родового) та характером вчинюваних діянь відповідні групи злочинів.

2. Основні групи злочинів, передбачених розділами XVI-XVIII Частини особливої КК Республіки Польща, можна визначити наступним чином: злочини проти порядку ведення війни; груп людей; принципів міжнародного права; конституційного ладу; діяльності польських державних органів та Республіки Польща; гідності польського народу та Республіки Польща;

державних діячів; державних символів Республіки Польща; обороноздатності Республіки Польща; порядку несення військової служби; проходженням військової служби.

3. Порушені соціальні цінності, які враховуються при визначенні зазначених вище родових та видових об'єктів, розміщених у розділах XVI-XVIII Частини особливої КК, пов'язуються із заподіянням: а) фізичної шкоди групам людей, польському народу, державним діячам; б) нематеріальної (моральної) шкоди польському народу; в) матеріальної шкоди державним органам, державі в цілому, конституційному ладу, державним символам; г) дезорганізації соціальних зв'язків (порушенням порядку) діяльності державних органів, держави в цілому, обороноздатності, конституційного ладу, порядку несення та проходження військової служби.

4. Систематизація злочинів, передбачених у розділах XVI-XVIII Частини особливої КК Республіки Польща, дозволяє узагальнено позначити відповідні соціальні цінності, що зазнають зазначеної вище шкоди, як мир, людяність, встановлені міжнародним правом правила ведення війни, конституційний лад, державна безпека та обороноздатність Республіки Польща.

Література

- Берзін, П. С. (2015). *Карний кодекс Республіки Польща: проблеми розуміння основних положень* // Карний кодекс Республіки Польща. Переклад / Наукове редагування – д.ю.н., проф. Берзін П.С. Переклад: Бормецька Г.В. – Київ: ВАІТЕ, с. 7-16.
- Карний казначейський кодекс. (2015). *Карний казначейський кодекс Республіки Польща. Переклад* / Наукове редагування – д.ю.н., проф. Берзін П.С. Переклад: Бормецька Г.В. – Київ: ВАІТЕ, 2015. – 164 с.
- Baniak, S. (2009). *Prawo karne skarbowe* / Baniak S. – Warszawa: Wolters Kluwer, 574 s.
- Bojarski, T. (2002). *Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej*. Warszawa, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis.
- Kodeks karny skarbowy. (1999). Kodeks karny skarbowy (Ustawa z dnia 10 września 1999 r.) // *Dziennik Ustaw z 1999 r. Nr. 83, poz. 930*.
- Włodkowski, O. (2016). *Prawo karne skarbowe. Schematy. Tabele. Komentarze. Orzecznictwo. Testy. Kazusy* / Włodkowski, O. – 2 Wydanie. – Warszawa: Wolters Kluwer, 372 s.
- Ziobrowski, J., Jędruszko O., & Zygmuntowski D. (2014). *Odpowiedzialność karno-skarbowa członków zarządu spółek kapitałowych oraz praktyczne sposoby jej ograniczenia* / Ziobrowski J., Jędruszko J., Zygmuntowski D. – Warszawa: Difin, 176 s.

References

- Baniak, S. (2009). *Prawo karne skarbowe* / Baniak S. – Warszawa: Wolters Kluwer, 574 s.
- Berzin, P. (2015). *Karniy kodeks Respubliki Polsha: problem rozymynnya osnovnykh polozshen* // *Karniy kaznacheyskiy kodeks Respubliki Polsha. Pereklad / Naykove redagyvannya – prof. Berzin P.S. Pereklad: Bormetska G.V. – Kyiv: VAITE, 2015. – S. 7-16*.
- Bojarski, T. (2002). *Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej*. Warszawa, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis.
- Karniy kaznacheyskiy kodeks Respubliki Polsha (2015). *Karniy kaznacheyskiy kodeks Respubliki Polsha. Pereklad / Naykove redagyvannya – prof. Berzin*

- P.S. Pereklad: Bormetska G.V. – Kyiv: VAITE, 2015. – 164 s.
- Kodeks karny skarbowy. (1999). Kodeks karny skarbowy (Ustawa z dnia 10 września 1999 r.) // *Dziennik Ustaw z 1999 r. Nr. 83*, poz. 930.
- Włodkowski, O. (2016). *Prawo karne skarbowe. Schematy. Tabele. Komentarze. Orzecznictwo. Testy. Kazusy* / Włodkowski, O. – 2 Wydanie. – Warszawa: Wolters Kluwer, 372 s.
- Ziobrowski, J., Jędruszko O., & Zygmuntowski D. (2014). *Odpowiedzialność karno-skarbowa członków zarządu spółek kapitałowych oraz praktyczne sposoby jej ograniczenia* / Ziobrowski J., Jędruszko J., Zygmuntowski D. – Warszawa: Difin, 176 s.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 01.06.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 13.06.2016

Шамара О.В.

к.ю.н., доктор філософії у галузі права, старший дослідник,
Національна академія прокуратури України,
заступник начальника відділу науково-методичного забезпечення
участі прокурорів у кримінальному провадженні
Київ, Україна
shamara79@mail.ru

Книженко О.О.

д.ю.н., професор,
Національна академія прокуратури України,
професор кафедри кримінального права
Київ, Україна
knijenkookcana@mail.ru

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ФІНАНСУВАННЯ
ТЕРОРИЗМУ: ДОСВІД УКРАЇНИ**

Анотація. Авторами здійснено аналіз законодавства України у сфері протидії фінансуванню терористичної діяльності в Україні. Увагу сконцентровано на наявні проблеми антитерористичного законодавства України, у зазначеній сфері, та запропоновані шляхи їх вирішення.

Ключові слова: терористична діяльність, тероризм, антитерористична діяльність, законодавство України, фінансування тероризму, фінансування терористичної діяльності

Формул: 0, рис.: 1, табл.: 1, бібл.: 19

Oleksandr Shamara

PhD (Law),
National academy of the public prosecutor`s office of Ukraine,
Deputy Head of Department of scientific and methodological support participation
of prosecutors in criminal proceedings,
Kyiv, Ukraine
shamara79@mail.ru

Oksana Knyzhenko

Doctor of Science (Law), Professor,
National academy of the public prosecutor`s office of Ukraine,
Professor at Department of Criminal Law
Kyiv, Ukraine
knijenkookcana@mail.ru

**PENAL RESPONSIBILITY FOR THE FINANCING OF
TERRORISM: THE EXPERIENCE OF UKRAINE**

Abstract. The authors analyzed the legislation of Ukraine in combating the financing of terrorist activities in Ukraine and risks that confirm the relevance of the chosen topic of scientific research. The article shows the reasons for making appropriate changes to national legislation of Ukraine on combating terrorist financing and the use of international best practices and recommendations in this area during the legislative process in Ukraine. The authors assess the current

state of the law which investigated in the context of making the latest amendments to the relevant legislation in order to show the reader accordance innovations realities of today.

The article analyzes not only the law but also its practical application in order to comprehensive research of problem. Also shows current statistics and mechanisms of generalization and systematization. Special attention is given to the judicial practice in combating the financing of terrorist activities sphere in the context of the situation in eastern Ukraine.

In addition, focused attention on the problems of anti-terrorism legislation of Ukraine and proposed solutions. Based on a thorough analysis of the problem of differences in the conceptual apparatus of anti-terrorism legislation named a number of controversial definitions and concepts that require harmonization.

Keywords: Terrorist activities, terrorism and counter-terrorism, legislation of Ukraine, financing of terrorism, financing of terrorist activities

Formulas: 0, fig.: 1, tabl.: 1, bibl.: 19

Вступ. Процеси, які останнім часом відбуваються як в нашій державі, так й в інших державах світу свідчать про поживлення діяльності терористичних груп та організацій. Поширення таких негативних явищ потребує адекватних дій як з боку суспільства так й держави. Зазначене обумовило появу в 2010 році в Кримінальному кодексі України (далі – КК України) норми, яка поряд з відповідальністю за терористичний акт (ст. 258 КК України), втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1 КК України), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258-2 КК України), створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3 КК України), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258-4 КК України), передбачає відповідальність й за „Фінансування тероризму” (ст. 258-5 КК України).

Необхідно також відзначити, що до 2010 року фінансування тероризму також каралося, однак воно визнавалося однією з форм прояву „Створення терористичної групи чи терористичної організації” (ст. 258-3 КК України). Згідно з цією нормою кримінально-караними були не тільки створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній, а так само матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації (розрядка – наша).

Аналіз досліджень та постановка завдання. Питанню боротьби з фінансуванням тероризму на рівні прикладних та монографічних досліджень в своїх роботах приділяли увагу такі науковці, як О. Бантишев, А. Данилевський, В. Ємельянов, В. Журавльов, В. Крутов, В. Коваленко, В. Кубальський, Ю. Марченко, С. Мохончук, Л. Новікова, М. Семикін, І. Михайлов та інші вітчизняні фахівці. Проте, враховуючи законодавчі новели у антитерористичному законодавстві, зазначена тематика набула нових форм, що потребує нового переосмислення та ґрунтового аналізу.

Метою статті є аналіз основних норм законодавства, що регулюють питання протидії злочинам, пов’язаним з фінансуванням тероризму, а також практики його застосування.

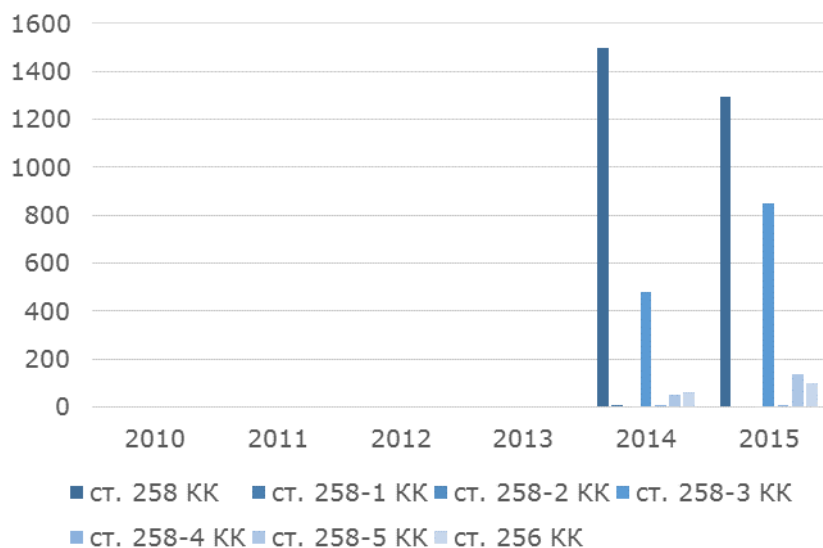
Результати дослідження. З метою забезпечення реалізації положень сорока рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), затверджених на Берлінському засіданні Групи у червні 2003 року, Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та

конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, а також Директиви Європейського Парламенту та Ради 2005/60/ЄС щодо запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму ще в 2008 році було підготовлено проект Закону України "Про внесення змін до деяких законів України щодо перегляду санкцій та визначення повноважень з регулювання відносин у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом". Саме ним запропоновано встановити кримінальну відповідальність за фінансування тероризму. Цей проект став законом лише в 2010 році, пройшовши тривалу процедуру законотворчості. Здавалося б, що такий значний час підготовки законопроекту мав би свідчити про високу його якість. Однак, як буде доведено нижче, такого не сталося. Про причини цього читач може самостійно зробити висновки, ознайомившись зі змістом цієї публікації [Global Terrorism Index 2015].

Відповідно до вищезазначених змін, законодавець у ст. 258-5 КК України під фінансуванням тероризму визнає дії, вчинені з метою фінансового або матеріального забезпечення окремого терориста чи терористичної групи (організації), організації, підготовки або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, сприяння вчиненню терористичного акту, створення терористичної групи (організації) [Протидія терористичній діяльності: кримінально-правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти: монографія].

Аби всебічно розглянути питання кримінальної відповідальності за фінансування тероризму вважаємо за необхідне піддати аналізу не тільки законодавство, а й практику його застосування, а також статистичні дані. З приводу статистичної звітності зазначимо, що з прийняттям у нашій державі в 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України, змінився підхід до обліку кримінальних правопорушень шляхом їх реєстрації в Єдиному реєстрі досудових розслідувань. За ведення цього реєстру відповідає Генеральна прокуратура України. З огляду на це, офіційна статистична інформація про злочинність за 2010-2011 роки буде надана згідно статистичних даних Міністерства внутрішніх справ України за формою № 1, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 27.07.2010р. № 332 за погодженням з Держкомстатом України. За наступні роки інформація про злочинність надається згідно статистичних даних Генеральної прокуратури України за формою № 1, затвердженою наказом Генеральної прокуратури України від 23.10.2012 р. № 100 [Стан та структура злочинності в Україні; Статистична інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування].

З огляду на те, що аналіз обвинувальних вироків засвідчив, що суди по-різному оцінюють дії, що пов'язані з фінансуванням діяльності воєнізованих формувань, що підтримують владу в самопроголошених «Луганській» та «Донецькій народних республіках», до аналізу статистичних даних додамо й відомості стосовно застосування ст. 256 КК України, яка передбачає відповідальність за сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності [Weimann 1992].

Джерело: авторська розробка

З наведеної діаграми бачимо, що зростання фінансування тероризму поєднано зі зростанням вчинення терористичних актів, створенням терористичних груп чи організацій та сприянню учасникам злочини організацій та укриттям їх злочинної діяльності. Вочевидь, що таке становище обумовлено тим, що вчинення терористичних актів, а тим паче створення терористичних груп та підтримання їх „життєздатності” було б неможливим без фінансової підтримки. Тому чим більшим є фінансування, тим більш поширеним буде вчинення терористичних актів.

Аналіз матеріалів судової практики, як вже відзначалося, засвідчив про неабиякі складнощі, що виникають під час кваліфікації діянь, що підпадають під ознаки фінансування тероризму [Schmid 1983].

Передусім у правозастосовній діяльності виникає питання щодо визначення об'єктивної сторони фінансування тероризму. Така складність обумовлена неузгодженістю між собою законів, в яких міститься визначення фінансування тероризму. Зокрема, це поняття передбачено в таких законах України: „Про внесення змін до Закону України „Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” (ст. 1), „Про боротьбу з тероризмом” (ст. 1) та Кримінальному кодексі України (ч. 1 ст. 258-5).

Для спрощення сприйняття інформації викладемо ознаки фінансування тероризму в порівняльній таблиці, в якій буде представлена позиція законодавця, що знайшла нормативне закріплення у вказаних вище законах.

З наведеної таблиці видно, що три закони *однаково* визначають форми фінансування тероризму, коли це стосується наступних дій: організації, підготовки або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, сприяння вчиненню терористичного акту, створення терористичної групи (організації) [Crenshaw].

У КК України у визначенні фінансування тероризму терористична група ототожнюється з терористичною організацією. Така позиція законодавця є дивною, оскільки в ст. 258-3 КК України він ці поняття не ототожнює [Шамара 2014]. Не ототожнюються вони й в законах України „Про внесення змін до Закону України „Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню)

доходів, одержаних злочинним шляхом”, „Про боротьбу з тероризмом”. Також у КК України організація, підготовка або вчинення терористичного акту не конкретизована такими ознаками як вчинення цих дій окремим терористом або терористичною організацією як це має місце в Законі України „Про внесення змін до Закону України „Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” та вчиненням таких дій окремим терористом, терористичною групою або терористичною організацією як це зазначено в Законі України „Про боротьбу з тероризмом” [Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо перегляду санкцій та визначення повноважень з регулювання відносин у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом].

Таблиця 1 – Порівняльна таблиця законодавства України, яким унормовується поняття фінансування тероризму

ЗУ „Про внесення змін до Закону України „Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом”	ЗУ „Про боротьбу з тероризмом”	Кримінальний кодекс України
<p>фінансування тероризму – надання чи збір активів будь-якого роду з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково для:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) організації, підготовки і вчинення окремим терористом або терористичною організацією визначеного КК України терористичного акту, 2) втягнення у вчинення терористичного акту, 3) публічних закликів до вчинення терористичного акту, 4) створення терористичної групи чи терористичної організації, 5) сприяння вчиненню терористичного акту, 6) будь-якої іншої терористичної діяльності, 7) спроби здійснення таких дій 	<p>фінансування тероризму – надання чи збір активів будь-якого роду з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) для будь-яких цілей окремим терористом, терористичною групою або терористичною організацією; 2) для організації, підготовки і вчинення окремим терористом, терористичною групою або терористичною організацією визначеного КК України терористичного акту, 3) втягнення у вчинення терористичного акту, 4) публічних закликів до вчинення терористичного акту, 5) створення терористичної групи чи терористичної організації, 6) сприяння вчиненню терористичного акту, 7) будь-якої іншої терористичної діяльності, ж) спроби здійснення таких дій. 	<p>фінансування тероризму – дії, вчинені з метою фінансового або матеріального забезпечення:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) окремого терориста чи терористичної групи (організації), 2) організації, підготовки або вчинення терористичного акту, 3) втягнення у вчинення терористичного акту, 4) публічних закликів до вчинення терористичного акту, 5) сприяння вчиненню терористичного акту, 6) створення терористичної групи (організації).

Джерело: авторська розробка

Проте найбільше різняться вказані нормативні акти тим, що в КК України, на відміну від зазначених законів, фінансування тероризму розкривається через вчинення дій, які мають на меті фінансове або матеріальне забезпечення, а не надання чи збір активів будь-якого роду з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково для вчинення вищевказаних дій [Дудоров, Хавронюк 2014].

При цьому відповідно до ст. 1 Закону України „Про внесення змін до Закону України „Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” активами є кошти, майно, майнові і немайнові права.

Вважаємо останнє визначення більш влучним, оскільки в ньому відсутнє дублювання, яке притаманне визначенню фінансуванню тероризму в КК України [Nijhoff 2009].

Також на відміну від некодифікованих актів, що аналізуються, КК України до однієї з форм фінансування тероризму відносить фінансове або матеріальне забезпечення окремого терориста чи терористичної групи (організації). Така форма не згадується в Законі України „Про внесення змін до Закону України „Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом”. Проте, Закон України „Про боротьбу з тероризмом” містить подібну норму з різницею в тому, що в цьому законі вказано на будь-яку мету терориста, терористичної групи, терористичної організації. Вважаємо, що конкретизація мети шляхом вказівки на будь-яку мету аж ніяк не додає чіткого розуміння у визначенні фінансування тероризму. Таким чином, аби досягнути ефективності з розслідування злочинів, пов'язаних із фінансування тероризму передусім необхідно уніфікувати його визначення в законодавстві України, яке створює правове поле для протидії такими діям [Книженко 2015].

Комплексний аналіз чинного законодавства дає підстави до висновку, що з об'єктивної сторони фінансування тероризму полягає у фінансовому або матеріальному забезпеченні, тобто наданні фінансів, коштів, матеріальних засобів тощо [International instruments related to the prevention and suppression of international terrorism].

Цей злочин має наступні форм прояву, які пов'язані з фінансовим або матеріальним забезпеченням:

- 1) окремого терориста;
- 2) терористичної групи (організації);
- 3) організації, підготовки або вчинення терористичного акту;
- 4) втягнення у вчинення терористичного акту;
- 5) публічних закликів до вчинення терористичного акту;
- 6) сприяння вчиненню терористичного акту;
- 7) створення терористичної групи (організації).

Із зазначених форм злочинного прояву фінансування тероризму особливого занепокоєння з огляду на проблеми в правозастосовчій діяльності викликає така із них як фінансове або матеріальне забезпечення терористичної групи (організації) [Country Reports on Terrorism 2004 of United States Department of State].

Зокрема, у разі засудження особи за фінансування тероризму, яке виявилось фінансуванні терористичної організації, має бути констатовано існування саме терористичної організації (розрядка – наша), а не будь-якої іншої. Тобто, попередньо необхідно встановити наявність ознак складу злочину, відповідальність за який передбачена ст. 258-3 КК (створення

терористичної групи чи терористичної організації). В іншому випадку – відсутній склад злочину. Проте, аналіз судової практики показує, що суди застосовують ст. 258-5 КК України й без такого. Прикладом є засудження Л. та К. за фінансування терористів «Луганської Народної Республіки». Така судова практика не є поодиноким [Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 28 грудня 2015 р.; Вирок Енергодарського міського суду Запорізької області від 22 квітня 2015 р.; Вирок Київський районний суд міста Харкова від 4 вересня 2015 р.]. Чи є Луганська Народна Республіка терористичною організацією? Вважаємо, що на сьогодні на це питання дати відповідь, спираючись на національне законодавство неможливо, оскільки не передбачено законодавчо визначеного механізму визнання організацій терористичними. З огляду на це до Верховної Ради України було подано два законопроекти, які стосуються удосконалення механізмів боротьби з тероризмом: законопроекти № 1840 від 26.01.2015 р. та № (2139) від 13.02.2015 року. За першим із проектів (№1840) рішення про визнання організації терористичною приймається Вищим адміністративним судом України на підставі адміністративного позову Генерального прокурора України, прокурорів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України. За другим законопроектом (№ 2139) передбачається, що в разі наявності підстав для визнання організації терористичною Служба безпеки України звертається до Верховного Суду України з поданням про визнання організації терористичною. До сьогодні жоден із запропонованих проектів не прийнято й питання визнання організації терористичною залишається відкритим, однак це не є перешкодою для притягнення осіб до кримінальної відповідальності за фінансування діяльності терористичних організацій [Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визнання організацій терористичними; Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів боротьби з тероризмом].

Висновки. На підставі викладеного зробимо такі висновки. З метою забезпечення основоположних прав та свобод людини й громадянина, ефективності розслідування злочинів, пов'язаних із фінансування тероризму, передусім необхідно уніфікувати в законодавстві України поняття „фінансування тероризму“, яке створює правове поле для протидії таким діям. Також потрібно вирішити на законодавчому рівні питання про визнання організації терористичною.

Література

Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 28 грудня 2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54799070>.

Вирок Енергодарського міського суду Запорізької області від 22 квітня 2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43714851>.

Вирок Київський районний суд міста Харкова від 4 вересня 2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/49634897>.

Дудоров, О. О., Хавронюк, М. І. (2014). *Кримінальне право: навчальний посібник* / За заг. ред. М.І. Хавронюка. – К.: Ваіте, 944 с.

- Книженко, О. (2015). Окремі питання щодо визначення фінансування тероризму // *Проблеми протидії проявам тероризму, сепаратизму та екстремізму в сучасних умовах: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпропетровськ, 25 вересня 2015 р.). – Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, с. 17-20.
- Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо перегляду санкцій та визначення повноважень з регулювання відносин у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=32375.
- Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визнання організацій терористичними.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53690.
- Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів боротьби з тероризмом.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54044.
- Протидія терористичній діяльності: кримінально-правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти: монографія / В.В. Белянська, Р.І. Брящей, к.ю.н., проф. О.Ф. Бантишев, д.ю.н., с.н.с. Б.Д. Леонов, д.ф.н., проф. В.В. Остроухов, к.ю.н., доцент Я.А. Соколова, А.В. Селюк, О.А. Клименко, О.М. Чорний, к.ю.н. Т.П. Чубко, к.ю.н., с.н.с. О.В. Шамара / за загальною науковою редакцією кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника О.В. Шамари – Київ.: Видавничий дім «АртЕк»: – 2016. – 450 с.*
- Стан та структура злочинності в Україні.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/>.
- Статистична інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
- Шамара, О. В. (2014). *Відповідальність за здійснення терористичної діяльності за кримінальним законодавством України: монографія /– К. : Видавничий дім «Артект», 280 с.*
- Global Terrorism Index 2015.* Institute for Economics and Peace (IEP). – New York. – 2015. – 111 p.
- Country Reports on Terrorism 2004 of United States Department of State.* – Washington: Multi-Media Services, 2005. – 129 p.
- Weimann, G. (1992). *Modern Terrorism, the Media and Public Opinion // The Mass Media in Liberal Democratic Societies.* – New York: Paragon House, p. 103-120.
- Schmid, A. P. (1983). *Political Terrorism: A Research Guide to Concepts, Theories, Data Bases and Literature.* – New Brunswick, CT: Transaction, 124 p.
- Crenshaw, M. (1983). *Terrorism, Legitimacy, and Power.* – Middletown, CT: Wesleyan University Press, 140 p.
- Nijhoff, M. (2009). *International legal dimension of terrorism / ed.: P. A. Fernández-Sánchez.* – Leiden [etc.], XIII, 512 p.
- International instruments related to the prevention and suppression of international terrorism / UN.* – New York : UN, 2008. – XII, 440 p.

Reference

- Country Reports on Terrorism 2004 of United States Department of State.* – Washington: Multi-Media Services, 2005. – 129 p.
- Crenshaw, M. (1983). *Terrorism, Legitimacy, and Power.* – Middletown, CT: Wesleyan University Press, 140 p.
- Dudorov, O. O., & Khavronyuk, M. I. (2014). *Kryminalne pravo: navchalnyj posibnyk / Za zag. red. M.I. Khavronyuka.* – Kyiv: Vaite, 944 s.
- Global Terrorism Index 2015.* Institute for Economics and Peace (IEP). – New York. – 2015. – 111 p.
- International instruments related to the prevention and suppression of international terrorism / UN.* – New York : UN, 2008. – XII, 440 p.
- Knyzhenko, O. (2015). Okremi pytannya shhodo vyznachennya finansuvannya teroryzmu // *Problemy protydyi proyavam teroryzmu, separatyzmu ta ekstremizmu v suchasnyh umovah: materialy mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferenciyi* (m. Dnipropetrovsk, 25 veresnya 2015 r.). – Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, s. 17-20.
- Nijhoff, M. (2009). International legal dimension of terrorism / ed.: P. A. Fernández-Sánchez. – Leiden [etc.], XIII, 512 p.
- Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do deyakyh zakoniv Ukrayiny shhodo pereglyadu sankcij ta vyznachennya povnovazhen z reguluvannya vidnosyn u sferi zapobigannya ta protydyi legalizaciyi (vidmyvannyu) doxodiv, oderzhanyh zlochynnym shlyahom.* Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=32375.
- Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do deyakyh zakonodavchyh aktiv Ukrayiny shhodo vyznannya organizacij terorystychnymy.* Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53690.
- Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do deyakyh zakonodavchyh aktiv Ukrayiny shhodo udoskonalennya mexanizmiv borotby z terroryzmom.* – Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54044.
- Protydiya terorystychnij diyalnosti: kryminalno-pravovi, kryminologichni ta kryminalistychni aspekty: monografiya / V.V. Belyanska, R.I. Bryashhej, k.yu.n., prof. O.F. Bantyshev, d.yu.n., s.n.s. B.D. Leonov, d.f.n., prof. V.V. Ostrouxov, k.yu.n., docent Ya.A. Sokolova, A.V. Selyuk, O.A. Klymenko, O.M. Chornyj, k.yu.n. T.P. Chubko, k.yu.n., s.n.s. O.V. Shamara / za zagalnoyu naukovoyu redakciyeyu kandydata yurydychnyh nauk, starshogo naukovogo spivrobotnyka O.V. Shamary – Kyiv: Vydavnychyj dim «ArtEk»: – 2016. – 450 s.*
- Stan ta struktura zlochynnosti v Ukrayini.* Retrieved from <http://mvs.gov.ua/>.
- Statystychna informaciya pro zarejestrovani kryminalni pravoporushennya ta rezultaty ih dosudovogo rozsliduvannya.* Retrieved from <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
- Shamara, O. V. (2014). *Vidpovidalnist za zdijsnennya terorystychnoyi diyalnosti za kryminalnym zakonodavstvom Ukrayiny: monografiya /*– Kyiv : Vydavnychyj dim «Artek», 280 s.
- Schmid, A. P. (1983). *Political Terrorism: A Research Guide to Concepts, Theories, Data Bases and Literature.* – New Brunswick, CT: Transaction, 124 p.
- Vyrok Darnyckogo rajonnogo sudu m. Kyeva vid 28 grudnya 2015 r.* Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54799070>.
- Vyrok Energodarskogo miskogo sudu Zaporizkoyi oblasti vid 22 kvitnya 2015 r.* Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43714851>.

Vyrok Kyivskyj rajonnyj sud mista Kharkova vid 4 veresnya 2015 r. – Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/49634897>.

Weimann, G. (1992). *Modern Terrorism, the Media and Public Opinion // The Mass Media in Liberal Democratic Societies.* – New York: Paragon House, p. 103-120.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 02.06.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 10.06.2016

Добкіна К.Р.

к.ю.н., доцент,
ЮФ ІУТП Київської державної академії
водного транспорту імені гетьмана
Петра Конашевича-Сагайдачного,
доцент кафедри правосуддя
Київ, Україна
dobkina@ukr.net

Клюєва Є.М.

к.ю.н., доцент,
ЮФ ІУТП Київської державної академії
водного транспорту імені гетьмана
Петра Конашевича-Сагайдачного,
доцент кафедри господарського та транспортного права
Київ, Україна
klyuyeva0711@ukr.net

ОСОБЛИВІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ В УКРАЇНІ ТА ЇХ РОЛЬ У СУСПІЛЬСТВІ

Анотація. У статті досліджена та проаналізована діяльність громадських об'єднань, що є особливо актуальними в Україні протягом останнього десятиріччя. А також визначена особливість цивільно-правового статусу на підставі аналізу чинного законодавства в Україні.

Ключові слова: громадські об'єднання, громадські організації, неприбуткові організації, юридична особа, безпека держави
Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 19

Katerina Dobkina

PhD (Law), Associate Professor,
Kyiv State Maritime Academy named after hetman Petro Konashevich-Sahaydachniy,
Associate Professor of the Department of justice
Kyiv, Ukraine
dobkina@ukr.net

Yevgeniya Klyuyeva

PhD (Law), Associate Professor,
Kyiv State Maritime Academy named after hetman Petro Konashevich-Sahaydachniy,
Associate Professor of the Department of Commercial and transport law
Kyiv, Ukraine
klyuyeva0711@ukr.net

FEATURE OF LEGAL REGULATION OF ACTIVITIES OF PUBLIC ASSOCIATIONS IN UKRAINE AND THEIR ROLE IN SOCIETY

Abstract. In article investigated and analyzed the activities of public

associations that is particularly relevant in Ukraine in the last decade. Also defined feature of civil status on the basis of analysis of the current legislation in Ukraine. It must be noted that in recent years the processes of Association of citizens in public enterprises more consistently transformed in the process of formation of civil society in Ukraine. The authors have made emphasis on the fact that public organizations have a special influence on the development of society in Ukraine. Analyzed the new Law of Ukraine "On public associations" and identifies its advantages and disadvantages over the previous law. The analysis of activity of public associations indicates their significant role in the state. The authors noted that providing national security is a matter not only of public authorities but also the whole society and each citizen.

Keywords: public association, public organization, non-profit organization, legal entity, state security

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 19

Вступ. Діяльність та визначення правового статусу громадських об'єднань є особливо актуальними в Україні протягом останнього десятиріччя. Конституція України, відповідно до загальноновизнаних міжнародних стандартів, гарантує та захищає право на свободу об'єднання, забезпечує економічну, політичну та ідеологічну багатоманітність у суспільному житті, а також свободу політичної діяльності. За останні роки процеси об'єднання громадян у громадські об'єднання більш послідовно трансформуються у процес формування громадянського суспільства в Україні. Громадські організації роблять особливий вплив на розвиток суспільства в Україні.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Незважаючи на те, що різні аспекти правової регламентації статусу громадських організацій стали предметом наукових досліджень багатьох учених в галузі теорії держави і права, адміністративного, конституційного, цивільного права (В. Авер'янов, М. Баглай, О. Ващук, Є. Додіна, Л. Коваль, В. Кравченко, М. Менджул, В. Опришко, М. Орзіх, В. Погорілко, Ю. Тодика, О. Фрицький, В. Чіркін, М. Чудаков, Ю. Шемшученко, Ц. Ямпольська, О. Юлдашев та інші), зміни у національному законодавчому регулюванні організації та діяльності громадських організацій спричинили необхідність у проведенні комплексного дослідження стану нормативно-правового регулювання їх організації та діяльності. Принципово важливим є розуміння місця громадських організацій в структурі вітчизняного соціуму, обґрунтоване в роботах Т.А. Лугиніной і О.А. Батьківщиною.

Метою даної статті є розкриття правового статусу громадських об'єднань в Україні на підставі аналізу чинного національного законодавства. Виходячи з актуальності теми ми пропонуємо визначити наступні завдання: розкриття тенденцій формування і розвитку сучасних громадських об'єднань, їх відмінних рис, охарактеризувати мету та принципи діяльності громадських об'єднань; визначити особливості функціонування громадських об'єднань; охарактеризувати стан практичної реалізації норм Закону України «Про громадські об'єднання»; обґрунтувати основні критерії ефективності діяльності громадських організацій в умовах сучасної України спираючись на практику застосування норм Закону України «Про громадські об'єднання».

Результати дослідження. В даний час прийняття низки законодавчих актів дозволяє здійснювати розширення правового поля для взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства. Водночас, з огляду

на те, що низку з них прийнято нещодавно, говорити про системність та ефективність практики взаємодії зарано. Україна перебуває в процесі розвитку форм та методів взаємодії в цій сфері, адаптації законодавства до європейських стандартів виконання конкретних зобов'язань.

Серед форм взаємодії органів державної влади та інституцій громадянського суспільства склалися такі: консультації з громадськістю, участь у спільних органах (громадські ради), спільні робочі групи (із представників органів виконавчої влади, законодавчої влади, місцевих органів влади тощо). На загальнодержавному та місцевому рівнях інституції громадянського суспільства застосовують доступ до публічної інформації (інформаційні запити), звернення до депутатів, органів державної влади, участь у громадських слуханнях, проведення громадських експертиз, участь у реалізації політики через конкурси соціальних проектів (так зване соціальне замовлення).

З 1 січня 2013 року набув чинності Закон «Про громадські об'єднання», в якому на даний час регламентуються мета та принципи діяльності громадських об'єднань в Україні. При цьому положення попереднього Закону України «Про об'єднання громадян» від 1992 року, який регулював діяльність громадських об'єднань до 2013 року, викликали критику міжнародних і національних експертів.

Новий Закон дещо змінив принципи взаємовідносин держави і громадських об'єднань, надав останнім більше можливостей для діяльності, запровадив нові стандарти утворення громадських об'єднань і скасував недемократичні обмеження. Фундаментальним досягненням є скасування норми, яка дозволяла громадським організаціям захищати лише інтереси своїх членів. Тепер громадські об'єднання можуть захищати будь-які права і свободи та сприяти задоволенню суспільних інтересів.

У визначенні мети діяльності громадських об'єднань слід виходити зі змісту статті 36 Конституції України та встановленого Законом визначення, що громадське об'єднання - це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів [Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР].

Мета (цілі) та напрями діяльності можуть бути широкими (універсальними), проте, враховувати вимоги Податкового кодексу України пункту 157.15, а саме: статутні документи неприбуткових організацій повинні містити вичерпний перелік видів їх діяльності, які не передбачають одержання прибутку згідно з нормами законів, що регулюють їх діяльність. Для реалізації визначеної мети (цілей) громадського об'єднання у статуті зазначаються завдання (напрями діяльності) громадського об'єднання.

Закон «Про громадські об'єднання», прийнятий Верховною Радою України 22 березня 2012 року (офіційно опублікований 18 квітня 2012 р.), є важливим актом законодавчої системи України, оскільки реалізує істотно змінену доктрину забезпечення свободи об'єднань в Україні; він замінює собою Закон України «Про об'єднання громадян», який діяв до 2012 р.

П.1 ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» вказує, що Громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб і/або юридичних осіб приватного права для здійснення і захисту прав і свобод, задоволення громадських, зокрема економічних, соціальних, культурних, економічних та інших інтересів [Закон України «Про громадські об'єднання»

від 22.03.2012 р. № 4572-VI]. Дуже цікавим є визначення громадських об'єднань Законом Республіки Казахстан «Об общественных объединениях»: так ст.2 Закону говорить, що «громадськими об'єднаннями в Республіці Казахстан визнаються політичні партії, професійні спілки та інші об'єднання громадян, створені на добровільній основі для досягнення загальних цілей, що не суперечать законодавству. Громадські об'єднання є некомерційними організаціями». За визначенням, яке надане в Законі РК створення громадських об'єднань обмежені участю лише громадян, в порівнянні з Україною, де участь в створенні таких об'єднань мають право приймати і юридичні особи [Закон Республіки Казахстан от 31 мая 1996 г «Об общественных объединениях»].

Громадське об'єднання в Україні за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка.

Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками і членами (учасниками) котрого є фізичні особи. Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками котрого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права і фізичні особи.

Відповідно до статті 36 Конституції України свобода об'єднання належить громадянам України; в частині об'єднання у громадські організації відповідним правом користуються також іноземці та особи без громадянства (статті 26 Конституції України); таким чином, конституційна свобода об'єднання є свободою фізичних осіб. Така ж позиція і Цивільного кодексу України, стаття 314 якого відносить право на об'єднання до особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи [Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV].

Цивільно-правовий статус громадських об'єднань визначається наступними особливостями:

1. Соціальна спрямованість діяльності. Громадські організації надають допомогу частині суспільства з низьким рівнем доходу, що підвищує загальний рівень добробуту членів суспільства.

2. Масовість. По допомогу в громадські організації звертається безліч людей. Для вирішення поставлених проблем громадські організації створюють власну інфраструктуру.

3. Високий інтелектуальний потенціал організаторів і учасників.

Поняття «громадське об'єднання» є ширшим і позначає як «громадські організації», так і «громадські спілки». Громадська організація та громадська спілка є організаційно-правовими формами громадських об'єднань.

Громадська організація є звичною для нас організаційно-правовою формою діяльності кола осіб зі спільними інтересами. У кожному місті є кілька десятків громадських організацій, чимало з них є дитячими та молодіжними. Про їх діяльність можна отримати інформацію через електронні і друковані засоби масової інформації. Громадська спілка є новою формою громадського об'єднання. Мета та завдання громадської організації та громадської спілки можуть бути однаковими. Основною відмінністю між цими формами є склад їх засновників. Утворити громадську організацію можуть лише фізичні особи, а громадську спілку – тільки юридичні особи приватного права. Засновниками громадської організації можуть бути громадяни України, іноземці, особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах.

Громадські об'єднання (громадська організація або громадська спілка) можуть бути утворені зі статусом юридичної особи або без такого статусу.

Цей поділ не є новим – він був закріплений і у попередньому Законі України «Про громадські об'єднання» за 1992 рік.

Отже, громадське об'єднання може здійснювати діяльність, маючи статус юридичної особи або не маючи такого статусу. Незалежно від формату роботи громадського об'єднання його учасники можуть здійснювати повноцінну діяльність (проводити зустрічі, тренінги, організувати вечірки, концерти, вживати навчальних заходів; поширювати інформацію про свою діяльність та отримувати таку інформацію від органів державної влади та місцевого самоврядування тощо) [Практична реалізація норм Закону України "Про громадські об'єднання: проблеми та їх вирішення"].

Щоб зрозуміти, у чому полягає відмінність, потрібно звернутися до визначення юридичної особи.

Юридична особа – це організація, що має відокремлене майно, може від свого імені здобувати майнові й особисті немайнові права та обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді. Таким чином, громадське об'єднання зі статусом юридичної особи набуває всіх ознак, характерних для будь-якої юридичної особи. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи на відміну від громадського об'єднання без такого статусу може:

- створювати відокремлені підрозділи;
- здійснювати підприємницьку діяльність;
- бути учасником цивільно-правових відносин;
- брати участь у здійсненні державної регуляторної політики;
- засновувати засоби масової інформації тощо.

Разом з тим на громадське об'єднання зі статусом юридичної особи покладено обов'язок ведення фінансової документації та звітування до відповідних контролюючих органів державної влади. Якщо для здійснення діяльності учасникам потрібний банківський рахунок, печатка, відокремлені підрозділи, можливість вести підприємницьку діяльність, ви плануєте залучати кошти на діяльність організації, орендувати офіс і наймати працівників, надавати соціальні послуги, ліпше обрати форму громадського об'єднання зі статусом юридичної особи. Громадські об'єднання (громадська організація або громадська спілка) можуть бути утворені зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Цей поділ не є новим – він був закріплений і у попередньому Законі України «Про громадські об'єднання» за 1992 рік.

Отже, громадське об'єднання може здійснювати діяльність, маючи статус юридичної особи або не маючи такого статусу. Незалежно від формату роботи громадського об'єднання його учасники можуть здійснювати повноцінну діяльність (проводити зустрічі, тренінги, організувати вечірки, концерти, вживати навчальних заходів; поширювати інформацію про свою діяльність та отримувати таку інформацію від органів державної влади та місцевого самоврядування тощо). Якщо порівняти, наприклад, із законодавством Республіки Казахстан, то згідно із ст. 6 Закону РК від 16.01.2001 N 142-II "О некоммерческих организациях" некомерційні організації можуть бути створені у формі закладу, громадського об'єднання, акціонерного товариства, споживчого кооперативу, фонду, релігійного об'єднання, об'єднання юридичних осіб у формі асоціації (союзу) і в іншій формі, передбаченій законодавчими актами [Закон Республіки Казахстан от 16.01.2001 N 142-II "О некоммерческих организациях"]. Але нема чіткого закріпленого правила про наявність у громадської організації статусу юридичної особи.

Аналізуючи законодавства інших країн, можна зазначити наступне: так, наприклад, у законодавстві Республіки Казахстан відсутнє визначення "неурядова організація". Законодавство використовує термін "некомерційна організація", що об'єднує організації з різною правовою формою, такі як установи, громадські об'єднання, акціонерні товариства, споживчі кооперативи, фонди, релігійні об'єднання, об'єднання юридичних осіб у формі асоціації (союзу) і створені в іншій формі, передбаченій законодавчими актами. (Стаття 6 Закону "Про некомерційні організації" 16 січня 2001г) Проте серед перерахованих форм говорити про вимоги до членства можна тільки по відношенню до громадського об'єднання [Жовтис 2003].

У той же час, існують різні закони, які містять положення, що стосуються некомерційних організацій (НКО). Законодавство Республіки Казахстан поділяє некомерційні організації на недержавні і державні. Недержавними некомерційними організаціями є некомерційні організації, створені громадянами та недержавними юридичними особами. До їх числа відносяться всі громадські та релігійні об'єднання, кооперативи власників квартир, споживчі кооперативи, колегії адвокатів, палати аудиторів, громадські фонди, приватні установи. Окремі види некомерційні організації можуть бути тільки державними – наприклад, державні фонди. Слід згадати, що на практиці та в законодавстві використовується термін «неурядова організація». Згідно з визначенням, даним у Законі Республіки Казахстан «Про державний соціальне замовлення» (Пункт 7 статті 1 Закону РК «ПРО державний соціальне замовлення») до неурядових організацій належать некомерційні організації (за винятком політичних партій, професійних спілок та релігійних об'єднань), створені громадянами і (або) недержавними юридичними особами на добровільній основі для досягнення загальних цілей відповідно до законодавства Республіки Казахстан. Поряд з цим, у ряді законів РК термін «неурядова організація» використовується для позначення іноземних та міжнародних недержавних некомерційних організацій, що працюють в Казахстані. На практиці, цей термін часто використовується в Казахстані як синонім некомерційних організацій [Правовой статус некоммерческих организаций в Республике Казахстан. Сборник справочных материалов].

Закон Республіки Казахстан «Про некомерційних організаціях» був прийнятий 16 січня 2001 року. Він являє собою «рамковий» нормативний правовий акт, який регулює як недержавні, так і державні НКО. Більшість статей цього закону застосовується до всіх організаційно-правових форм і видів НКО. У ньому визначаються цілі діяльності, права та обов'язки, регламентують спеціальні положення, що стосуються створення, діяльності, реорганізації та ліквідації НКО, досить детально регулюються питання управління в НКО, встановлюються основи взаємовідносин між державою і НКО. Окремі організаційно-правові форми НКО, такі як фонд і об'єднання юридичних осіб у формі асоціації (союзу), у Законі «Про некомерційних організаціях» регулюються більш детально, ніж у Цивільному кодексі [Овчаренко].

Неурядові організації, в даний час, являють собою ефективний механізм розвитку демократичних процесів у державі; вони сприяють зростанню громадянської активності суспільства, використовуючи соціальні інститути та засоби для впливу на процес прийняття рішень державною владою. Неурядові організації (НУО), як складова частина громадянського суспільства, виконують функцію сполучної ланки між владою і населенням.

Держава повинна бути зацікавлена в розвитку конструктивних контактів з неурядовими організаціями. Оцінка сьогоденного стану неурядового сектора Казахстану, а також механізмів взаємодії між НУО та державою свідчить про системні проблеми, що стримують розвиток НУО як основних інститутів громадянського суспільства та їх вплив на процес прийняття рішень, вирішення соціально значущих завдань. Основними законодавчими актами в даній сфері є Закон «Про некомерційних організаціях» та Закон «Про державний соціальне замовлення». Ключовою проблемою є неефективність чинного законодавства, що регулює питання створення та діяльності НУО, а також їх взаємодію з державою [Доклад Нургалиевой Е.Н. «Правовое обеспечение деятельности НПО» для VI Гражданского Форума].

Вдосконалення правовідносин між державою і організаціями громадянського суспільства, або, як їх прийнято називати в світі, неурядові (громадські) організаціями (НУО), на думку казахських вчених та експертів, є гострою і невідкладною необхідністю. Разом з тим вони вважають, що це удосконалення має здійснюватися не шляхом швидкого прийняття непродуманих додаткових законів, а шляхом узгодженого і системного вдосконалення чинного законодавства, спрямованого на створення умов для повної реалізації прав громадян на свободу об'єднань. Серед основних напрямків цієї роботи вважаємо за необхідне:

1. Прийняти закон " Про право громадян на об'єднання ".
2. Внести зміни в Конституцію з метою усунення заборони на державне фінансування громадських об'єднань
3. Внести зміни і доповнення до Закону Республіки Казахстан Про некомерційних організаціях з метою закріплення правового статусу громадських організацій інших, порівняно з громадським Об'єднанням і громадським фондом, організаційно-правових форм [Открытое обращение Президенту Республики Казахстан Н. А. Назарбаеву].

Новий закон України застосовує терміни, відмінні від тих, котрі закріплені в Законі України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 р. Так, загальним поняттям стосовно об'єднань, створених для задоволення громадських потреб без мети отримання прибутку, тепер є «громадське об'єднання».

Закон України «Про громадські об'єднання» відповідає європейській традиції, зауважуючи, що перелік прав громадських об'єднань не є вичерпним і для досягнення своєї мети (цілей) громадське об'єднання має право здійснювати інші права, не заборонені законом. Зокрема, громадська організація без статусу юридичної особи не може створювати відокремлені підрозділи чи здійснювати підприємницьку діяльність, оскільки така діяльність вимагає від громадського об'єднання певних дій, неможливих без статусу юридичної особи.

Для здійснення будь-якої діяльності потрібні ресурси: часовий, людські, а також фінансові. Стабільним доходом громадських об'єднань можуть бути членські внески, проте кількість членів у більшості громадських об'єднань є незначною, а розмір членських внесків може бути незначним. У такий спосіб забезпечити якісну і постійну життєдіяльність громадського об'єднання дуже складно. Практика європейських країн свідчить, що стабільним джерелом отримання коштів може бути надання послуг або продаж виробленої продукції. Таким чином, здійснення підприємницької діяльності сприятиме розвитку громадських об'єднань, мотивуватиме для вдосконалення власних товарів і послуг і створюватиме умови для

незалежного функціонування. Громадське об'єднання може здійснювати підприємницьку діяльність безпосередньо (передбачивши це у статуті) або через створені інші юридичні особи (товариства, підприємства). Відомості про здійснення громадським об'єднанням підприємницької діяльності зазначаються у Реєстрі громадських об'єднань.

Однією з основних новел є надання можливості виступати засновниками громадських об'єднань юридичним особам приватного права - так зване вторинне право на свободу об'єднання (через створенні інших юридичних осіб і колективне членство). Це відповідає європейським тенденціям і є кроком до гармонізації вітчизняного законодавства з законодавством ЄС. Уявлення про те, що через діяльність юридичних осіб реалізуються права людей, конкретних громадян, давно сприйнято і Європейським судом з прав людини. Таким чином, «юридичні особи приватного права» - не лише інші громадські об'єднання, але господарські об'єднання, кооперативи тощо, - зможуть брати участь в об'єднаннях громадян. Головне, аби ціль і зміст діяльності спілки відповідав відповідному законодавству про неприбуткові організації, а не про підприємницькі товариства [Яцків].

Закон закріплює, що громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є отримання прибутку. Законодавче закріплення цього статусу громадських об'єднань є дуже важливим, оскільки повністю припиняє всі сумніви відносно того, поширюються на громадські об'єднання загальні норми цивільного законодавства, які регулюють діяльність непідприємницьких товариств. Важливо, що нарешті ліквідована норма, котра дозволяла громадським організаціям захищати лише інтереси своїх членів, тепер громадські об'єднання можуть захищати будь-які інтереси, котрі вони вважають суспільно важливим. Також Закон скасовує державний контроль статутної діяльності громадських організацій.

Слід відзначити, що в Законі відсутня норма про класифікацію статусу громадського об'єднання: всеукраїнський, місцевий і міжнародний. Закон визначає можливість існування громадських об'єднань з «дитячим», «молодіжним» і «всеукраїнським» статусом, але значення всеукраїнського статусу істотно відрізняється від попереднього. Підтвердження всеукраїнського статусу громадського об'єднання і відмова від такого статусу віднині є добровільними.

Діяльність громадського об'єднання в будь-якому випадку може поширюватися на всю територію України. Новий закон усуває обов'язковий розподіл об'єднань громадян за територіальним статусом всередині країни, що характерний лише для країн пострадянського простору. Європейські закони (наприклад, Чехії, Естонії) виділяють лише міжнародні об'єднання. Територіальний статус і поширення діяльності інших організацій всередині країни не визначаються і не обмежуються. Новий закон розширив права громадських організацій та деталізував їх. До вже існуючих прав Законом додано право громадських об'єднань зі статусом юридичної особи здійснювати у відповідності до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання і сприяє її досягненню. Відомості про здійснення підприємницької діяльності громадським об'єднанням вносяться до Реєстру

громадських об'єднань.

Фундаментальною новелою Закону «Про громадські об'єднання» є визнання суб'єктом права на свободу об'єднання, поряд із фізичними особами, також і юридичних осіб. Цим забезпечується реалізація Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи, які передбачають можливість створення неурядової організації як фізичними, так і юридичними особами. Новий закон, на відміну від попереднього, відповідає зазначеним вище стандартам Ради Європи щодо неурядових організацій, адже містить низку юридичних новацій, найбільш принциповими з яких є такі:

- зняття обмежень щодо захисту інтересів виключно своїх членів; надання права діяти на всій території України (статус «всеукраїнських» для громадських організацій при цьому зберігається, але його підтвердження є виключно добровільною справою);
- спрощення державної реєстрації громадських об'єднань та її здешевлення (реєстрація громадських об'єднань здійснюється безкоштовно, плата стягується лише за внесення змін до статуту, видачу дублікату оригіналу свідоцтва про реєстрацію або статуту громадського об'єднання);
- приведення положень з контролю за діяльністю громадських об'єднань до європейських стандартів;
- спрощення ведення громадською організацією господарської діяльності для реалізації своїх статутних завдань (громадські об'єднання зі статусом юридичної особи можуть здійснювати підприємницьку діяльність не тільки через створені ними підприємства і товариства, але й безпосередньо, якщо така діяльність відповідає меті громадського об'єднання та сприяє її досягненню);
- обмеження підстав відмови в реєстрації громадських об'єднань та скорочення терміну їх реєстрації до семи робочих днів;
- можливість здійснення діяльності громадськими організаціями та громадськими спілками як юридичними особами приватного права, так і без статусу юридичної особи;
- уточнення вичерпного переліку підстав для ліквідації (розпуску) громадських організацій.

Саме завдяки вищевказаним нововведенням, новий Закон «Про громадські об'єднання» отримав майже виключно позитивні оцінки як вітчизняних, так і зарубіжних експертів, громадських активістів як такий, що суттєво наблизив українське законодавство до європейських стандартів нормотворчості.

Висновки. Новий Закон запроваджує новий нормативний термін – «громадські об'єднання» – для позначення загальної категорії, яка об'єднує два часткові поняття – «громадські організації» як об'єднання фізичних осіб та «громадські спілки» як об'єднання за участю юридичних осіб приватного права (і засновниками яких можуть бути лише юридичні особи).

Однією з новел закону, яка без сумніву заслуговує на позитивну оцінку, є відмова від так званого «територіального статусу» об'єднань, встановленого чинним Законом «Про об'єднання громадян», та запровадження регулювання діяльності громадських організацій без їх класифікації за територіальною ознакою (тобто без поділу громадських організацій на місцеві, всеукраїнські та міжнародні), що дасть можливість громадським організаціям визначати територію своєї діяльності та вільно здійснювати статутну діяльність на всій території України без перереєстрації.

Важливим досягненням Закону є чітка регламентація та істотне

спрощення легалізаційних процедур. Закон зберігає існуючу сьогодні можливість існування громадського об'єднання зі статусом юридичної особи (воно тоді вважається непідприємницьким товариством) або без такого статусу (ч.5 статті 1).

Останньою з істотних новел Закону, яку ми згадаємо, є відмова від інституту місцевих організацій (осередків) громадського об'єднання, передбаченого чинним Законом «Про об'єднання громадян». Замість цього стаття 13 запроваджує цивілістичне поняття «відокремленого підрозділу» громадського об'єднання. Але недоліками є те, що він, практично не врегульовує питання державного нагляду і контролю за дотриманням громадськими об'єднаннями вимог законодавства (ч.5 статті 22 Закону). Абсолютно нечіткий суб'єкт здійснення контролю («органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування»), жодним чином не визначений предмет контролю (порушення «дотримання закону» може розумітися дуже широко), не встановлені підстави здійснення заходів контролю, не окреслена процедура контролю [Практична реалізація норм Закону України "Про громадські об'єднання: проблеми та їх вирішення"].

З метою вдосконалення Закону України «Про громадські об'єднання» вважаємо за потрібне здійснити наступні заходи:

1. Міністерству юстиції України спільно з Координаційною радою з питань розвитку громадянського суспільства розглянути доцільність внесення деяких змін до Закону, зокрема тих, що стосуються врегулювання питання діяльності (або ж її припинення) місцевих осередків всеукраїнських громадських організацій зі статусом юридичної особи, а саме - актами Міністерства юстиції України необхідно затвердити:

- форму заяви про підтвердження всеукраїнського статусу громадського об'єднання.
- форму заяви про відмову громадського об'єднання від всеукраїнського статусу.
- форму реєстраційної картки про підтвердження відомостей про юридичну особу громадське об'єднання.

2. Кабінету Міністрів України забезпечити належне виконання «Прикінцевих та перехідних положень» Закону, зокрема щодо підготовки та внесення на розгляд Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до інших законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону, а саме - актами Кабінету Міністрів України необхідно затвердити:

- зразок свідоцтва про реєстрацію громадського об'єднання як громадської організації чи громадської спілки;
- порядок ведення Реєстру громадських об'єднань;
- порядок реєстрації символіки громадського об'єднання;
- порядок обміну відомостями між Реєстром громадських об'єднань та Єдиним державним реєстром юридичних осіб або фізичних осіб - підприємців.

3. Запропонувати Конституційній асамблеї узагальнити та прийняти до відома при розробці проектів внесення змін до Конституції України пропозиції щодо необхідності приведення деяких її статей відповідно до норм Закону України «Про громадські об'єднання», а саме - «свобода об'єднання належить громадянам України (ст. 36 Конституції України)».

Згідно з новелами Закону «Про громадські об'єднання» право на свободу об'єднань поряд із фізичними особами також мають і юридичні особи. У зв'язку з цим запроваджується новий нормативний термін -

«громадські об'єднання» Отже, ця новела потребує зміни конституційної доктрини об'єднань громадян, а сам термін «об'єднання громадян», запроваджений статтею 36 Конституції України, який виводиться з використання на рівні закону, та заміною на термін «громадські об'єднання».

4. Державній реєстраційній службі України, на основі здійснення аналізу та узагальнення пропозицій громадських об'єднань, розробити програму конкретних заходів щодо удосконалення функціонування Реєстру громадських об'єднань та усунення недоліків в його роботі.

Аналіз діяльності громадських об'єднань свідчить про значну роль їх у державі. Історія показово свідчить, що забезпечення національної безпеки держави – це справа не тільки органів державної влади, а й усього суспільства і кожного громадянина. Наявність ефективної мережі громадських структур стає за сучасних умов однією з умов забезпечення національної безпеки. Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. громадяни України, об'єднання громадян є суб'єктами забезпечення національної безпеки; розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів визнано пріоритетним напрямом реалізації національних інтересів України [Закон України «Про основи національної безпеки України» № 975–IV від 19.06.2003 р.]. На суттєву роль, яку мають відігравати інститути громадянського суспільства в реалізації політики національної безпеки, зокрема шляхом залучення громадянського суспільства до процесу її вироблення та практичної реалізації, наголошується у Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 12 лютого 2007 р [Указ Президента України №105/2007 від 12.02.2007. Стратегія національної безпеки України].

Одним з головних питань національної безпеки держави, яку суспільство наймає для забезпечення власної безпеки, слід вважати запровадження ефективного громадського (народного) контролю за діяльністю органів державної влади, налагодження конструктивної роботи громадських експертних рад при органах виконавчої влади, що діють у сфері забезпечення національної безпеки. Сьогодні недержавній системі забезпечення національної безпеки Української держави бракує єдиного координуючого органу як методичного та організаційного центру. Дехто з вітчизняних фахівців у цій сфері пропонує створити при РНБО України Центр недержавного забезпечення національної безпеки України або ж Незалежну громадську консультативну раду з представників українського і міжнародного експертних співтовариств (за участі зацікавлених громадських організацій, аналітичних центрів, представників української діаспори). Вважаємо, що при вирішенні цього питання у контексті запровадження постійно діючих механізмів співпраці органів державної влади та інститутів громадянського суспільства доцільно було б, по-перше, ґрунтовно проаналізувати зарубіжну практику впровадження механізмів безпосереднього впливу соціальних рухів та громадських організацій на політику держави у сфері забезпечення її національної безпеки, яку характеризує діяльність спеціальних структур та інститутів; по-друге, необхідно виходити з того, що сьогодні питаннями національної безпеки та оборони в Україні опікується низка недержавних аналітичних центрів: Центр Олександра Разумкова, Центр Міжнародної Безпеки та Стратегічних Студій (ЦМБСС), Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України; всеукраїнські громадські організації: «Демократична дія», «Громадська Ліга Україна–НАТО», «Рада Громадської Безпеки України», «Екологічна безпека» та ін., які мають свої періодичні друковані або ж

електронні періодичні видання, здійснюють активну видавничу діяльність. Так основними напрямками роботи ЦМБСС є незалежний стратегічний аналіз та оцінка політичних подій, що стосуються всіх основних аспектів національної та міжнародної безпеки; усвідомлення, оцінювання та розроблення належних контрзаходів та контрстратегій для усунення існуючих та потенційних загроз національним інтересам і пріоритетам України. Виходячи з потреби забезпечення повноцінної участі громадян та їх об'єднань у захисті національної безпеки, а також ефективного вирішення покладених на них завдань, В. Крутов [Крутов 2008] вважає, що «...роль, місце і сам механізм реалізації громадянами своїх повноважень недостатньо розкрито в законодавстві України.

Отже, насамкінець зробимо акцент на тому, що конструктивне вирішення значного кола питань, пов'язаних з формуванням та ефективним функціонуванням недержавної системи забезпечення національної безпеки за активної участі громадськості та об'єднань громадян України, у багатьох залежить від внесення відповідних змін і доповнень до чинного виборчого законодавства (з метою кардинальної зміни існуючої виборчої системи) до чинних законодавчих актів «Про основи національної безпеки України», «Про політичні партії України», «Про органи самоорганізації населення». Ефективному забезпеченню національної безпеки мають слугувати розробка (за активної участі громадськості та об'єднань громадян) Концепції суспільної безпеки та Концепції взаємодії органів державної влади з інститутами громадянського суспільства, ухвалення низки нових законів: «Про недержавне забезпечення національної безпеки України», «Про соціальні послуги», «Про основні засади здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади». Базуючись на принципах забезпечення національної єдності та захищеності важливих інтересів особистості, суспільства і держави від зовнішніх загроз, потребує відповідного унормування й діяльність філіалів, відділень, представництв та інших структурних осередків громадських (неурядових) організацій зарубіжних держав в Україні, а також неурядових організацій та незалежних аналітичних центрів, що реалізують програми (проекти), зокрема щодо реформування певних сфер суспільного життя в Україні за фінансової допомоги зарубіжних інституцій.

Отже, жодна нинішня політична партія не запропонувала послідовної стратегії національної безпеки та формування громадянського суспільства в Україні. Подані вище міркування щодо впливу партійного чинника на процеси формування державної політики у сфері національної безпеки актуалізує необхідність неухильного дотримання політичними партіями, що перебувають при владі, чинного законодавства, законодавчо визначених пріоритетів державної внутрішньої та зовнішньої політики, а також досягнутих усіма провідними політичними силами домовленостей. Політичні партії у своїх діях повинні неухильно керуватися національними інтересами України, чітко визначеними у чинних законодавчих актах та узгоджених усіма політичними силами (договірними сторонами), програмно-цільовими документами загальнонаціональної ваги. Не менш актуальною є проблема формування у політиків та державних службовців, відповідальних за вироблення державної політики у сфері національної безпеки, розуміння перспектив використання ресурсів та можливостей третього сектору за ініціативою державних органів.

Завдання наближення політичної системи України до європейських стандартів обумовлює необхідність вирішення низки питань, пов'язаних з

правовим регулюванням фінансових і матеріальних джерел функціонування політичних партій, порядку їх створення, загальною структурою та повноваженнями і на загальнонаціональному, і на місцевому рівнях, впровадженням прозорих процедур і механізмів партійної діяльності [Належна реалізація положень Закону України «Про громадські об'єднання» є запорукою демократичного розвитку громадянського суспільства в Україні].

Література

- Білик, О. М. *Громадські об'єднання: законодавче регулювання, нові права і можливості*. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/4918/1/149%20-%20155>.
- Доклад Нургалиевой Е. Н. «Правовое обеспечение деятельности НПО» для VI Гражданского Форума. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pandia.ru/text/79/491/35707.php>
- Жовтис, Е. (2003). «Проблемы правового регулирования права граждан на объединение в Республике Казахстан», доклад на Круглом столе по проекту Закона о неправительственных организациях. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislationline.org/ru/topics/subtopic/18/topic/1/country/21>.
- Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. № 4572-VI. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
- Закон України «Про основи національної безпеки України» № 975-IV від 19.06.2003 р. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
- Закон Республики Казахстан от 16.01.2001 N 142-II "О некоммерческих организациях". Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1021519
- Закон Республики Казахстан от 31 мая 1996 г «Об общественных объединениях». Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005615#pos=47;-295
- Казахстанский Информационный Портал. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kazportal.kz/obshhestvennoe-obedinenie/>.
- Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
- Крутов, В. В. (2008). Недержавна система безпеки як складова національної безпеки України: теоретико-правові аспекти // *Стратегічна панорама*, № 2, с. 100–103.
- Министерство юстиции Республики Казахстан. Официальный Интернет-ресурс. Режим доступу: <http://www.adilet.gov.kz/ru/node/18101>.
- Належна реалізація положень Закону України «Про громадські об'єднання» є запорукою демократичного розвитку громадянського суспільства в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://civil-rada.in.ua/?p=2229>.
- Овчаренко, В. *Проблемы регулирования правового статуса НКО в Казахстане*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.baurzhan.kz/images/biblioteka/razvitie-nekomercheskogo-zakonodatelstva-v-rk.pdf>.
- Открытое обращение Президенту Республики Казахстан Н. А. Назарбаеву. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/ru/astana/15640?download=true>
- Правовой статус некоммерческих организаций в Республике Казахстан.*

- Сборник справочных материалов.* (2014). - Издание 6-е, обновленное и дополненное. – Алматы, Издательство «LEM». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cso-central.asia>.
- Практична реалізація норм Закону України "Про громадські об'єднання: проблеми та їх вирішення"* (2013). / Аналітична записка. – К. : Національний інститут стратегічних досліджень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1423/>.
- Указ Президента України №105/2007 від 12.02.2007. Стратегія національної безпеки України.* Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U105_07.html
- Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV.* Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
- Яцків, Т. *Новий Закон «Про громадські об'єднання» та можливості для розвитку українських громадських організацій.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kr-just.at.ua/PDF2/do_uvagi_ob-ednan_gromadjan.

References

- Bilyk, O. M. *Gromadsky ob'ednannya: zakonodavche reguluvannya, novi prava I mozlyvosti.* Retrieved from <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/4918/1/149%20-%20155>.
- Civilny Kodeks 16.01.2003 р. № 435-IV.* Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
- Doklad Nurgalievoy E.N. "Pravovoe obespecheniye deyatelnosti NPO" dlya VI Grazhdanskogo Foruma.* Retrieved from: <http://pandia.ru/text/79/491/35707.php>
- Kazhstanskiy informacionniy portal.* Retrieved from: <http://www.kazportal.kz/obshhestvennoe-obedinenie/>
- Konstytucia Ukrainy 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.* Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
- Krutov, V. V. (2008). *Nederzhavna systema bezpeky yak skladova nacionalnoyi bezpeky Ukrainy: teoretiko-pravovi aspekty // Strategichna panorama, № 2, s. 100–103.* Retrieved from: <http://panorama.niss.gov.ua>.
- Ministerstvo yusticii Respubliki Kazahstan. Oficialniy internet resurs.* Retrieved from: <http://www.adilet.gov.kz/ru/node/18101>.
- Nalezhna realizaciya polozhen Zakonu Ukrainy "Pro gromadski ob'ednannya" e zaporukoyu demokratychnogo rozvitku gromadyanskogo suspilstva v Ukraini.* Retrieved from <http://civil-rada.in.ua/?p=2229>.
- Ovcharenko, V. *Problemy regulirovaniya pravovogo statusa NKO v Kazahstane.* Retrieved from: <http://www.baurzhan.kz/images/biblioteka/razvitie-nekomercheskogo-zakonodatelstva-v-rk.pdf>.
- Otkrytoe obraschenie Presidentu Respubliki Kazahstan N.A. Nazarbaevu.* Retrieved from: <http://www.osce.org/ru/astana/15640?download=true>.
- Praktychna realizaciya norm Zakona Ukrainy "Pro gromadski ob'ednannya: problem ta yh virishennya" // Analitychna zapyska. Nacionalniy institute strategichnyh doslidzhen.* Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/1423/>.
- Pravovoy status nekomercheskiy organizacij v Respublike Kazahstan. Sbornik spravochnyh materialov.* (2004). - izdanie 6. – Алматы. Retrieved from: <http://cso-central.asia>.
- Ukaz Prezidenta Ukrainy №105/2007 vid 12.02.2007.* Retrieved from:

- http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U105_07.html.
- Yackiv, T. *Noviy Zakon "Pro gromadski ob'ednannya" ta mozhlivosti dlya rozvitku ukrainskyh gromadskih ob'ednan.* Retrieved from http://kr-just.at.ua/PDF2/do_uvagi_ob-ednan_gromadjan.
- Zakon Ukrainy "Pro gramadsky ob'ednannya" 22.03.2012 p. № 4572-VI.* Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
- Zakon Ukrainy "Pro osnovy naciobalnoi bezpeky Ukrainy" 19.06.2003p № 975-IV.* Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
- Zakon Respubliki Kazahstan "O nekimercheskih organizaciyah" 16.01.2001 N 142-II.* Retrived from: <http://www.pavlodar.com/zakon/?all=all&dok=00474>.
- Zakon Respubliki Kazahstan "Ob obschestvenyh obedineniyah" ot 31.05.1996.* retrived from: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005615#pos=47;-295.
- Zhovtis, Ye. (2003). *"Problemy pravovogo regulirivaniya prava grazhdan na obiedinenie v Respublike Kazahstan". Doklad na kruglom stole po proektu Zakona o nepravitelstvenyh organizaciyah.* Retrieved from: <http://www.legislationline.org/ru/topics/subtopic/18/topic/1/country/21>.

*Data przesłania artykułu do Redakcji: 26.05.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 30.06.2016*

Wymagania edytorskie dla autorskich materiałów

1. Artykuły powinny być napisane na aktualny temat, zawierać wyniki badań naukowych i uzasadnienia ustaleń naukowych.

2. Artykuły powinny być napisane w języku polskim, angielskim, ukraińskim lub rosyjskim, dokładnie sprawdzane przez autora, dotyczyć tematów Zbioru prac naukowych i zawierać wszystkie elementy konstrukcyjne (w podanej kolejności), a mianowicie:

2.1) Metadane (informacje o autorze (autorach) artykuła i jego streszczenia) są umieszczone konsekwentnie w języku artykułu oraz w języku angielskim, i zawierają w sobie (jeśli artykuł jest anglojęzyczny, wynikające metadane napisane są w języku angielskim):

– informacje o autorze (imię, inicjały, tytuł i stopień naukowy, miejsce pracy lub nauki, stanowisko, miasto, kraj, e-mail);

– tytuł artykułu;

– streszczenie w języku artykułu (od 30 do 100 słów), gdzie jest jasno sformułowana główna myśl artykułu, udowodniona jego aktualność. **Ważne!** Streszczenie w języku angielskim (**Abstract**) powinno być pouczające i oryginalne, odzwierciedlać główną treść artykułu i wyniki badań (streszczenie, referowanie artykułu), objętość anotacji w języku angielskim: 100-250 słów;

– kluczowe słowa (5-8 słów);

– liczba wzorów, tabel, rysunków i źródeł literackich w następujący sposób: w języku polskim (Formuły: 2; rys.: 3; tab.: 1; bibl.: 12); w języku angielskim (Formulas: 2; fig.: 3; tabl.: 1; bibl.: 12); w języku ukraińskim (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; бібл.: 12); w języku rosyjskim (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; библи.: 12);

– JEL klasyfikację (dla artykułów w gospodarce).

2.2) Tekst artykułu, który powinien składać się z wzajemnie powiązanych artykułów, które muszą zaczynać się od określonego tytułu, pogrubione, pogrubioną czcionką:

– **Wstęp.** Sformułowanie problemu w ogóle, jego związek z z ostatnimi badaniami i publikacjami, a także z ważnymi zadaniami naukowymi i praktycznymi, z obowiązkowymi linkami w tekście do używanej literatury. Autor musi przeznaczyć tą część problemu, którą on bada i pokazać jej znaczenie;

– **Analiza badań i formułowanie problemu.** Formułowanie celu i metod badania tematów, które zostały omówione;

– **Wyniki badań.** Przedstawienie podstawowego materiału badawczego z uzasadnieniem wyników badań naukowych;

– **Wnioski.** Nowatorstwo naukowe, teoretyczne i praktyczne znaczenie badań, efekt społeczno-ekonomiczny, który pojawia się na skutek wprowadzenia wyników badań naukowych. Perspektywy dalszych badań w tym kierunku;

– **Literatura.** Spis literatury podaje się ogólnym spisem w końcu rękopisu. Należy umieszczać linki do wszystkich do źródeł pierwotnych. W tekście linki do źródeł pierwotnych używają się w nawiasach kwadratowych, wskazując nazwisko (a) autora (ów) i rok wydania (Nr.: «...[Аносов 2014] ...», «...[Коваленко, Подолай 2005] ...», «...[The World Bank 2009] ...», «...[Gray 1998]...», «...[Gray, Dooley 1999]...» itp. Źródła pierwotne podawane są w języku oryginalnym. Linki do prac niepublikowanych nie są dozwolone. **Do spisu literatury** zaleca się dołączenie tłumaczenia w języku angielskim (**References**), w którym mieści się spis źródeł w języku angielskim urządzony według międzynarodowej normy bibliograficznej **APA-2010**. Tytuły periodyków czasopism, zbiorów, itp.) podawane są w transliteracji, a w nawiasach - w języku angielskim. Liczba źródeł literackich powinna wynosić co **najmniej 10 linków**, z których co najmniej połowa powinna być z linkami do źródeł zagranicznych (jeśli artykuł jest w języku ukraińskim lub rosyjskim). **Nazwy źródeł**

w bibliografii są wymienione w kolejności alfabetycznej. Linkowanie do podręczników jest nieodpowiednie.

3. Objętość artykułu powinna wynosić 8-16 stron formatu A4, wszystkie marginesy - 2,5 cm, i:

– **dla metadanych (informacje o autora):** czcionka "Verdana"; 11 pt (rozmiar czcionki); interlinia 1; wyrównanie tekstu do lewej;

– **tytuł artykułu:** po 1 odstęp po metadanych; czcionka "Verdana"; 13 pt (rozmiar czcionki); interlinia 1; WIELKIMI LITERAMI; pogrubienie; wyrównanie tekstu – na środku;

– **dla metadanych (Streszczenie, słowa kluczowe, itp.):** czcionka "Verdana"; 11 pt; interlinia 1; wyrównanie tekstu do lewej do prawej;

– **dla tekstu podstawowego:** 1 odstęp po tytule artykułu; czcionka "Verdana"; 11 pt; odstęp między wierszami – pojedynczy; wcięcie - 1,25 cm; wyrównanie tekstu do lewej.

4. Artykuł powinien być jasny i precyzyjny, liczba tabel, wzorów i ilustracji (schematy, rysunki, wykresy, tabele) – powinna być minimalna, i stosować je trzeba tylko wówczas, gdy to znacznie poprawia treść artykułu, pozwala nam zrozumieć ją lepiej i głębiej w porównaniu z tekstową formą.

5. Ilustracje (schematy, rysunki, wykresy, tabele) w tekście powinny być umieszczone w centrum z podpisem pod nimi «Rysunek № - Tytuł ilustracji» z obowiązkowym linkiem do nich w tekście artykułu. Ilustracje powinny być wysokiej jakości. Tabele powinny o zwartej budowie, logicznie skonstruowane, posiadać numer seryjny i krótki wyrazisty tytuł, który dokładnie obejmuje temat i treść tabeli. Sformowanie tekstu tabeli: czcionka «Verdana», 12 punktów (rozmiar czcionki), 1 interlinia.

6. Tabele w tekście powinny być umieszczone w centrum tekstu z podpisem na nimi «Tabela № - Tytuł tabeli» z obowiązkowym linkiem do nich w tekście artykułu.

7. Formuły są tworzone za pomocą Edytora równań MS Equation. Każda formuła, z linkiem do niej w tekście artykułu (na przykład: «... przy użyciu proporcji (3) można ...») powinna być ponumerowana, w tym położenie formuły - w środku tekstu z numeracją po prawej stronie.

8. Cytaty, formuły, ilustracje, wszystkie dane cyfrowe podawane są z obowiązkowymi linkami do źródeł. Poniżej każdej tabeli i rysunku należy określić źródło (Źródło: ...). Do określania źródła, należy używać czcionki «Verdana», 9 pt (rozmiar czcionki).

9. Dozwolone formatowanie tekstu w formie listów. Mogą być używane listy punktowane, numerowane i wielopoziomowe. Do list numerowanych należy stosować cyfry arabskie «1.», «1.1.», «2)», «2.1)», itp. Do list punktowanych należy stosować symbole «-», «-» lub «•».

Requirements for design of the authors' materials

1. The paper should be written on the current issues, contain the results of deep research and explanation of received scientific conclusions.

2. The paper must be written in Polish, English, Ukrainian or Russian; the author should thoroughly proof the paper, it should correspond to the thematic orientation of the Collection and include all structural elements (in specified order), namely:

2.1) Metadata (information about author (s) of the article and its abstract part) that is placed sequentially in article mother language and English and include (if the article mother language is English, then metadata should be only in English):

- Information about author (full name, academic title and academic degree, place of work or study, position, City, State, E-mail);

- Title of the article;

- Abstract in article mother language (30-100 words), where is clearly formulated the main idea of the article and proved its actuality. **It is important!** Abstract in English should be informative and original, it should reflect the main content of the article and research results (summary of the article and its reviewing), the abstract in English should be 100-250 words;

- keywords (5-8 words);

- number of formulas, tables, figures and literature should be as follows: for Polish (Formuły: 2; rys.: 3; tabl.: 1; bibl.: 12); for English (Formulas: 2; fig.: 3; tabl.: 1; bibl.: 12); for Ukrainian (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; бібл.: 12); for Russian (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; библ.: 12);

- JEL Classification (for papers in Economics).

2.2) The text of the article should contain interrelated parts, which start with specified title in bold

- **Introduction.** Statement of problem in general view and its connection with the actual researches and publications and also with important scientific and practical problems, with the obligatory references in the text to the used literature. The author should separate from the general problem the part, which is explored by him, and show its actuality;

- **Literature review and the problem statement.** Statement of purpose and methods of theme research that is considered;

- **Research results.** Description of main material with explanation of scientific results;

- **Conclusions.** Scientific novelty, theoretical and practical importance of research, socio-economic effects arising from the implementation of scientific results. Prospects for further research in this area;

- **Literature.** The list of used literature should be placed at the end of the article. For all source material must be corresponding references. In the text the links to original source should be taken in square brackets with indication of Author(s) Surname(s) and the year of publication (example, «...[Anosov 2014] ...», «...[Kovalenko, Podolai 2005] ...», «...[The World Bank 2009] ...», «...[Gray 1998]...», «...[Gray, Dooley 1999]...» etc.). Original sources are specified in original language. References to the unpublished works are not permitted. If the article mother language isn't English, then **the reference list** is added with translation in English (**References**) due to the international standard bibliographic **APA-2010**. Names periodic editions (magazines, collections and other) are served transliteration, and in brackets in English. Number of references should have **at least 10 references**, from which at least one half should be references to foreign sources (if the article mother language is Ukrainian or Russian). **Source name in the references are placed in the alphabetically order.** To make references to textbooks, teaching aids are not rational.

3. The volume of the article is 8-16 pages of A4; page margins – 2,5 cm, and:

– **for Metadata (Author's information)**: font «Verdana»; 11 point (font size); single spacing; text alignment – by left;

– **for Paper Name**: in 1 line after Metadata; font «Verdana»; 13 point (font size); single spacing; IN CAPITAL; bold; text alignment – by center;

– **for Metadata (Abstract, Keywords etc)**: font «Verdana»; 11 point (font size); single spacing; text alignment – by width;

– **for Main Text**: in 1 line after Paper Name; font «Verdana»; 12 point (font size); single spacing; paragraph indent – 1,25 cm; text alignment – by width.

4. The text of the article should be clear, concise, number of tables, formulas and illustrations (schemes, figures, graphs, diagrams) - minimum and they should apply only if it significantly improves the content of the article, and in case of better and deeper understanding of the article meaning.

5. The graphics (schemes, figures, graphs, diagrams) within the text should be alignment by width with the caption at the bottom «Figure № – Name of graphic» (for the caption – alignment by left) with the obligatory link on it within the article text. The graphics should be in high resolution.

6. The tables should be compact, logically built, and have ordinal number and a short expressive title that covers the topic and content of the table. The table text design: font «Verdana»; 11 point; single spacing. The table within the text should be alignment by width with the caption at the top «Table № – Name of table» (for the caption – alignment by left) with the obligatory link on it within the article text.

7. The formulas should be created with the help of equation editor – MS Equation. Each formula on which there is the link within the article text (example, «... using equation (3) it is possible...»), should be numbered. At this the alignment of the formula by width and numbering alignment by right side.

8. Citing, tables, illustrations, all data are submitted with reference to the source. Under each table and figure should be indicated the source (Source: ...). For notations should be used the font: Verdana, 9 point.

9. It is possible to format the text using the lists. Lists can be bulleted, numbering and multilevel. For numbering lists should be used Arabic numbers «1.», «1.1.», «2)», «2.1)» etc. For the bulleted lists be used symbols «-», «-» or «•».

Вимоги до оформлення авторських матеріалів

1. Стаття має бути написана на актуальну тему, містити результати глибокого наукового дослідження та обґрунтування отриманих наукових висновків.

2. Стаття має бути написана польською, англійською, українською, російською мовами, ретельно вичитана автором, відповідати тематичним спрямуванням Збірника наукових праць і включати всі структурні елементи (з дотриманням вказаної послідовності), а саме:

2.1) Метадані (інформація про автора(ів) статті та її реферативна частина), що розміщуються послідовно мовою статті та англійською мовами та включають у себе (якщо мова статті англійська, то метадані надаються тільки англійською мовою):

– відомості про автора (прізвище, ініціали, вчене звання і вчений ступінь, місце роботи або навчання, посада, населений пункт, держава, E-mail);

– назва статті;

– анотація мовою статті (від 30 до 100 слів), де чітко сформульовано головну ідею статті і обґрунтовано її актуальність. **Важливо!** Анотація англійською мовою (**Abstract**) має бути інформативною й оригінальною, відображати основний зміст статті та результатів дослідження (стилий виклад статті, її реферування), обсяг анотації англійською мовою: 100-250 слів;

– ключові слова (5-8 слів);

– кількість формул, таблиць, рисунків та літературних джерел в наступному вигляді: для польської мови (Formuły: 2; rys.: 3; tabl.: 1; bibl.: 12); для англійської (Formulas: 2; fig.: 3; tabl.: 1; bibl.: 12); для української мови (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; бібл.: 12); для російської мови (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; библи.: 12);

– JEL класифікацію (для статей з економіки).

2.2) Текст статті, який повинен вміщати в себе взаємопов'язані розділи, які повинні починатися вказаним заголовком, виділеним напівжирним шрифтом:

– **Вступ.** Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з останніми дослідженнями і публікаціями, а також з важливими науковими і практичними завданнями, з обов'язковими посиланнями в тексті на використану літературу. Автор повинен виділити із загальної проблеми ту частину, яку він досліджує, і показати її актуальність;

– **Аналіз досліджень та постановка завдання.** Формулювання мети і методів дослідження теми, що розглядається;

– **Результати дослідження.** Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням одержаних наукових результатів;

– **Висновки.** Наукова новизна, теоретичне і практичне значення досліджень, соціально-економічний ефект, який виникає внаслідок впровадження наукових результатів. Перспективи подальших наукових розробок у цьому напрямку;

– **Література.** Список використаної літератури розміщується наприкінці статті. На всі першоджерела повинні бути зроблені посилання. У тексті посилання на першоджерела проставляються у квадратних дужках із зазначенням Прізвищ автора(ів) та роком видання (наприклад, «...[Аносов 2014] ...», «...[Коваленко, Подолай 2005] ...», «...[The World Bank 2009] ...», «...[Gray 1998]...», «...[Gray, Dooley 1999]...» тощо). Першоджерела подаються мовою оригіналу. Посилання на неопубліковані роботи не допускаються. **До списку літератури** додається її переклад англійською мовою (**References**), де розміщуються ті ж самі джерела англійською мовою оформлені за міжнародним бібліографічним стандартом **APA-2010**. Назви періодичних видань (журналів, збірників та ін.) подаються транслітерацією, а в дужках – англійською мовою.

Кількість літературних джерел має становити **не менше 10 посилань**, з яких не менше ніж половина має бути посиланнями на іноземні джерела (якщо мова статті українська або російська). **Назви джерел у списку літератури розміщуються за абеткою**. Посилатися на підручники, навчальні посібники тощо не доцільно.

3. Обсяг статті має становити 8 - 16 сторінок формату А4; всі поля – 2,5 см та:

– **для метаданих (інформація про автора)**: шрифт «Verdana»; 11 кеглем (розмір шрифту); міжрядковий інтервал – одинарний; вирівнювання тексту – ліворуч;

– **для назви статті**: через 1 інтервал після метаданих; шрифт «Verdana»; 13 кеглем (розмір шрифту); міжрядковий інтервал – одинарний; **ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ**; напівжирний; вирівнювання тексту – по центру;

– **для метаданих (Анотація, ключові слова тощо)**: шрифт «Verdana»; 11 кеглем (розмір шрифту); міжрядковий інтервал – одинарний; вирівнювання тексту – по ширині;

– **для основного тексту**: через 1 інтервал після назви статті; шрифт «Verdana»; 11 кеглем (розмір шрифту); міжрядковий інтервал – одинарний; абзацний відступ – 1,25 см; вирівнювання тексту – по ширині.

4. Виклад статті мусить бути чітким, стислим, кількість таблиць, формул та ілюстрацій (схеми, рисунки, графіки, діаграми) – мінімальною і застосовувати їх потрібно лише у випадку, коли це значно поліпшує зміст статті, дає змогу зрозуміти його повніше і глибше порівняно з текстовою формою викладу.

5. Ілюстрації (схеми, рисунки, графіки, діаграми) по тексту мають бути розташовані по центру з підписом під ними «Рис. № – Назва ілюстрації» (підпис має бути розташований з вирівнюванням – по центру) з обов'язковим посиланням на них по тексту статті. Ілюстрації мають бути високої якості.

6. Таблиці повинні бути компактними, логічно побудованими, мати порядковий номер та короткий виразний заголовок, що точно охоплює тему і зміст таблиці. Оформлення тексту таблиці: шрифтом «Verdana», 11 кеглем (розмір шрифту), через 1 інтервал. Таблиці по тексту мають бути розташовані по центру документа з підписом над ними «Таблиця № – Назва таблиці» (підпис має бути розташований з вирівнюванням – ліворуч) з обов'язковим посиланням на них по тексту статті.

7. Формули створюються за допомогою редактору формул MS Equation. Кожна формула, на яку є посилання по тексту статті (наприклад, «... за допомогою співвідношення (3) можливо...»), повинна мати нумерацію, при цьому розташування формули – по центру тексту із нумерацією праворуч.

8. Цитати, таблиці, ілюстрації, всі цифрові дані подаються з обов'язковими посиланнями на джерела. Під кожною таблицею та рисунком має бути зазначено джерело (Джерело: ...). Для подання джерела потрібно використовувати шрифт «Verdana», 9 кегль (розмір шрифту).

9. Допускається форматування тексту у вигляді списків. Списки можуть використовуватись маркіровані, нумеровані та багаторівневі. Для нумерованих списків мають використовуватись арабські цифри «1.», «1.1.», «2)», «2.1)» тощо. Для маркірованих списків мають використовуватись символи «-», «-» або «•».

Требования к оформлению авторских материалов

1. Статья должна быть написана на актуальную тему, содержать результаты глубокого научного исследования и обоснования полученных научных выводов.

2. Статья должна быть написана на польском, английском, украинском или русском языках, тщательно вычитана автором, отвечать тематическим направлениям Сборника научных трудов и включать все структурные элементы (с соблюдением указанной последовательности), а именно:

2.1) Метаданные (сведения об авторе(ах) статьи и ее реферативная часть), которые размещаются последовательно на языке статьи и английском языках и включают в себя (если язык статьи английский, то метаданные приводятся только на английском языке):

- сведения об авторе (фамилия, инициалы, ученое звание и ученая степень, место работы или учебы, должность, населенный пункт, страна, E-mail);

- название статьи;

- аннотация на языке статьи (от 30 до 100 слов), где четко сформулирована главная идея статьи и обоснована ее актуальность. **Важно!** Аннотация на английском языке (**Abstract**) должна быть информативной и оригинальной, отражать основное содержание статьи и результатов исследования (краткое изложение статьи, ее реферирование), объем аннотации на английском языке: 100-250 слов;

- ключевые слова (5-8 слов);

- количество формул, таблиц, рисунков и литературных источников в следующем виде: для польского языка (Formuły: 2; rys.: 3; tab.: 1; bibl.: 12); для английского (Formulas: 2; fig.: 3; tabl.: 1; bibl.: 12); для украинского языка (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; бібл.: 12); для русского языка (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; библи.: 12);

- JEL классификацию (для статей по экономической тематике).

2.2) Текст статьи, который должен вмещать в себя взаимосвязанные разделы, которые должны начинаться указанным заголовком, выделенным полужирным шрифтом:

- **Вступление.** Постановка проблемы в общем виде и ее связь с последними исследованиями и публикациями, а также с важными научными и практическими заданиями, с обязательными ссылками в тексте на использованную литературу. Автор должен выделить из общей проблемы ту часть, которую он исследует, и показать ее актуальность;

- **Анализ исследований и постановка задачи.** Формулирование цели и методов исследования темы, которая рассматривается;

- **Результаты исследования.** Изложение основного материала исследования с обоснованием полученных научных результатов;

- **Выводы.** Научная новизна, теоретическое и практическое значение исследований, социально-экономический эффект, который возникает вследствие внедрения научных результатов. Перспективы дальнейших научных разработок в этом направлении;

- **Литература.** Список использованной литературы размещается в конце статьи. На все первоисточники должны быть сделаны ссылки. В тексте ссылки на первоисточники проставляются в квадратных скобках с указанием Фамилии автора(ов) и года публикации (например, «...[Аносов 2014] ...», «...[Коваленко, Подолай 2005] ...», «...[The World Bank 2009] ...», «...[Gray 1998]...», «...[Gray, Dooley 1999]...» и т.д. Первоисточники подаются на языке оригинала. Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. **К списку литературы** прилагается его перевод на английском языке (**References**), где размещаются

те же источники на английском языке оформлены по международным библиографическим стандартом **APA-2010**. Названия периодических изданий (журналов, сборников и др.) подаются транслитерацией, а в скобках – на английском языке. Количество литературных источников должно составлять **не менее 10 ссылок**, из которых не менее чем половина должна быть ссылками на иностранные источники (если язык статьи украинский или русский). **Названия источников в списке литературы располагаются по алфавиту.** Ссылаться на учебники, учебные пособия не целесообразно.

3. Объем статьи должен составлять 8 - 16 страниц формата А4; все поля – 2,5 см, и:

– **для метаданных (информация про автора)**: шрифт «Verdana»; 11 кегель (размер шрифта); межстрочный интервал – одинарный; выравнивание текста – по левому краю;

– **для названия статьи**: через 1 интервал после метаданных; шрифт «Verdana»; 13 кегель (размер шрифта); межстрочный интервал – одинарный; ПРОПИСНЫМИ БУКВАМИ; полужирный; выравнивание текста – по центру;

– **для метаданных (Аннотация, ключевые слова и др.)**: шрифт «Verdana»; 11 кегель (размер шрифта); межстрочный интервал – одинарный; выравнивание текста – по ширине;

– **для основного текста**: через 1 интервал после названия статьи; шрифт «Verdana»; 11 кегель (размер шрифта); межстрочный интервал – одинарный; абзацный отступ – 1,25 см; выравнивание текста – по ширине.

4. Изложение статьи должно быть четким, кратким, количество таблиц, формул и иллюстраций (схемы, рисунки, графики, диаграммы) – минимальным и применять их нужно только в случае, когда это значительно улучшает содержание статьи, дает возможность понять его полнее и глубже по сравнению с текстовой формой изложения.

5. Иллюстрации (схемы, рисунки, графики, диаграммы) по тексту должны быть расположены по центру с подписью под ними «Рис. № – Название иллюстрации» (подпись должна располагаться с выравниванием по центру) с обязательной ссылкой на них по тексту статьи. Иллюстрации должны быть высокого качества.

6. Таблицы должны быть компактными, логично построенными, иметь порядковый номер и краткий выразительный заголовок, который точно охватывает тему и содержание таблицы. Оформление текста таблицы: шрифтом «Verdana», 11 кеглем (размер шрифта), межстрочный интервал – одинарный. Таблицы по тексту должны располагаться по центру документа с подписью над ними «Таблица № – Название таблицы» (подпись должна располагаться с выравниванием по левому краю) с обязательной ссылкой на них по тексту статьи.

7. Формулы создаются с помощью редактора формул MS Equation. Каждая формула, на которую имеется ссылка по тексту статьи (например, «... с помощью соотношения (3) можно...»), должна иметь нумерацию, при этом расположении формулы – по центру текста с нумерацией справа.

8. Цитаты, таблицы, иллюстрации, все цифровые данные подаются с обязательной ссылкой на источники. Под каждой таблицей и рисунком должен быть указан источник (Источник: ...). Для указания источника необходимо использовать шрифт «Verdana», 9 кегель (размер шрифта).

9. Допускается форматирование текста в виде списков. Списки могут использоваться маркированные, нумерованные и многоуровневые. Для нумерованных списков должны использоваться арабские цифры «1.», «1.1.», «2.1.» и т.д. Для маркированных списков должны использоваться символы «-», «-» или «•».

Portable leafy functional diagnostics laboratory «PF-014»

The principle of operation of the device:

- The device is designed for measuring of the spectral coefficient of aqueous solutions directional transmission to determine the causes of lack of nutrition in the plant and develop recommendations for its feeding.
- On the ground of the measurements done recommendations for fertilizing a soil substrate on which crops are grown are made.
- The measuring effect of the device is based on the change of optical density of physical solutions under the light influence combined with chemicals (N, P, K, S, Ca, Mg, Cu, B, Zn, Mn, Fe, Mo, Co, J).
- The level of training is not essential for analysis.
- The duration of the research is 30-40 min. in place of growing crops without visiting specialized laboratories.

The portable laboratory allows:

- to determine the actual contents of elements in plants;
- to compare data of the contents of the plant with needs and allows to conclude about the excess or shortage of each element.

The principle of operation of the portable laboratory is based on:

- Chemical Law – Robert Hill Reaction – the photochemical reaction of chloroplasts extracted from plant during lighting reflects specularly the reaction of chloroplasts in natural photosynthesis;
- Physical Law – Beer–Lambert–Bouguer law – increasing of photochemical activity of chloroplasts is characterized by increased allocation of free oxygen. Its color dye chemical change causes the optical density of the solution to be measured.

Contacts on purchase of a portable laboratory:

+48-720-874-159

agro@clmconsulting.pl

Przenośne laboratorium liściowej funkcjonalnej diagnostyki «PF-014»

Zasada działania urządzenia:

- Urządzenie przeznaczone jest do pomiaru współczynnika spektralnego kierunkowej transmisji wodnych roztworów w celu określenia przyczyn braku energii rośliny i opracowania zaleceń dotyczących jej żywienia.
- Na podstawie pomiarów dostaje się zalecenia dotyczące nawożenia substratu glebowego, na którym rosną rośliny.
- Efekt pomiarowy urządzenia opiera się na zmianie gęstości optycznej roztworów fizycznych pod wpływem światła w połączeniu z substancjami chemicznymi (N, P, K, S, Ca, Mg, Cu, B, Zn, Mn, Fe, Mo, Co, J).
- Poziom szkolenia specjalista nie jest konieczny do analizy.
- Czas trwania badania - 30-40 minut na miejscu uprawy roślin bez konieczności odwiedzania specjalistycznych laboratoriów.

Przenośne laboratorium pozwala:

- Określić rzeczywistą zawartość elementów w roślinie.
- Porównać zawartość elementów w roślinie z jej optymalnym zapotrzebowaniem, czyli wyznaczyć nadwyżkę lub deficyt każdego z elementów.

Zasada działania laboratorium przenośnego opiera się na:

- Prawo chemiczne – Reakcja Roberta Hilla – reakcja fotochemiczna wydzielonych z rośliny chloroplastów podczas naświetlania odzwierciedla reakcję chloroplastów w czasie naturalnej fotosyntezy.
- Prawo fizyczne – prawo Beera-Lamberta-Bouguera – zwiększona aktywność fotochemiczna chloroplastów charakteryzuje się zwiększeniem wydzielania wolnego tlenu. Zmiana koloru dodanych barwników chemicznych odzwierciedla zmianę optycznej gęstości mierzonego roztworu.

Kontakt w sprawie zakupu przenośnego laboratorium:

+48-720-874-159

agro@clmconsulting.pl